

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ГАО ВЕЙЧЖЕНЬ

УДК 1: 316.3: 339.9 (043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ
ІННОВАЦІЙНІ СУСПІЛЬСТВА СХІДНОЇ АЗІЇ:
СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

03 – гуманітарні науки

033 – філософія

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ (Гао В.)

Науковий керівник – **Свириденко Денис Борисович**, доктор філософських
наук, професор.

Київ – Переяслав – 2020

АНОТАЦІЯ

Гао Вейчжень. Інноваційні суспільства Східної Азії: соціально-філософський аналіз. – Рукопис, 219.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук (доктора філософії) за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії (033 – філософія). – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, 2020; Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», Переяслав, 2020.

У роботі здійснено філософську концептуалізацію феномену інноваційного суспільства «східноазійського типу» у предметному полі соціальної філософії. Вдалося продемонструвати, що процес розвитку і функціонування інноваційного суспільства має три фундаментальних рівні. Перший з них являє собою процес об'єктивної саморегуляції, що забезпечує інноваційно-орієнтований тип суспільних відносин, наявність свободи як цінності, зокрема вільного вибору способу політичного, економічного та духовного буття суспільства, різноманітність форм його репрезентації. Другий рівень полягає у регулюванні процесів розвитку інноваційного суспільства його інститутами, які є його основними структурами, зокрема, державою та гілками влади. Третій рівень – це свідоме саморегулювання особистістю свого інноваційного потенціалу, його самореалізація і самопрезентація. Усі три рівні не є ієрархічно підпорядкованими, а перебувають у діалектичній взаємодії.

Визначено методологічні підходи дослідження інноваційних суспільств, зокрема запропоновано авторську типологію форм існування інновацій: 1) інноваційність як ідеал (у цьому розумінні, інновації можуть бути як представленими у соціальній практиці, так і бути її перспективними явищами); 2) інноваційність як норма (прагматична імплементація інноваційних ідей у площину науково-технологічної та суспільної практики, у домінуючий тип культури, в економічну свідомість, у переважний спосіб

ведення бізнесу тощо); 3) інноваційність як індивідуальна якість особистості (орієнтованість на нове у громадських і політичних справах, у суспільному житті тощо).

Розкрито аксіологічний зміст принципів розвитку інноваційних суспільства Китаю, зокрема, показано, що потужна державна політика, співпраця уряду та бізнесу спрямовані на перехід від концепції «Made in China» до «Created in China». Сучасне китайське суспільство пройшло тривалий шлях трансформацій і сьогодні успішно поєднує цінності західної моделі ризик-орієнтованого підприємництва та традиційні китайські цінності, а саме етико-релігійну доктрину конфуціанства як основу ідентичності сучасного громадянина Китайської Народної Республіки, що знайшло втілення в державному регулюванні інноваційних процесів (Система Соціального Кредиту тощо).

Проаналізовано особливості інноваційних суспільств Японії, Південної Кореї, Сінгапуру, Тайваню та Малайзії, зокрема, виокремлено чотири аспекти розвитку: 1) інтелектуального капіталу нації шляхом освіти та професійної підготовки; 2) людського капіталу – через організацію навчання протягом життя на рівні особистості та організацій; 3) соціального капіталу – через розвиток технологій електронного врядування та високого рівня інформатизації комунікації в соціальних процесах; 4) організаційного та споживчого капіталу – через створення нових технологій та економічних продуктів із відомою та позитивною репутацією.

Обґрунтовано можливість застосування досвіду країн Східної Азії для розбудови інноваційного суспільства в Україні. Зокрема, показано, що особливо цікавими для України є ті елементи східноазійської моделі, які базуються на традиціях, оскільки українське суспільство також в певній мірі є традиціоналістським. Також евристичними виявились ідеї коеволюції науки, держави та бізнесу, ідеї соціальної рівності, прагнення до відсутності значної майнової стратифікації, чого не спостерігається в Україні. Впровадженню конкретних інновацій мають передувати культурологічні дослідження, аналіз

їх аксіологічного змісту та їх співмірності із культурним ландшафтом України.

Показано, що будь-яка нова модель є продуктом існуючих концепцій, але вона ніколи не буде знаходитися в повній залежності від базового дискурсу. Так, хоча нові дискурси ніколи повністю не перекриваються з культурою, яка їх створила, але при цьому з'являються нові феномени сучасного технократичного суспільства. Завданням гнучкої інноваційної моделі є не заперечення, а залучення елементів, каталізуючих інновації, саме з традиційної культури.

Проаналізовано про роль освіти та науки у інноваційних суспільствах східноазійського регіону. Зокрема, виокремлено три аспекти: по-перше, наука стала прагматично орієнтованою; по-друге, наукові знання втілюються в людському капіталі; по-третє, успіх інноваційної стратегії залежить від політичного лідерства та ефективної співпраці з бізнесом. Також доведено взаємозалежність формування «soft skills» та підвищення ролі науки та освіти як стратегічного потенціалу.

Доведено, що у філософському розумінні інноваційна культура виступає особливою формою складної взаємодії на різних рівнях (особистісний, організаційний тощо), яка ефективно реалізує механізми оновлення ціннісних та інших складових буття суспільства. Спираючись на ідею соціального прогресу, інноваційна культура продукує значні зміни у формах та результатах соціальної взаємодії. Цінності інноваційної культури постають діалектичною єдністю національних та загальнолюдських. Вони неможливі як без цінностей конкретної культури (китайської, японської, корейської та ін.), так і без глобальних (планетарних) аксіологічних орієнтирів. Показано, що інноваційна культура буде виступати рушійною силою прогресу людства лише у випадку, коли її творчий потенціал не суперечить загальній системі цінностей, які вироблялися впродовж історії людської цивілізації.

Проаналізувавши аксіологічний зміст принципів інноваційного суспільства Китаю, з'ясовано, що вони є синтезом цінностей західної моделі ризик-орієнтованого підприємництва та традиційних східних цінностей, в тому числі, релігійних. Процес становлення нового полягає в тому, щоб створити нову філософську категорію, а потім запропонувати її в якості соціального і релігійного орієнтира, з яким інновація може бути прийнята як елемент національної культури. Вивчення досвіду на прикладі стратегій розвитку інноваційності Китаю показує, що впроваджувана в суспільстві культура пов'язана з етико-релігійною доктриною конфуціанства, зокрема вона відіграє важливу роль у формуванні ідентичності індивіда, який володіє специфічним алгоритмічним мисленням. Обґрунтовується теза, що Система Соціального Кредиту, яка застосовується в Китаї, відображає гармонію соціального та індивідуального, адже оцінювання показників повсякденного життя індивіда здійснює штучний інтелект за спільними критеріями, що визнані справедливими більшістю сучасного китайського суспільства. Потужна державна політика, співпраця уряду та бізнесу спрямовані на перехід від концепції «Made in China» до «Created in China».

Дослідивши особливості інноваційних суспільств Японії, Південної Кореї, Сінгапуру, Тайваню та Малайзії, доведено, що ці традиційні суспільства, обравши шлях на оновлення, в основі змін артикулювали людину. Так, у Південній Кореї важливою передумовою нової інноваційної архітектури суспільства постала етична доктрина протестантизму, яка легітимізує у суспільстві інноваційно-підприємницький тип мислення. Відмічені сутнісні зміни в адаптивних практиках, у практиках життєдіяльності, які свідчать про поширення необхідності інновацій у суспільній свідомості. Завдяки цілеспрямованій політиці держави в ментальності населення та матриці соціальних практик поняття «інновація» втратила пейоративне значення, яке мала в традиційному суспільстві. Інноваційне суспільство у країнах цього регіону формується як результат системної політики держави із примноження інтелектуального капіталу нації

шляхом освіти та професійної підготовки. Разом із тим, наявні також і національні відмінності в цих країнах: якщо Південна Корея зосередила увагу на мультикультурному організаційному капіталі, а Японія – на соціальному, то Малайзія та Тайвань зробили ставку на споживчий капітал. Щодо Сінгапуру, то ця країна пріоритетним визначає інвестиції в розвиток людського та інтелектуального капіталу.

Антиципація потенціалу інноваційних суспільств Східної Азії у соціокультурній динаміці XXI ст. виявила, що провідну роль у створенні та запровадженні інновацій відіграє держава та урядова політика, які постійно розширюють цільову орієнтацію життєдіяльності суспільства, сприяючи підвищенню рівня його саморегулювання, але, до певної міри політично коригуючи окремі форми його організації. У цих країнах – насамперед в Китаї та Японії – відбувається процес постійного моніторингу інновацій та контролю «керованих криз», їх прогнозування, аналіз причин і варіантів розвитку подій, періодичне оновлення понятійного апарату і правил. Це дає підстави стверджувати, що в середньостроковій та довгостроковій перспективі інноваційний потенціал та вплив країн регіону будуть постійно зростати.

Аналіз ролі освіти та науки у інноваційних суспільствах східноазійського регіону продемонстрував, що за останні десятиріччя процес перетворення науки в значний трансформаційний чинник здійснювався у трьох взаємопов'язаних векторах. По-перше, наука стала прагматично орієнтованою, результати наукових досліджень та розробок швидко втілюються в техніці та технологіях, тобто наука стає продуктивною силою економіки і драйвером інноваційного суспільства. По-друге, наукові знання відповідним чином пов'язані із кадровим потенціалом, окремих цінностях та світогляді особистості. Освіта, творчі здібності, духовний розвиток стають основою економічного росту, а особистісна орієнтація науки – виробничою силою. По-третє, успіх інноваційної стратегії країн регіону полягає у вдалому поєднанні діяльності політичного лідерства та ефективної співпраці з

бізнесом, а саме комерціалізації науки та технологій. На державному рівні значна увага приділяється стимулюванню комунікації та колаборації наукової спільноти, створені ради та консорціуми взаємодії науковців, представників бізнес-структур та виробничої галузі.

Дослідження особливостей застосування досвіду країн Східної Азії для розбудови інноваційного суспільства в Україні показало, що тут доцільно, за зразком Китаю, вдосконалити юридичні процедури, усунути адміністративно-бюрократичні перепони та рішучіше боротися з корупцією. Філософія інновацій в Україні за південнокорейським зразком повинна базуватися на принципах креативної економіки. Досвід інноваційного суспільства Сінгапуру цікавий для України в розрізі побудови невеликих локальних вільних економічних зон, наприклад, у таких містах як Одеса. Загалом, прорив у процесі міжнародної інтеграції може відбутися лише в тому випадку, якщо Україна зможе переосмислити вектори зовнішньої політики, гармонізуючи відносини з Європейським Союзом, та ініціюючи плідну міждержавну співпрацю із високорозвиненими країнами Східної Азії (Китаєм, Японією, Південною Кореєю, Сінгапуром та іншими), які мають дещо недооцінений потенціал станом в українських стратегіях станом на сьогодні. Разом із тим, перенесення досвіду інноваційних суспільств має носити виважений характер, спираючись на конкретні культурологічні дослідження, адже інновації значною мірою детермінються аксіологічними чинниками, які є відмінними у різних культурах.

Ключові слова: інновація, інноваційне суспільство, Східна Азія, інноваційна особистість, цінності інноваційного розвитку, інноваційна економіка.

ABSTRACT

Gao Weizhen. Innovative societies of East Asia: social-philosophical analysis.
– On the rights of the manuscript, 219.

The dissertation on the achievement of a scientific degree of the Candidate of Philosophical Sciences on a specialty 09.00.03 – Social Philosophy and Philosophy of History (033 – Philosophy). – National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2020; Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University – Pereiaslav-Khmelnytskyi, 2020.

The philosophical conceptualization of the phenomenon of an innovative society of “East Asian type” in the subject field of social philosophy is carried out in the dissertation. We managed to demonstrate that the development and functioning of an innovative society have three fundamental levels. The first is the process of objective self-regulation, which provides an innovation-oriented type of social relations, the presence of freedom as a value, including free choice of the political, economic, and spiritual life of society, various forms of its representation. The second level is to regulate the development of an innovative society by its institutions, which are its main structures, in particular, the state and branches of government. The third level is the conscious self-regulation of one’s innovative potential, self-realization, and self-presentation. All three levels are not hierarchically subordinated but are in dialectical interaction.

The methodological approaches of research of innovative societies are defined. In particular, the author’s typology of forms of existence of innovations is offered: 1) innovation as an ideal (in this sense, innovations can be both presented in social practice and to be its perspective phenomena); 2) innovation as a norm (pragmatic implementation of innovative ideas in the field of scientific, technological and social practice, in the dominant type of culture, in the economic consciousness, in the predominant way of doing business, etc.); 3) innovation as the individual quality of personality (focus on the new in public and political affairs, in public life, etc.).

The axiological content of the principles of the development of China’s innovation society is revealed. In particular, it is shown that a strong state policy and cooperation between government and business aim to transition from the concept of “Made in China” to “Created in China”. Modern Chinese society has

come a long way in transformation and today successfully combines the values of the Western model of risk-oriented entrepreneurship and traditional Chinese values, namely the ethical and religious doctrine of Confucianism as the basis of the modern citizen's identity. This approach is embodied in the state regulation of innovation processes (Social Credit System, etc.).

The peculiarities of innovative societies of Japan, South Korea, Singapore, Taiwan, and Malaysia are analyzed. In particular, four aspects of development are singled out: 1) intellectual capital of the nation through education and training; 2) human capital – through the organization of lifelong learning at the level of individuals and organizations; 3) social capital – through the development of e-government technologies and a high level of informatization of communication in social processes; 4) organizational and consumer capital – through the creation of new technologies and economical products with a well-known and positive reputation.

The possibility of applying East Asian countries' experience to build an innovative society in Ukraine is substantiated. In particular, it is shown that those elements of the East Asian model that are based on traditions are of specific interest to Ukraine, as Ukrainian society is also traditionalistic. Also, heuristic were the ideas of coevolution of science, state, and business, the idea of social equality, the desire for the absence of significant property stratification, which is not observed in Ukraine. The introduction of specific innovations should be preceded by cultural studies, analysis of their axiological content, and their compatibility with the cultural landscape of Ukraine.

It is shown that any new model is a product of existing concepts, but it will never be entirely dependent on the basic discourse. Although new discourses never completely overlap with the culture that created them, new phenomena of modern technocratic society are emerging. The task of a flexible innovation model is not to deny, but to involve elements that catalyze innovation, namely from traditional culture.

The role of education and science in innovative societies of the East Asian region is analyzed. In particular, three aspects are singled out: first, science has become pragmatically oriented; secondly, scientific knowledge is embodied in human capital; third, the success of an innovation strategy depends on political leadership and effective cooperation with business. The interdependence of soft skills formation and increasing science and education as a strategic potential have also been proved.

It is proved that in the philosophical sense, an innovative culture is a special form of complex interaction at different levels (personal, organizational, etc.), which effectively implements the mechanisms of renewal of values and other components of society. Based on the idea of social progress, innovative culture produces significant changes in the forms and results of social interaction. The values of innovative culture appear as a dialectical unity of national and universal. They are impossible both without the values of a particular culture (Chinese, Japanese, Korean, etc.) and without global (planetary) axiological guidelines. It is shown that innovative culture will be the driving force of human progress only if its creative potential does not contradict the general system of values that have been developed throughout the history of human civilization.

After analyzing the axiological content of China's innovation society's principles, it was found that they are a synthesis of the values of the Western model of risk-oriented entrepreneurship and traditional Eastern values, including religious ones. The process of becoming new is to create a new philosophical category and then offer it as a social and religious guideline with which innovation can be accepted as an element of national culture. The study of China's innovative development strategies shows that society's culture is related to Confucianism's ethical and religious doctrine. In particular, it plays an essential role in shaping an individual's identity with specific algorithmic thinking. The thesis is substantiated that the Social Credit System used in China reflects the harmony of society and individuals because the assessment of an individual's daily life is carried out by artificial intelligence according to common criteria recognized by the majority of

modern Chinese society. Assertive public policy, government, and business cooperation aim to transition from the concept of “Made in China” to “Created in China”.

Having studied the features of innovative societies in Japan, South Korea, Singapore, Taiwan, and Malaysia, it is proved that these traditional societies, having chosen the path of renewal, articulated a personality at the heart of change. Thus, in South Korea, an important prerequisite for a new innovative architecture of society was Protestantism’s ethical doctrine, which legitimizes the innovative and entrepreneurial type of thinking in society. Significant changes in adaptive practices in life practices, which indicate the spread of the need for innovation in the public consciousness. Due to the state’s purposeful policy in the population’s mentality and the matrix of social practices, the concept of “innovation” has lost the pejorative meaning that it had in traditional society. Innovative society in this region’s countries is formed due to the state’s systemic policy to increase the nation’s intellectual capital through education and training. However, there are also national differences in these countries. While South Korea has focused on multicultural organizational capital and Japan on social capital, Malaysia and Taiwan have relied on consumer capital. As for Singapore, this country prioritizes investment in human and intellectual capital development.

The anticipation of the potential of innovative societies in East Asia in the socio-cultural dynamics of the 21st century demonstrates that the leading role in the creation and implementation of innovations is played by the state and government policy, which are constantly expanding the target orientation of society, helping to increase its level of self-regulation, but to some extent politically adjusting certain forms of its organization. In these countries – especially in China and Japan – there is a process of constant monitoring of innovations and control of “managed crises”, their forecasting, analysis of causes and options, periodic updates of the conceptual framework and rules. This suggests that the region’s innovation potential and influence will continue to grow in the medium and long term.

An analysis of the role of education and science in the East Asian region's innovative societies has shown that transforming science into a significant transformational factor has taken place in three interrelated vectors in recent decades. First, science has become pragmatically oriented; the results of research and development are quickly embodied in engineering and technology, science becomes a productive force of economics and a driver of an innovative society. Secondly, scientific knowledge is appropriately related to human resources, individual values, and the individual's worldview. Education, creativity, and spiritual development become the basis of economic growth and science's personal orientation - the productive force. Third, the region's innovation strategy's success lies in the successful combination of political leadership and effective cooperation with business, namely the commercialization of science and technology. At the state level, considerable attention is paid to stimulating communication and collaboration of the scientific community, established councils, and consortia of interaction between scientists, representatives of business structures, and industry.

A study of the peculiarities of applying East Asian countries' experience to build an innovative society in Ukraine has shown that it is advisable to follow China's example, improve legal procedures, eliminate administrative and bureaucratic obstacles, and fight corruption more strongly. The philosophy of innovation in Ukraine on the South Korean model should be based on the principles of the creative economy. Singapore's innovation society's experience is interesting for Ukraine in terms of building small local free economic zones, for example, in cities such as Odesa. In general, a breakthrough in the process of international integration can occur only if Ukraine can rethink foreign policy vectors, harmonizing relations with the European Union, and initiating fruitful interstate cooperation with highly developed countries in East Asia (China, Japan, South Korea, and other countries), which have a somewhat underestimated potential in Ukrainian strategies as of today. At the same time, the transfer of experience of innovative societies should be balanced, based on specific cultural

studies, because innovation is mostly determined by axiological factors that are different in different cultures.

Key words: innovation, innovative society, East Asia, innovative personality, values of innovative development, innovative economy.

Список публікацій здобувача

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Gao W. Innovative society: a social credit system in China. *Освітній дискурс: збірник наукових праць*. 2019. Випуск 18 (11-12). С. 50-59. DOI: 10.33930/ed.2019.5007.18(11-12)-4
2. Гао В. Концепт «інновація» у європейській інтелектуальній традиції та азійських соціокультурних практиках. *Грані*. 2019. 22(12). С. 30-38. DOI: 10.15421/172003
3. Гао В. Якість освіти як каталізатор ефективності інноваційного поступу суспільства. *Освітній дискурс: збірник наукових праць*. 2020. Випуск 22 (4). С. 54-66. DOI: 10.33930/ed.2019.5007.22(4)-5
4. Gao W. Socio-cultural determinants of Malaysia and Singapore innovative development. *Skhid*. 2020. No. 3 (167). P. 16-20. DOI: 10.21847/1728-9343.2020.3(167).206739

Статті у іноземних виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз:

5. Гао В. Інноваційне суспільство Японії: культурні передумови та стратегії становлення. *Slovak international scientific journal*. 2020. №38. Vol.1, С. 46-50.

Інші публікації за темою дисертаційного дослідження:

6. Гао В. Сучасні виклики інноваційному розвитку Європи та світу: уроки для України. *Традиційні та інноваційні підходи до наукових досліджень:*

матеріали міжнародної наукової конференції (Т. 2), 10 квітня, 2020 рік.
Луцьк, Україна: МЦНД. С. 119-121.

7. Гао В. Інноваційне суспільство Південної Кореї: соціокультурні чинники виникнення та розвитку. *Гуманітарний корпус: [збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії]*. Випуск 33 (том1). Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2020. С. 26-29.

8. Weizhen Gao. Концепт соціальної інновації у сучасному соціально-філософському дискурсі. *Collection of the scientific materials "Global Versus National Perspectives in International Relations"*. Lviv – Olsztyn, 2020. С. 168-171.

ЗМІСТ

Вступ	16
РОЗДІЛ I. ІННОВАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК ПРЕДМЕТ ФІЛОСОФСЬКОГО АНАЛІЗУ	27
1.1. Генезис та розвиток концепцій інноваційного суспільств	28
1.2. Сучасні методологічні підходи дослідження інноваційних суспільств	50
Висновки до першого розділу	66
Список використаних джерел до першого розділу	68
РОЗДІЛ II. АКсіОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ ІННОВАЦІЙНИХ СУСПІЛЬСТВ СХІДНОАЗІЙСЬКОГО РЕГІОНУ	78
2.1. Інноваційне суспільство Китаю в контексті протиріч традиційних та модернових цінностей	78
2.2. Інноваційне суспільство Японії: культурні передумови та стратегії становлення	102
2.3. Інноваційне суспільство у Сінгапурі, Південній Кореї, Тайвані та Малайзії	116
Висновки до другого розділу	136
Список використаних джерел до другого розділу	139
РОЗДІЛ III. ПРАКСЕОЛОГІЧНІ ТА ФУТУРОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНИХ СУСПІЛЬСТВ СХІДНОЇ АЗІЇ	147
3.1. Потенціал інноваційних суспільств Східноазійського регіону у соціокультурній динаміці XXI ст.	147
3.2. Наука та освіта як ключові чинники інноваційного розвитку Східної Азії	164
3.3. Досвід країн Східної Азії для розбудови інноваційного суспільства України	180
Висновки до третього розділу	203
Список використаних джерел до третього розділу	207
ВИСНОВКИ	216

ВСТУП

Актуальність теми. Суспільства Східної Азії є надзвичайно складним і суперечливим предметом соціально-філософського пізнання, адже їх розвиток має динамічний характер. У знаковій роботі Джо Стадвелла «Чому Азії вдалося» (2013) окреслено ряд важливих проблем зміни глобального цивілізаційного лідерства. Через призму причин стрімкого економічного злету Китаю та інших країн Східної Азії, піднімаються суперечливі теми керування економікою та суспільством з боку держави. Тривалий час українська соціально-філософська традиція аналізувала здебільшого західні зразки соціального, практично залишаючи поза увагою східну цивілізацію. Сучасні дослідження у полі соціальної філософії мають заповнити цю прогалину, упорядкувати та узагальнити суперечливу систему чинників розвитку суспільного організму в цьому регіоні, визначити, які є первинними, а які вторинними, якими є їхні функції, при цьому не допускаючи будь-якої універсалізації чи абсолютизації. Окрім цього, актуальність дослідження інноваційних суспільств Східної Азії обумовлене рядом причин. *По-перше*, у будь-якому суспільстві не можна однозначно відділити матеріальне від ідеального, об'єктивне від суб'єктивного, а старе від нового. Вони часто переплітаються за принципом ризоми, міняються ролями, що вимагає від дослідника міждисциплінарного та полікультурного підходу до соціальної проблематики. *По-друге*, як відомо діяльність є одним із основних способів існування соціального, адже саме діяльністю людина перетворює природу, створюючи таким чином особливий вимір – культуру. Аналогічно, інноваційна діяльність розглядається як засіб формування інноваційного соціального виміру життя. *По-третє*, система суспільних відносин у своїй цілісності може

бути визначена через категорією «дух епохи», що традиційно розуміється як концептуальне узагальнення найзначніших досягнень людства. Саме «дух епохи» конструює теоретичну модель традиційного або інноваційного суспільства, синтезуючи різноманітні соціальні процеси, які не є однорідними в різних країнах і регіонах світу. *По-четверте*, єдиною й незаперечною основою інноваційного суспільства є людина як самоціль суспільно-історичного розвитку. Тому, доцільно розглянути, що ж є рушійною силою волі до змін людини або соціальних груп різного масштабу в країнах східноазійського регіону, який, здавалося би, є рельєфно традиціоналістським за своїм укладом. *По-п'яте*, суспільства Східної Азії в останні десятиріччя демонструють випереджуючі темпи інновацій в усіх сферах буття суспільства – від економіки до політики, від науки до виробництва, від технологій до бізнесу. Це вимагає аналізу ціннісних засад їх інноваційної культури, порівняння її з інноваційними суспільствами Заходу з метою всебічного вивчення теоретичних побудов та ідеологічних принципів суспільного розвитку.

Ступінь наукового опрацювання проблеми. Проблема виявлення закономірностей розвитку суспільства, діалектика традиційного та нового завжди були в центрі філософських досліджень. Однак в останні десятиріччя в предметному полі соціальної філософії все частіше починають використовувати поняття «інновації» та «інноваційне суспільство». Ці концепти стрімко увійшли у науковий, політичний, мас-медійний дискурс та побутовий вжиток, проте, значення цих термінів залишається неоднозначним та дискусійним. Сутність інновацій по різному визначають філософи, економісти, політологи, соціологи, антрополози, культурологи, мистецтвознавці та представники інших галузей.

Авторитетні дослідники генезису та еволюції поняття «інновація» Р. Гарсія та Р. Калантоне обробили понад п'ятсот документів із заголовками, що містять термін «інновація» від часів Реформації до кінця

XIX ст.: памфлети, публічні виступи, проповіді, закони, прокламації та декларації. Вони також проаналізували значну кількість джерел із відповідними назвами від початку XX ст. аж до 1975-80 рр., коли почала викристалізуватися ідея стосовно революційної ролі та значення інновацій. У стародавні часи, зокрема, в Античній Греції, на їх думку, поняття «інновації» мало політичну конотацію та означало б зміну існуючого порядку; римляни більше послуговувалися терміном «новизна» і надавали йому здебільшого негативного значення. До цієї проблеми звертались ще античні мислителі Платон та Аристотель.

Саме слово «інновація» отримало поширення наприкінці XIII ст. у Франції та Англії, та у другій половині XIV ст. в Італії. Реформація була поворотним моментом в еволюції концепції інновації (католики звинувачували протестантів як новаторів). Однак обсяг поняття «інновація» поширився на інші сфери життя, спочатку – політичну, а згодом, і соціальну. До XIX ст. включно цей термін мав, у залежності від контексту та світоглядно-аксіологічної позиції автора, негативну, нейтральну або позитивну конотацію. І лише на початку XX ст. він набув ширшого вжитку і почав використовуватися у праві, освіті, літературі, мистецтві, медицині, соціальних науках, та став асоціюватися з такими поняттями, як ініціатива, підприємництво, креативність тощо.

Переважає більшість вчених датує початок системного дослідження феномену інновацій виданням у 1934 р. праці Й. Шумпетера «Теорія економічного розвитку. Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу», в якій визначено п'ять типів інновації у промисловості. Після Другої світової війни увага до інновацій різко зростає разом з кількістю теоретичних досліджень різноманітністю підходів. Зокрема, у 1954 р. П. Друкер у праці «Практика менеджменту» відніс інновацію до однієї з двох головних функцій будь-якої організації.

У другій половині XX ст. поступово термін «інновація» починає часто інтерпретуватись як «соціальна інновація», виходячи за межі своїх

суто економічних та технологічних інтерпретацій. Дослідники вважають, що концепція соціальних інновацій виникла в процесі критики традиційних теорій інновацій, що орієнтувалися, насамперед на матеріально-технологічні винаходи, наукові знання та економічне обґрунтування нововведень (Ф. Фукуяма, Д. Белл, Е. Тоффлер, Б. Кок та ін.).

Найчастіше соціальні інновації як концепт використовується при розробці проблематики розбудови соціального блага, високих соціальних стандартів тощо (Д. Филлс, К. Дейгльмейер та Т. Міллер та ін.).

Досить розвинуті дослідження політичних інновацій, вони отримали новий імпульс у дослідженнях останніми роками через неспроможність країн розвинутої демократії ефективно впоратися з глобальними викликами (Е. Доган, А. Мішелс, Г. Сміт, Р. Гудін, Й. Дрізек, Е. Соренсен, В. Руденко та ін.).

В останні роки монографічні дослідження з досліджуваної проблематики опублікували такі українські дослідники як В. Андрущенко, В. Кремень, В. Кущерець, С. Пирожков та ін. У філософському дискурсі останніх років захищено низку дисертаційних досліджень, авторами яких є О. Гаєвська, І. Курок, О. Кузьмічова, І. Руденко, О. Сандига, О. Стівпець, О. Чумак та ін. Методологічно цінними для осмислення проблематики інновацій у суспільному розвитку є роботи О. Полисаєва, С. Рика, О. Скубашевської, М. Степика, Д. Свириденка, С. Стадника, Л. Харченко та ін.

Не зважаючи на досить помітний обсяг наукових публікацій щодо інноваційних суспільств загалом та Східної Азії, зокрема, відзначимо, що основний їх корпус складають галузеві праці з економіки, політології, державного управління та інших наук, а ось у предметному полі соціальної філософії ця тема практично не розглядалась. Суперечність між актуальністю вирішення цих завдань та недостатній рівень їх розробленості в філософській літературі обумовили тематику дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано у межах науково-дослідної теми кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова «Філософська парадигма глобальних трансформацій суспільства і освіти: теоретичні та прикладні аспекти» (номер державної реєстрації 0117U004972). Тема дисертаційного дослідження затверджена та уточнена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол №7 від 08 грудня 2015 р. та протокол №13 від 17 травня 2018 р.).

Мета дисертаційного дослідження полягає у філософській концептуалізації принципів розвитку інноваційних суспільств Східної Азії в умовах сучасних соціокультурних трансформацій.

Досягнення вказаної мети потребуватиме розв'язання наступних дослідницьких завдань:

- обґрунтувати теоретико-методологічні засади дослідження концепцій інноваційного суспільства;
- визначити сучасні методологічні підходи дослідження інноваційних суспільств;
- проаналізувати аксіологічний зміст принципів інноваційного розвитку Китаю;
- дослідити особливості інноваційних суспільств Японії, Південної Кореї, Сінгапуру, Тайваню та Малайзії;
- здійснити антиципацію потенціалу інноваційних суспільств Східної Азії у соціокультурній динаміці ХХІ ст.;
- проаналізувати роль освіти та науки у інноваційних суспільствах східноазійського регіону;
- дослідити потенціал застосування досвіду країн Східної Азії для розбудови інноваційного суспільства в Україні.

Об'єктом дослідження є інноваційні суспільства Східної Азії як соціокультурний феномен.

Предметом дослідження є засадничі чинники становлення та ціннісний зміст інноваційних суспільств Східної Азії в умовах сучасних соціокультурних трансформацій.

Методи дослідження. Дисертаційне дослідження здійснено із застосуванням низки загальнофілософських і загальнонаукових принципів. В руслі дослідницьких завдань, знайшли свої застосування підходи системного та структурно-функціонального аналізу. Вони дозволили нам інтерпретувати інноваційні суспільства у вигляді багатовимірної системи із притиманими їй закономірностями. В ній різні складові, доповнюючи один одного, спричиняють кумулятивний ефект, який співзвучний аристотелівській тезі про те, що ціле є більшим ніж сума його частин. Виходячи із цієї позиції, аналіз інноваційних суспільств неможливий без дослідження суспільних інституцій, що їх складають, але, в той же час, сам феномен інноваційного суспільства є чимось більшим. Системний підхід виявляє у інноваційних суспільствах складні протиріччя та дозволяє проникнути у їх логіку. З одного боку, інновація виступає засадничою цінністю суспільства, що формує потенціал розвитку (зміна як джерело прогресу). З іншого боку, ускладнений характер носить пошук механізмів забезпечення балансу інновації та традиції у суспільній практиці, адже остання визначає та лімітує, наскільки нове співмірне та необхідне для вже існуючої системи.

У дослідженні інноваційних суспільств широко використовувався метод порівняльного аналізу. Саме він виявився доречним у контексті потреби розгляду Східної Азії і як цілісного соціокультурного явища, так і необхідності дослідити східноазійських інноваційних практик у конкретних суспільствах Китаю, Японії, Південної Кореї, Сінгапуру, Тайваню та Малайзії. Ці суспільства, у різний за змістом, проте однаково ефективний за формою спосіб демонструють, як традиційна культура перетворюється на інноваційну. Аналізуючи, що в цьому досвіді є спільне, загальне, а що – особливе, унікальне, нами продемонстровано якими є їх основні ціннісні імперативи розвитку Східної Азії в соціокультурній трансформації XXI ст.

У роботі також використовувався метод абстрагування, що дозволив завдяки відволіканню від другорядних властивостей та відношень об'єкта дослідження, зосередити фокус дослідницької оптики на тих властивостях та відношеннях, які є безпосереднім предметом нашого наукового дослідження – на принципах виникнення, розвитку та ціннісному змісті інноваційних суспільств Східної Азії в умовах сучасних соціокультурних трансформацій. Абстрагування сприяло пізнанню сутності інноваційних суспільств, і, хоча нам не вдалося подолати деяку схематичність у відображенні соціальної дійсності у цих країнах, але саме це і забезпечило більш глибоке вивчення окремих аспектів, які є принциповими і визначальними. Метод абстрагування використовувався в дисертаційній роботі паралельно із підходами методу узагальнення, синтезу, аналізу тощо.

Наукова новизна дослідження визначається тим, що в дисертації здійснено філософську концептуалізацію принципів розвитку інноваційних суспільств Східної Азії в умовах сучасних соціокультурних трансформацій.

Вперше:

- здійснено філософську концептуалізацію феномену інноваційного суспільства «східноазійського типу» у предметному полі соціальної філософії. Вдалося продемонструвати, що процес розвитку і функціонування інноваційного суспільства має три фундаментальних рівні. Перший з них являє собою процес *об'єктивної саморегуляції*, що забезпечує інноваційно-орієнтований тип суспільних відносин, наявність свободи як цінності, зокрема вільного вибору способу політичного, економічного та духовного буття суспільства, різноманітність форм його репрезентації. Другий рівень полягає у регулюванні процесів розвитку інноваційного суспільства його *інститутами*, які є його основними структурами, зокрема, державою та гілками влади. Третій рівень – це свідоме саморегулювання *особистістю* свого інноваційного потенціалу,

його самореалізація і самопрезентація. Усі три рівні не є ієрархічно підпорядкованими, а перебувають у діалектичній взаємодії;

- визначено методологічні підходи дослідження інноваційних суспільств, зокрема запропоновано авторську типологію форм існування інновацій: 1) *інноваційність як ідеал* (у цьому розумінні, інновації можуть бути як представленими у соціальній практиці, так і бути її перспективними явищами); 2) *інноваційність як норма* (прагматична імплементація інноваційних ідей у площину науково-технологічної та суспільної практики, у домінуючий тип культури, в економічну свідомість, у переважний спосіб ведення бізнесу тощо); 3) *інноваційність як індивідуальна якість особистості* (орієнтованість на нове у громадських і політичних справах, у суспільному житті тощо);

Уточнено:

- аксіологічний зміст принципів розвитку інноваційних суспільства Китаю, зокрема, показано, що потужна державна політика, співпраця уряду та бізнесу спрямовані на перехід від концепції «Made in China» до «Created in China». Сучасне китайське суспільство пройшло тривалий шлях трансформацій і сьогодні успішно поєднує цінності західної моделі ризик-орієнтованого підприємництва та традиційні китайські цінності, а саме етико-релігійну доктрину конфуціанства як основу ідентичності сучасного громадянина Китайської Народної Республіки, що знайшло втілення в державному регулюванні інноваційних процесів (Система Соціального Кредиту тощо);

- особливості інноваційних суспільств Японії, Південної Кореї, Сінгапуру, Тайваню та Малайзії, зокрема, виокремлено чотири аспекти розвитку: 1) інтелектуального капіталу нації шляхом освіти та професійної підготовки; 2) людського капіталу – через організацію навчання протягом життя на рівні особистості та організацій; 3) соціального капіталу – через розвиток технологій електронного врядування та високого рівня

інформатизації комунікації в соціальних процесах; 4) організаційного та споживчого капіталу – через створення нових технологій та економічних продуктів із відомою та позитивною репутацією;

- можливості застосування досвіду країн Східної Азії для розбудови інноваційного суспільства в Україні. Зокрема, показано, що особливо цікавими для України є ті елементи східноазійської моделі, які базуються на традиціях, оскільки українське суспільство також в певній мірі є традиціоналістським. Також евристичними виявились ідеї коеволюції науки, держави та бізнесу, ідеї соціальної рівності, прагнення до відсутності значної майнової стратифікації, чого не спостерігається в Україні. Впровадженню конкретних інновацій мають передувати культурологічні дослідження, аналіз їх аксіологічного змісту та їх співмірності із культурним ландшафтом України.

Набуло подальшого розвитку:

- уявлення про потенціал інноваційних суспільств Східної Азії у соціокультурній динаміці XXI ст. Зокрема, показано, що будь-яка нова модель є продуктом існуючих концепцій, але вона ніколи не буде знаходитися в повній залежності від базового дискурсу. Так, хоча нові дискурси ніколи повністю не перекриваються з культурою, яка їх створила, але при цьому з'являються нові феномени сучасного технократичного суспільства. Завданням гнучкої інноваційної моделі є не заперечення, а залучення елементів, каталізуючих інновації, саме з традиційної культури.

- уявлення про роль освіти та науки у інноваційних суспільствах східноазійського регіону. Зокрема, виокремлено три аспекти: по-перше, наука стала прагматично орієнтованою; по-друге, наукові знання втілюються в людському капіталі; по-третє, успіх інноваційної стратегії залежить від політичного лідерства та ефективної співпраці з бізнесом. Також доведено взаємозалежність формування «soft skills» та підвищення ролі науки та освіти як стратегічного потенціалу.

Практичне значення дослідження полягає у вивченні особливостей інноваційних суспільств Східної Азії та обґрунтуванні можливостей використання їх досвіду в Україні. Доведено, що прорив у побудові інноваційного суспільства може відбутися лише в тому випадку, якщо Україна зможе організувати власну зовнішню політику – не лише щодо відносин з Європейським Союзом, але й у відносинах із високорозвиненими країнами Азії – насамперед з Китаєм, а також з Японією, Південною Кореєю, Сінгапуром, Тайванем, Малайзією та іншими.

Запропоновані висновки та пропозиції можуть бути використані для розробки стратегічних документів, які б ставили визначальною метою інноваційний розвиток України, при розробці нормативно-правових актів та аналітичних матеріалів з цих питань.

Також матеріали можуть використовуватись у освітньому процесі, зокрема, при викладанні курсу філософії, соціальної філософії, культурології, ряду інших дисциплін – економіки, суспільної географії, міжнародних відносин та регіональних студій тощо.

Апробація результатів дослідження. Дисертаційна робота має достатній рівень теоретичної та практичної апробації. Вона розглядалась і була рекомендована до захисту кафедрою соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Ключові положення дисертації доповідались авторкою на низці наукових конференцій, семінарів, у тому числі й міжнародних, зокрема: VIII Міжнародна науково-практична конференція «Формування духовної безпеки особистості в умовах сьогодення: виклики і проблеми» (24 травня 2017 р., м. Київ), Міжнародна наукова конференція «Традиційні та інноваційні підходи до наукових досліджень» (10 квітня 2020 р., м. Луцьк), II Міжнародна науково-практична конференція «Наукові пошуки: актуальні дослідження, теорія та практика» (30 квітня 2020 р., м. Київ), Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Молода наука – 2020: соціально-освітні розвідки» (20 травня 2020 р., м. Київ), Міжнародна наукова

конференція «Контроверза глобальної та національної перспектив у міжнародних відносинах» (25 червня 2020 р., м. Львів) та інші.

Публікації. Основні положення дисертації відображено в 8 публікаціях, з них: 4 наукові статті, опубліковані у вітчизняних фахових виданнях з філософських наук, 1 – стаття в іноземному виданні, яке включено до міжнародних наукометричних баз, 3 – інші публікації.

Структура та обсяг дисертації. Відповідно до мети дослідження, дисертаційна робота складається з анотації, змісту, вступу, трьох розділів (поділених на 8 підрозділів), висновків до розділів, списків використаних джерел до розділів (разом 232 найменування), загальних висновків. Загальний обсяг дисертації – 219 сторінок, основна частина дисертації – 176 сторінок.

РОЗДІЛ І.

ІННОВАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК ПРЕДМЕТ ФІЛОСОФСЬКОГО АНАЛІЗУ

1.1. Генезис та розвиток концепцій інноваційного суспільства.

У першому підрозділі ми ставимо своїм завданням проаналізувати з позиції соціальної філософії виникнення та становлення концептуального поля дослідження інноваційних суспільств. Оскільки сучасна соціальна філософія займається проблемою існування суспільства, а також ролі та значення людини у соціумі, то інноваційне суспільство також доцільно розглядати через призму людиновимірності, оскільки саме людина є водночас джерелом змін і їх остаточною метою.

Феномен інновацій у предметному полі філософії та загалом гуманітарних дисциплін досліджувався мало. Однією із причин цього є тривале панування у ХХ столітті концепції економіко- та техноцентризму у осмисленні соціальної реальності. Не виняток й концепт «інновація», яка традиційно описується у економічних та політичних працях, залишаючись до останнього часу поза увагою філософів. Розуміючи ці обставини у нашому дисертаційному дослідженні ми, керуючись настановою міждисциплінарного підходу, опиралися на широку джерельну базу не лише власне філософських робіт, але й праць із політології, економіки, державного управління, соціології, історії тощо.

Соціальна архітектура, починаючи з останньої чверті ХХ ст. якісно змінилась у багатьох відношеннях. Економіка, заснована на виробництві та товарах, швидко трансформувалася в економіку, де пріоритетне місце займають питання якості знань, інформації, послуг, інфраструктура підтримки та розповсюдження інновацій. Ця зміна породила новий прошарок працівників, освічених та мобільних людей, які спираються на передові

інформаційні технології, створюють принципово нові підприємства, що розвиваються з безпрецедентною динамікою, нищать застаріли консервативні технології, моделі управління та менеджменту підприємствами, фірмами, секторами економіки і суспільством у цілому. Нові технології продуктів, процесів та дистрибуції забезпечують їхню високу конкурентоспроможність.

Економічна логіка ставить на другорядне місце ціннісну основу сучасного капіталістичного світу, що негативно позначається на традиційних суспільствах. Запити людини також змінюються дуже динамічно, що позначається на потужній диференціації пріоритетів і уподобань навіть в однорідному прошарку населення. Акцент сьогодні робиться на досягнення цільових мікроринків, що раніше було принципово неможливим і занадто коштовним з огляду на витрати [67, с. 48-49].

Не менш радикальних змін зазнав світовий порядок, міжнародні відносини, системи глобальної та регіональної безпеки, що значною мірою обумовлено нерівномірністю економічного розвитку країн. З початком реформ Ден Сяопіна у 1978 р. КНР з одинадцятої економіки у світі (ВВП 149,551 млрд. дол.) вже у 2010 р. вийшла на друге місце (6 087, 165 млрд. дол.) [56]. Сьогодні це складає 16% глобальної економіки, а якщо відкоригувати цифри з огляду на паритет купівельної спроможності (ПКС), то економіка Китаю стала найбільшою у світі з 2014 р. [50]. Бурхливими темпами розвиваються інші країни Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР) Індія, Бангладеш, В'єтнам, Малайзія, Південна Корея, Філіппіни та ін. За прогнозами 2019 р., економіки азійських країн у 2030 р. будуть більшими, ніж економіки решти держав світу. Регіон має вийде на показники близько 60% світового зростання та буде складати переважну більшість (90%) 2,4 млрд. нових членів середнього класу, що входять у світову економіку [100].

Поява нових потужних центрів впливу радикально змінює не тільки економічний, але й світовий політичний ландшафт. Не випадково президент США Б. Обама ще 11 листопада 2011 р., звертаючись до австралійського

парламенту оголосив про початок зміни стратегічного вектору зовнішньої політики у бік АТР [81]. Не слід забувати і інші політичні події кінця ХХ початку ХХІ ст., що мають історичне значення: припинення існування соціалістичного табору, розпад СРСР, утворення Європейського Союзу, інших впливових регіональних організацій, суттєве розширення НАТО тощо. Композиція міжнародних відносин надзвичайно динамічно змінюється, на що суттєво впливають досягнення людства та окремих країн у розвитку та запровадженню нових технологій.

Потребує нового філософського осмислення проблема, як саме в умовах глобалізації зберегти національні цінності. Адже можливості держави часто порівнюють із транснаціональними корпораціями. Підприємства, науково-дослідницькі центри, університети значною мірою ангажовані можливостями створення та запровадження ефективних практик інновацій, із їх подальшою «монетизацією». Таке явище, як інновації, залишають та, мабуть, будуть залишати за собою потужний спадок від бізнес-середовищ, де воно знайшло поширення. Сьогодні ж вони здійснюють визначальний вплив на формування державної політики, діяльність міжнародних та регіональних організацій, розбудову різноманітних інституцій. На ефективні інновації покладаються надії щодо подолання існуючих соціально-економічних негараздів у глобальному масштабі, розв'язання перманентних соціальних викликів, таких як ефективна енергетика, довкілля, охорона здоров'я, тривалість життя [10].

Інноваційні суспільства, їх генезис, розвиток, онтологічна специфіка тощо підіймає важливе філософське питання про сучасне співвідношення універсалістських ідей, які стосуються свобод, прав людини, механізмів забезпечення соціальної справедливості, запровадження новацій, а також релятивістських позицій щодо неспівмірності культур. Перший підхід спирається на примат існування певних загальних, насамперед, морально-етичних норм, стандартів, кодексів поведінки. Другий підхід відстоює

незаперечне право кожній культурі мати власну ієрархію цінностей, яку неможливо піддавати зовнішній критиці.

Релятивізм часто асоціюється або іноді й зовсім ототожнюється з ідеями постмодернізму. Останній висуває на перший план ідею децентралізації, відсутність домінантних культурних та світоглядно-аксіологічних систем, що призводить до ствердження ідеї культурного і соціального релятивізму [34, с. 74]. Для багатьох постмодерністів відносними постають не тільки етичні системи, але й основоположні гносеологічні категорії, такі як «істина», «розум» та ін. Зокрема, французький мислитель Ж.О. Ліотар піддає критиці так звані «метанаративи», які становлять усталені великі ідеології (лібералізм, марксизм, лібертаріанство тощо), що претендують на остаточну моральну та політико-правову істину [17, с. 72]. А ідейною засадою постмодерністської версії культурної компаративістики постає філософія холізму [29, с. 52].

Проте, нові глобальні виклики породжують нові підходи та ідеї. Сьогодні людство зіткнулося з пандемією коронавірусу, яка наприкінці 2019 р. почала стрімко поширюватися країнами світу, постаючи черговим глобальним викликом для людства, ініціюючи ревізію та подальшу активізацію інноваційних політик національних держав, пошук механізмів її подолання та упередження в майбутньому. Крім цього, COVID-19 беззаперечно буде мати важкі економічні, соціально-політичні та інші наслідки для усього людства, зміст та ціну яких неможливо прогнозувати. Ніколи раніше, кажуть вчені, так багато дослідників у світі терміново не зосереджувались на одній темі. Майже всі інші дослідження зупинилися. Почалися розмови про переосмислення національних імперативів, динаміку гонки біотехнологічних озброєнь. При цьому спостерігається небачена раніше кооперація вчених, фармацевтичних компаній, урядів, недержавних організацій. Зокрема, лабораторія в Пітсбурзі співпрацює з Інститутом Пастера в Парижі та австрійською фармацевтичною компанією Themis Bioscience. Консорціум отримав фінансування від Коаліції з інновацій та

готовності до епідемій, організації, що базується в Норвегії, яка фінансується Фондом Білла і Мелінди Гейтс та групою урядів, укладає угоду з Інститутом сироватки Індії, та є лідером з виробництва вакцин у сучасному світі [37].

Пандемія розмиває кордони таємниці, якими зазвичай були просякнуті попередні академічні медичні дослідження; на перший план виходить синергетичний ефект спільної роботи, що затьмарює амбіції та персональних прогрес дослідників. Навіть якщо сучасна пандемія не є продуктом цілеспрямованої людської діяльності, вона дає вагомій підставі замислитися про відповідальність вчених, непередбачуваність усіх наслідків досліджень. Відтак, аксіологічно-етична складова інновацій, які вважалися панацеєю від економічних й соціальних «хвороб» людства починає відігравати ключову роль і вимагає зміни парадигми мислення глобального наукового співтовариства.

Відомо, що у другій декаді XXI ст. стратегії інноваційного розвитку прийняли ООН, ЄС, Африканський Союз, Австралія, Великобританія, Індія, Канада, Китай, США тощо. Інновації постають як важливий пункт порядку денного у всіх сферах людського життя від наукових досліджень до питань освіти, міграції, зайнятості, оподаткування, промислової політики, управління ризиками та ін. Вони перетворились на синонім прогресу, модернізації, успіху, ефективності, продуктивності, прибутку та ін. Радикально змінюються і масштаби інновацій. На сучасному етапі розвитку цивілізації системні інноваційні проєкти поступаються місцем формуванням нової інноваційної соціальної архітектури.

Незважаючи на те, що поняття «інновація» протягом XX ст. стрімко увійшла у науковий, політичний, мас-медійний дискурс та побутовий вжиток, сутність цього соціального феномену є непересічно складною та неоднозначною. Його по різному визначають економісти, політологи, соціологи, мистецтвознавці, медики, антропологи, культурологи, представники інших галузей науки. З одного боку, серед експертів існує консенсус стосовно того, що інноваційний процес являє собою синкретичну

цілісність знань, ідей та шляхів їх реалізації. А з іншого боку, він за своїм змістом надзвичайно багатовимірний, оскільки треба брати до уваги дуже багато факторів, що знаходяться у динамічній взаємодії. Відтак, спектр підходів до інтерпретації змісту терміну «інновація» є широким і потребує ретельного розгляду [10].

Як ми вже зазначали у статті «Концепт «інновація» у європейській інтелектуальній традиції та азійських соціокультурних практиках» [10], одними з найвідоміших дослідників генезису та еволюції поняття «інновація» є Р. Гарсія та Р. Калантоне, які обробили понад п'ятсот документів із заголовками, що містять термін «інновація» від часів Реформації до кінця XIX ст.: памфлети, публічні виступи, проповіді, закони, прокламації та декларації. Вони також проаналізували значну кількість документів й інших джерел з відповідними назвами від початку XX ст. аж до 1975–1980 рр., коли викристалізувалася більш-менш цілісна теорія щодо інновацій [49]. На їх думку, в Античній Греції поняття інновації мало політичну конотацію і означало зміну наявного порядку. Римляни ж більше послуговувалися терміном «новизна» і надавали йому здебільшого негативного значення. З аналізу першоджерел, авторам вдалося встановити, що саме слово «інновація» почало набувати активного вжитку наприкінці XIII ст. у Франції та Англії, та у другій половині XIV ст. – в Італії [49].

Вищезгадані дослідники вважають, що Реформація була одним з ключових моментів в історії еволюції концепції інновації. Саме католики звинувачували протестантів як новаторів, що зневажали наявні традиції. Проте значення поняття «інновація» швидко поширювалося на усі інші сфери життя, у першу чергу – політичну. Згодом воно торкнулося соціальних аспектів суспільного життя. Але до XIX ст. включно розуміння терміну «інновація» мало водночас негативну, нейтральну або позитивну конотацію залежно від світоглядно-аксіологічної позиції того чи іншого мислителя. Лише на початку XX ст. даний концепт набув загального вжитку і почав використовуватися у праві, освіті, літературі, мистецтві, медицині,

соціальних науках та став асоціюватися з такими поняттями, як ініціатива, підприємництво, креативність тощо [49].

Як вважає Б. Годін, інновація розглядалась через призму чотирьох основних концепцій [52, с. 22-23]:

- навмисна зміна, що має певну мету;
- своєрідна поступова реформація на основі вже існуючих норм, правил та процедур;
- революція, яка ототожнювалася з радикалізмом, насильством і тотальністю;
- зміна існуючого порядку [52, с. 22-23].

Переважає більшість вчених датує початок системного дослідження феномену інновацій виданням у 1934 р. праці Й. Шумпетера «Теорія економічного розвитку. Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу». В ній визначено 5 типів інновації у промисловості: запуск нового продукту або модифікація вже відомого; застосування нових методів виробництва чи збуту товару; винахід у формі нового ринку або ринку, не забезпеченого відповідним промисловим сектором; відкриття або придбання нових джерел постачання сировини (напівфабрикатів); нова галузева структура (в тому числі створення чи знищення монопольної позиції [Цит. за: 85, с. 89-95].

Після Другої світової війни увага до інновацій різко зросла разом з кількістю теоретичних досліджень та різноманітністю підходів. Так у 1954 р. П. Друкер у праці «Практика менеджменту» відніс інновацію до однієї з двох головних функцій будь-якої організації [46]. Л. Мохр під інноваціями вбачав певний рівень конкретних нових змін, що реалізовані в організації [65].

Ближче до нашого часу розуміння інновацій розширилось. Так, Т. Давенпорт у праці «Інноваційні процеси. Реінжиніринг роботи за допомогою інформаційних технологій» (1992 р.) робив акцент на виконанні завдання у радикально новий спосіб [43]. У свою чергу Д. Еванс у статті «Стратегічна гнучкість для маневрів високими технологіями: концептуальна основа» (1991 р.) окреслив своє бачення інновації як здатність відкривати

нові стосунки, бачити речі з нових перспектив і формувати нові комбінації з існуючих понять [48]. Дослідники Д. Ковін та Д. Слевін розглядають інновації як процес, що забезпечує додану вартість та певну ступінь новизни для організації, постачальників та замовників, де розробляться нові процедури, рішення, продукти, послуги та нові способи маркетингу [41]. З свого боку Г. Боер та В. Дюрінг у статті «Інновації, які інновації? Порівняння між продуктами, процесами та організаційними інноваціями» (2001 р.) вважають, що це своєрідна комбінація «продукт-ринок-технологія-організація» [39].

Як бачимо, на початкових етапах осмислення змісту поняття «інновація» переважали економічні, а згодом – науково-технологічні складові. Вона розумілася як запланована зміна, що потребує певної стратегії і інвестицій. До цього слід додати оригінальність, як якісну відмінність, певний розрив з минулими стереотипами. Це також достатньо високий рівень креативності у розумінні нової комбінації ідей і речей. Варто відмітити, що інновація вказує на перше походження тої чи іншої ідеї, речі, процесу, технології тощо. Водночас, слід підкреслити, що інновація не тотожна винаходу. Винахід є лише першим кроком до інновації. Для отримання винаходу потрібні значно менші інтелектуальні зусилля, і саме інновація змушує винахід бути залученим у соціальну практику [39].

Предикати, які зазвичай використовуються разом з поняттям «інновація», «революційна», «руйнівна», «нерегулярна» або «відкриваюча» тощо, за слушною думкою Р. Гарсія та Р. Калантоне, швидше за все свідчать про те, що в інновації основний акцент зміщений на її ефектах, а не на атрибутах нововведень винахідника, організації, суспільства [49]. При цьому позитивна продуктивність інновацій та їх значення іноді значно перебільшується. Ми погоджуємося з думкою С. Пфотенхауера та Ш. ЯсанOFFа, що інновації перетворилися майже на панацею, яка несе обіцянку вилікувати соціально-економічні «хвороби» незалежно від того, якими вони є та звідкіля виникли. Вони безпідставно розглядаються як ключ

до кращого майбутнього, що обіцяє не тільки економічне зростання та конкурентоспроможність, але й вирішення численних соціальних проблем [75].

Феномен інновації – це не проста заміна раніше існуючих технологій, це процес переробки інформації, нова технологія, комплексна ідея, яка стає новою і самостійною. Відзначимо, що стандартним методом підвищення ефективності інновацій є поступове збільшення їх вартості. Наступним кроком в технологічному ланцюжку стає залучення професійних розробників, експертів, здатних приймати обґрунтовані і відповідальні рішення, що має бути особливо ефективним при впровадженні нових технологій. Наступний етап цього процесу, це інтеграція трьох або чотирьох існуючих виробництв в загальну структуру виробничого ланцюжка і внесення змін в існуючий виробничий процес, що призводить до усунення неефективності однієї з його складових. Це може бути внесення необхідних інноваційних нововведень, впровадження новітньої продукції або, нарешті, її широке і всебічне використання. Нарешті, заключний етап технологічного ланцюжка пов'язаний зі створенням єдиного державного механізму управління інноваціями і реальним проектом, який отримує схвалення зверху (зазвичай це державний патентний комітет). Даний механізм централізує контроль над бізнес-продукцією і її подальшим впровадженням на основі державних документів. Контроль за обігом інновацій тут здійснюється в основному за допомогою спеціальних органів, повністю підконтрольних державі. Крім того у компетенції держави знаходяться регулювання ціни на продукти інноваційної діяльності, а також ринок праці, на якому можуть формуватися кадрові групи, пов'язані з інноваційним процесом.

Не менш важливою є проблема класифікації інновацій. Вже наприкінці 1970-х рр. з цього питання почалася дискусія. Спочатку був проведений водорозділ між адміністративними та технічними інноваціями [78]. У 1984 р. Д. Егглі, В. Боїджс та Р. О'Кіф звернули увагу на значну різницю, що спостерігається між поступовими та радикальними інноваціями [47]. У 1991

р. Ф. Деменпоур запропонував три пари інновацій: адміністративні-технічні; процес-продукт; радикальна-поступова [42]. Технічні інновації фокусують увагу на продукти, послуги, технології у процесі виробництва, їм притаманні високий професіоналізм, та низька формалізація й централізація [42]. Адміністративні інновації мають справу з організаційною структурою та адміністративним процесом, вони опосередковано стосуються базової діяльності організації та безпосередньо менеджменту функціональної активності [42]. Інновація процесу бере до уваги нові елементи, які виникають у процесі створення продукту (послуги), в той час, як радикальна інновація передбачає фундаментальну реконцептуалізацію бізнесу [42]. Вона відбувається на трьох рівнях: продукти, послуги; процес виробництва [42]. Свою класифікацію інновацій запропонував у 2004 р. Н. Томпсон (креативні та адаптивні інновації): перші акцентують увагу на здатність організації створювати нові ідеї у власній системі, а другі вказують на можливості організації запозичувати цікавий зовнішній досвід [97].

Очевидно, що класифікація інновацій, наведена авторами, залежить від головного критерію поділу. Це може бути: сфера застосування; ступінь новизни або запозичення і адаптації; рівень динамізму; масштаб результативності тощо. При цьому кожен з таких підходів у відповідному контексті є коректним і не викликає заперечень.

Паралельно з пошуками науковців існує певна низка офіційних документів. Ними послуговуються у практичній роботі не тільки уряди, але й міжнародні та неурядові організації, бізнес-структури тощо. Зокрема, у 1991 р. в Осло була прийнята перша всесвітня угода Робочої групи національних експертів з науки і технологій ОЕСР (OECD Working Party of National Experts on Science and Technology Indicators (NESTI), яка стосувалася показників щодо концептуалізації та вимірювання інновацій бізнесу. Цей документ став відомим як Oslo Manual, який був вперше опублікований у 1992 р. і отримав підтримку ЄС. Він корелює з іншим документом ЄС, Оглядом Інновацій Спільноти (Community Innovation Survey (CIS), який оновлюється з

періодичністю у два роки. Слід зазначити, що опитування для Oslo Manual стосовно інновацій проводилося у понад 80 країнах світу. Зараз цим документом почали послуговуватися усі країни ОЕСР. Його останнє, станом на сьогодні, четверте видання, є результатом ревізії у контексті саміту Великої Двадцятки (2016 р.), та виступає важливим орієнтиром для розробки та реалізації інноваційних політик держав, що в неї входять [71].

Необхідно також наголосити, що кожні 10 років ОЕСР залучає політичне співтовариство, користувачів та постачальників даних до відкритого діалогу з метою перегляду та розробки його довгострокової програми стосовно даних та показників щодо науки, техніки та інновацій (НТІ). Отримавши назву «Blue Sky Forum OECD», дана подія виступає платформою для міжнародної дискусії щодо розвитку інноваційних практик. Blue Sky Forum відбулися у Парижі (1996 р.), Оттаві (2006 р.) та Генті (2016 р.). Другий Blue Sky Forum, що відбувся в Оттаві, ознаменувався оголошенням ініціативи «Наука для науки та інноваційної політики» (Science for Science and Innovation Policy). Він також започаткував роботу ОЕСР щодо інновацій у фірмах, які використовували потенціал мікроданих та повідомив про стратегію інновацій ОЕСР [69].

Розвиваючи свій інноваційний вектор, з 2009 р. ОЕСР здійснює напрацювання патентної статистики країн-учасниць [72]. Методологія Oslo Manual також використовується ООН, Єврокомісією, ОЕСР, МВФ, СБ та у Системі національних рахунків, що була прийнята у 2008 р. (System of National Accounts 2008 SNA 2008) [93].

Відповідно до Oslo Manual основні компоненти концепції інновацій включають знання, як їхню основу, новизну та корисність, а також створення та збереження цінностей, як передбачувана мета інновації. При цьому інновація у тексті розуміється як новий або вдосконалений продукт чи процес (або їх комбінація), який має бути відмінним від попередніх версій, до якої (яких) була надано доступ користувачам [71].

Отже, для створення інновації має існувати низка організаційних процесів, спрямованих на її створення. З тексту випливає транзит у розумінні типології бізнес-інновацій: якщо раніше їх було чотири (товар, процес, організація та маркетинг), то, з оновленої точки зору, залишилось дві, інновації у бізнес-процесах та самій продукції.

Ми можемо відмітити, що незважаючи на проголошення тези Oslo Manual, що інновації мають ключове значення для покращення рівня життя людей та можуть здійснювати вагомий вплив на них, різноманітні інститути, значні економічні сектори та країни різними способами, основним предметом аналізу документу залишаються бізнес-інновації. Однак, навряд чи можна сподіватись, що «технологічний» супровід інноваційного розвитку у вигляді розвинених інструментів їх вимірювання та оцінювання допоможе краще усвідомити їх сутнісний зміст та соціокультурне значення з боку політичних та бізнес еліт сучасного глобалізованого суспільства.

Безумовно, бізнес-інновації та новітні технології, виходячи з діалектичних принципів загального зв'язку та розвитку, виступають рушійними силами змін в усіх сферах життя суспільств та людства у цілому. Проте необхідно враховувати відносну самостійність і навіть пріоритетність інших типів інновацій. Яких саме?

На імпонує підхід турецької дослідниці Е. Доган, яка, спираючись на працю П. Ахмеда та Ч. Шерарда [36, с. 7], виділяє декілька типів інновацій: продуктів; процесів; стратегічні інновації; соціальні інновації, політичні інновації і філософські інновації [45, с. 292]. Проте ми дещо незгодні з їхнім сутнісно-змістовним наповненням та ієрархією.

Так, під соціальними інноваціями авторка розуміє інтегративний результат багатьох факторів, які поєднуються задля того, щоб рухати суспільство, яке знаходиться у стані постійних змін, до нового напрямку (наприклад: знання про забруднення атмосфери вплинула на свідомість суспільства, що, у свою чергу, призвело до соціальних інновацій). Це дуже спрощене розуміння цього складного феномену.

Позитивним, на нашу думку є визнання того, що термін «соціальна інновація», виходить за межі суто економіко-технологічних досягнень та успішності бізнес- проєктів. Як справедливо зазначає Б. Бок, концепція соціальних інновацій виникла в процесі перманентних дискусій та критики традиційних теорій інновацій, що орієнтувалися, насамперед на матеріально-технологічні винаходи, наукові знання та економічне обґрунтування нововведень [38]. Домінуючою є думка, що бізнес-інновації створені заради прибутку і, переважно складаються з технологічних та організаційних нововведень [77]. Економісти зазвичай не звертають уваги на соціальних ефект інновацій у бізнесі.

Одним з перших, хто чітко відокремив економічні та неекономічні наслідки інновацій був нобелівський лауреат у галузі економіки 1971 р. С. Кузнец. У праці «Населення, капітал та зростання: вибрані нариси» (1974 р.) він поза питаннями продуктивності та споживання виділив три групи неекономічних наслідків основних інновацій: інституційні зміни, дислокативний ефект та виснаження природного середовища [59]. Соціальні інновації розглядалися в контексті перетворень першої групи, оскільки нові технології потребують суттєвих інституціональних змін, хоча вчений не навів жодного прикладу такої кореляції. Відтак, соціальні інновації, на його думку, детерміновані бізнес-інноваціями і є каталізатором інституційних змін. Дещо розвинула цю ідею Р. Хейскала, яка використовує п'ять «ідеальні типи» інновацій: технологічні, економічні, регулятивні, нормативні та культурологічні. У цьому переліку соціальні інновації це зміни в культурних, нормативних або регулюючих структурах суспільства [54].

Однак найбільшу популярність сьогодні отримали концепції соціальних інновацій, що пов'язують їх з соціальними цілями та спрямуванням на суспільне благо. Так, Д. Филлс, К. Дейглімейер та Т. Міллер визначають їх як процес винаходу, закріплення та реалізація нових рішень на користь задоволення соціальних потреб та розв'язання проблем [76]. У сучасній науковій літературі найчастіше послуговуються дефініцією,

запропонованою Єврокомісією у 2012 р.: «Соціальні інновації – є новими рішеннями (продуктами, послугами, моделями, ринками, процесами тощо), які одночасно задовольняють соціальну потребу (ефективніше, ніж існуючі рішення) і призводять до нових або вдосконалених можливостей і відносин, кращого використання активів та ресурсів» [96]. Основними елементами запропонованої дефініції є: задоволення соціальних потреб; ефективність; новизна; перехід від ідеї до впровадження; підвищення здатності суспільства діяти [96]. Ці елементи є крос-секторальними, вони формують нові соціальні відносини і здатності, і за своїми атрибутивними властивостями є відкритими, спільними і експериментальними. Сьогодні вони мають три головні інтерпретації: соціальні механізми інновацій; соціальна відповідальність за інновації, та інновації суспільства [Цит. за: 38].

На наше переконання, усі ці показники (соціальні потреби, ефективність, новизна тощо) доволі розмиті і значною мірою залежать від національної й регіональної специфіки, а також особистих уподобань дослідників. Однак достатньо легко можна визначити головний вектор соціальних інновацій (хоча критерії термінів «соціальні потреби» та «соціальне благо» неоднозначні) і оцінити його у перспективі. Соціальні інновації – це не просто поява інноваційної технології, яка якісно змінює виробничий процес, забезпечуючи зростання суспільного добробуту, ця подія, в якому яскраво проявляються соціальні, культурні, релігійні та політичні чинники, які в сукупності і визначають напрямок розвитку суспільства в цілому. Філософія соціальних інновацій розглядає соціальну творчість як процес, в результаті якого з'являються нові можливості та перспективи розвитку суспільства, його культури і духовних цінностей; з'являються ті цінності і смисли, які стають відправним пунктом і рушійною силою його духовного і соціального розвитку. Виходячи із можливості інтерпретувати соціальні інновації як щось нове, як здобуток консолідованих соціальних зусиль, то логічно можна спрогнозувати, що соціальні інновації будуть продукувати (в різних масштабах) ревізію соціальних відносин.

Приносячи значні зміни у існуючу соціальну архітектуру, вони починають виступати каталізатором змін у соціокультурному ландшафті, світоглядних орієнтаціях, статусний ролях членів суспільства тощо, продукуючи фундаментальні зміни, що потребують соціально-філософського осмислення. Саме з цих позицій, соціальні інновації вимагають детального дослідження як на макрорівні, так і на мікрорівні.

Не менше питань викликає і зміст політичних інновацій. Е. Доган стверджує, що найчастіше вони відбуваються у формі змін до законодавства, проведення інституціональних реформ, модернізації управління та змін у соціальній орієнтації [45, с. 292]. Однак, на нашу думку, ця дефініція не зовсім коректна. Водночас слід враховувати, що взагалі концепції політичних інновацій розроблені не так глибоко і всебічно, як технологічні або соціальні.

Політичні інновації – це поняття дуже широке, що охоплює безліч проблем і аспектів життя суспільства. Але тут важливо підкреслити, що всі ці проблеми можна розглядати як трансформацію однієї політичної реальності в іншу. У політичній реальності залишаються ті ж форми організації, ідеології та принципи політичної поведінки, що і раніше, але змінюються обставини, в яких відбувається їх зміна. Зміни в самій політичній системі не відбуваються автоматично з появою нових технологічних тенденцій, а стають можливими тільки в результаті цілеспрямованого втручання держави. Політичні інновації – це зміни, що зачіпають політичну систему. Але в їх основі завжди лежить існуюча реальність, яка потребує свого пояснення. У всякому разі, значна частина існуючих політичних ідей, ідеологій і практик як раз і втілює цю реальність. Тому останнє слово завжди залишається за державною владою. Лише після цього відкриваються можливості для переосмислення і зміни політичних практик.

Політичні інновації отримали новий імпульс у дослідженнях останніми роками через неспроможність країн розвинутої демократії ефективно впоратися з такими глобальними викликами, як знаходження оптимального співвідношення у дилемі безпека права людини, питаннях міграція,

ксенофобії, забезпечення надійного функціонування небезпечних виробничих об'єктів з використанням нових фізичних, хімічних, біологічних технологій, охорона здоров'я та безпечне довкілля. Загрозливими виглядають і тенденції зростання популізму, недовіри до державних інститутів, політичної апатії і абсентизму громадян [27, с. 99].

Експерти наполягають, що громадяни, зазвичай не беруть безпосередньої участі в управлінні державою. Навіть у країнах розвинутої демократії все закінчується участю у виборах, а механізми безпосередньої демократії, мають декларативний характер та постають на практиці у «крайніх» випадках. Відтак, ідея алеаторної демократії полягає у залученні представників електорату до вирішення важливих питань через розвинені інструменти (громадські слухання тощо), результати яких впливають на кінцевий зміст політичних рішень та носять інноваційну природу у сфері політики [63]. Вже сьогодні очевидно, що нові форми локальної демократії вимальовуються у сільських регіонах Китаю, в індійському штаті Карнатаці, у боротьбі за розвиток поновлюваних джерел енергії в Австралії, інших регіонах.

Політична інновація провокує реконфігурацію соціально-політичної реальності, пропонуючи зміни у структурі політичних процесів, аж до радикального оновлення політичного устрою. Таким чином, природа політичних змін укорінена у кількості та якості політичних інновацій. Але саме ця кількісно-якісна діалектика й становить собою складне теоретичне питання прогнозування результатів політичних інновацій, оцінки їх соціального впливу (у широкому діапазоні сценаріїв, від незначних демократичних перетворень аж до рівня соціальних катастроф). Саме тому, дискурс політичних інновацій є рельєфною складовою сучасних політичних студій, соціально-філософських досліджень в різних країнах.

Описана нами вище ситуація дозволяє визначити тенденції формування і розвитку ідей в політичній сфері. Однак так як інновації носять складний і

неявний характер, вони не завжди можуть бути розглянуті в кількісних показниках.

Політична інновація розглядається як суттєві зміни в політичній системі, обумовленими новими ідеями про політику. Теоретично ця концепція переважно зосереджується на змінах в демократичних системах. З цієї причини під політичними інноваціями розуміється широкий спектр понять – демократичних інновацій; інновацій, спрямованих на розвиток демократичного врядування, деліберативних інновацій на шляху політичного транзиту до інноваційних демократичних методів [62, с. 23]. Не викликає заперечень і думка Е. Соренсен, що політична інновація визначається свідомими / навмисними (intentional) зусиллями щодо трансформації політичних інститутів покликаних приймати самостійні політичні рішення (політика), а також політичними процесами, які призводять до таких рішень [87].

Структура політичних інновацій залежить, зокрема, від способу їх інституційного розвитку. У східній культурі, на відміну від західної, ніколи не існувало строгих кордонів між економічним і політичним розвитком. Економічні інновації завжди були предметом державної політики. З цієї причини всі спроби визначити політичні інновації в західному сенсі, що використовувались для вивчення Східної Азії, зазвичай виявлялися неспроможними. Фактично вони були не спробою вказати на характер політичних нововведень, а спробою провести кордон між економічною і політичною реальністю. Але в реальності ці кордони часто виявлялися розмитими і суперечливими. Структура політичних інновацій в Азії завжди була складнішою, ніж в Європі або США, а можливості нових моделей політики в різних областях були неоднаковими. Цей феномен соціокультурного розвитку пояснює особливу роль, яку традиції грали в політичному житті Китаю у XX ст.

Політичні інновації неможливо ототожнювати з своєрідним різновидом інституційних змін. Сьогодні усе очевиднішим стає тренд на зростання

інтересу до теорії деліберативної демократії, що розвинута в працях Ю. Габермаса. Ми вважаємо що ідеї німецького мислителя щодо необхідності раціональної комунікації значно актуалізуються в умовах світової пандемії і здійснять революційний вплив як на аксіологію демократії, так і зміст і спрямованість інновацій. Ми прогнозуємо, що у доступному для огляду майбутньому основною формою участі у публічній владі постане ефективна комунікація, а не вибори. При цьому відповідальність за стан речей буде не тільки у влади, але й громадян та інститутів громадянського суспільства.

Але неодмінною умовою при цьому повинна стати «світоглядно-аксіологічна революція». Зрештою, повинен спрацювати діалектичний закон переходу кількісних накопичень у якісні. Ще у 2002 р., коли вірус SARS почав передаватися від кажанів через котів до людей, авторитетні експерти у сфері охорони здоров'я попереджали, що наслідки цього спалаху є передвісниками майбутніх катастроф, де зміни клімату та глобалізація разом з іншими чинниками створять умови для передачі модифікованих хвороб тварин до людей. У 2009 р. в США було вперше зафіксовано свинячий грип, який потім було виявлено на фермах в Мексиці. Експерти знов звернули увагу на необхідність запровадження довгострокових програм профілактики і боротьби з пандеміями, які були б за своїм характером ініціативними, а не реактивними. Висновки не були зроблені, незважаючи на наслідки Близькосхідного коронавірусного респіраторного синдрому (MERS-CoV) у 2012 р. та вкрай небезпечного грипу H7N9 у 2013 р.

І лише після спалаху у Західній Африці пандемії, пов'язаної з вірусом Ебола, з'явився певні але поки що несміливі зрушення. Президент США Б. Обама створив новий офіс та спеціальний фонд надзвичайних ситуацій для об'єднання зусиль на федеральному рівні [55]. Його адміністрація доклала значних зусиль для просування глобальної ініціативи, яка мала на меті допомогти країнам з високим рівнем ризику підготуватися до наступних спалахів пандемій. Глобальна програма охорони здоров'я (The Global Health

Security Agenda GHSA) діє з 2014 р. у контексті розробки стратегій стримання та упередження розповсюдження інфекційних захворювань у все більш взаємопов'язаному світі. Проте на сьогодні до цієї програми приєдналися лише 67 країн [94]. Слід також зазначити, що у 2018 р. нові структури в США було скасовано, попри те, що на африканському континенті спостерігався черговий спалах вірусу Ебола.

Не менш млявою виявилася і політика ЄС та його країн-членів. Ще у 2009 р. понад 350 експертів та політиків виступили зі спільною декларацією, де зазначалося, що європейська наукова політика повинна відійти від існуючої бюрократичної структури і замість цього зосередитись на великих викликах, які постають перед людською цивілізацією, наприклад, зміна клімату, нестача питної води, негативні демографічні тенденції та пандемії [61]. Схожі проблеми піднімалися і Римській декларації, яка була прийнята у листопада 2014 р., де особливо підкреслювалася роль та значення відповідальних досліджень та інновацій [82]. Але зрушення у цій сфері відбувалися занадто повільно. Це стосується не тільки питань профілактики та боротьби з пандеміями, а взагалі питань відповідальних досліджень та інновацій.

Отже, настав час радикального переосмислення взаємовідносин у системах «людина-природа» та «людина-людина», де ключову роль повинна відігравати зміна світоглядно-аксіологічної парадигми. Насамперед, це стосується декількох глобальних проблем. Серед них подолання катастрофічного розриву між технологічним та гуманітарним розвитком людства (зміни парадигм сімейного, дошкільного виховання, гуманітаризація шкільної та вищої освіти, просвітницька діяльність міжнародних організацій, урядів, неурядових організацій, мас-медіа тощо). Зміна пріоритетів у напрямках та масштабах фінансування науково-дослідницьких робіт, посилення міжнародної кооперації, особливо у сфері медицини, біотехнологій та ін. Боротьба за покращання довкілля, дотримання санітарно-

гігієнічних норм, особливо в країнах, що розвиваються, створення міжнародних проєктів діагностики та профілактики епідемій та пандемій.

Зрушення мають починатися знизу, з діяльності підприємств та корпорацій. Останні, які у XXI ст. все частіше стикаються з глобальними складнощами та невизначеностями, мають радикально переглянути існуючі стратегії розвитку, культуру виробництва, організацію роботи, здійснити суттєві інфраструктурні зміни. Ми можемо лише здогадуватися про той вплив, який матиме пандемія коронавірусу на подальший розвиток людства, національних суспільств, пріоритети наукових досліджень, освіти, спрямованість та зміст інноваційного процесу. Ще нещодавно це, зазвичай, стосувалося таких сфер, як інформаційні технології, мультимедіа та комунікації, де знаходилися нові шляхи й підходи щодо розвитку та конкурентоспроможності. На перший план сьогодні виходять гнучкість, ефективна менеджерська робота, спрямована на всебічний розвиток креативності та управління інноваційними процесами. Як слушно зауважив ще на початку XXI ст. М. Кодама на основі аналізу успішних інновацій двох великих японських фірм, необхідно враховувати глобальний контекст змін та розвивати нову парадигму мислення діючі навіть у локальних масштабах [58].

В умовах глобалізації інновації стають по-справжньому конкурентними. Цим пояснюється культурна динаміка, яка сприяє економічному розвитку, а також ймовірність економічних і соціальних змін, які можуть бути пов'язані з відкриттям нових ринків. Економічне зростання, яке виникає на основі діяльності тих суб'єктів, які використовують нові інструменти виробництва, вимагає схвалення в суспільстві і призводить до появи нових моделей політичної боротьби, так як система політичних і економічних інститутів відтворюється постійно. Суспільство, де панує культурний фактор, неминуче виявляється пов'язаним з процесом інновацій, які безперервно виникають в політичній сфері. «Політика інновацій», яка відображає суспільні уявлення про світ і суспільство, стає не тільки реальною

формою життя економіки, а й може впливати на мистецтво, науку і політичну практику. Прогрес у цій сфері може бути пов'язаний з більшим чи меншим залученням мас у вивчення нових ідей. Існують також локальні інновації, руйнують старі культурні норми і піднімають рівень життя окремих людей. Можливий і зворотний процес – використання досягнень науки і технологій з метою дестабілізації існуючої політичної системи. В результаті зникають відомі історичні та духовні цінності, замовчуються важливі історичні події, відбувається колонізація історичної пам'яті, починаються різні процеси дезінтеграції. Тому інновації мають діалектичну природу. З одного боку, кожне нове технічне відкриття або технологічний прорив послаблює і руйнує старе, з іншого - прискорюючи соціально-економічний прогрес, вони сприяють подальшому зростанню добробуту суспільства.

Сьогодні рушійною силою інновацій практично в усіх сферах науки і техніки є конкуренція та пов'язана з нею фінансово-економічна вигода. Стратегії розвитку інноваційної діяльності або утаємничені або спрямовані на розв'язання селективних питань. Це стосується не тільки окремих країн, але й міжнародних і регіональних організацій. Зокрема, ми погоджуємося з тезою Р. Овена та М. Пансери, що важливі, ключові політики Єврокомісії представляють собою окремі теми, а не узгоджений дискурс. Чиновники по суті не займаються інноваціями чи інноваційними системами і пропонують лише невеликі перспективи для системних, трансформаційних змін. Відтак, необхідна більш глибока інституційна та системна стратегія в цьому відношенні, залучення нових за змістом та формою дієвих мотиваційних важелів до інновацій, які є більш передбачуваними, більш рефлексивними, всеосяжними, цілеспрямованими тощо. Але відповідальні інновації залишаються в основному ідеалом, керівним принципом, який можна сприймати як абстрактний і який залишається невирішеним з точки зору своїх політичних, інституційних та нормативних уявлень та практик [74, с. 27].

Ми вважаємо, що необхідна інша побудова ієрархії інновацій, де зміни в усвідомленні нових викликів, ризиків, небезпек і загроз та раціональної необхідності обмеження потреб (філософський рівень, що формує суспільну думку на основі аксіологічної та культурологічної складової) впливає на зміст й спрямованість політичних та соціальних інновацій, які, у свою чергу постають рушійною силою у формуванні глобальних стратегічних інновацій. Цей алгоритм можливий у розвинутих суспільствах за умов нової якості демократії (алеаторної, деліберативної), побудови ефективних каналів комунікації та довіри між публічною владою та суспільством, модернізації діяльності мас-медіа, запровадження нових правил функціонування соціальних мереж. У авторитарних режимах ці вимоги мають бути свідомо сприйняті представниками еліт. Це можливо лише за умов запровадження принципово нового механізму взаємодії глобальних та регіональних організацій (на кшталт ООН, ЄС, НАТО тощо) та національних урядів, оскільки кількість проблем планетарного масштабу з часом буде наростати (зміна клімату, забруднення довкілля, доступ до якісної питної води, пандемії, виснаження ресурсів енергоносіїв, корисних копалин та ін.).

Використовуючи загальноприйнятий у соціальній філософії підхід до аналізу етносуспільного буття який передбачає три рівні аналізу (див. І.Ф. Надольний [19]), ми за аналогією можемо виділити три рівні функціонування інноваційного суспільства. Перший рівень – це процес об'єктивної саморегуляції, що включає тип суспільних відносин, наявність свободи як цінності, зокрема вільного вибору способу політичного, економічного та духовного буття суспільства, різноманітність форм його репрезентації. Це складна багатофакторна система, що складається з безлічі деталей. Як приклади можна привести ефективність інноваційного процесу в Китаї і Малайзії, а також ефективність законодавчої процедури в Японії. Деякі політики приходять до висновку, що на рішення нових завдань не треба витрачати час і ресурси, але практика показує, що ця позиція далеко не універсальна. Тому питання про об'єктивну саморегуляцію інноваційного

суспільства не може бути вирішене інакше, ніж через оцінку ефективності його існування.

Другий рівень полягає у регулюванні процесів розвитку інноваційного суспільства його інститутами, які є його основними структурами, зокрема держава та гілками влади: законодавчою, виконавчою, судовою. Цей рівень, як показали дослідження, пов'язаний із залученням все більшої кількості фінансових ресурсів в державну систему освіти і державного регулювання інноваційного розвитку, а також створенням і використанням при цьому нових механізмів і прийомів. Тому особливий інтерес представляє взаємодія державної і приватної інноваційної системи, що розвивається в міру трансформації суспільних інститутів. Ця взаємодія здійснюється через соціально-економічний механізм трансформації, що забезпечує перехід до нових видів господарської діяльності та до зростаючої самостійності кожної інституції.

Третій рівень – це свідоме саморегулювання особистістю свого інноваційного потенціалу, його самореалізація і самопрезентація. Такий рівень взаємодії виникає вже під час індивідуальної підприємницької діяльності. Тому в процесі інноваційної діяльності – це набуття нових активів, що дозволяє втілювати себе як особистість. На цьому етапі має місце увага до раціоналізації процесу творчості, продуктивного ефекту, створення системи роботи, раціонального використання потенціалу людини. Адже метою творчості і самореалізації є не тільки досягнення максимальної продуктивності праці, а й задоволення творчих і духовних потреб людини.

Маємо підкреслити, що усі три рівні не є ієрархічно підпорядкованими, а перебувають у діалектичній взаємодії. Причому досягнення максимуму творчого ефекту відбувається як на рівні особистості, так і на рівні суспільства. Саме так можливе становлення і розвиток інноваційної системи, де творчість розглядається як одна з її найважливіших цінностей. Саме в цьому напрямку і реалізується робота з розвитку і формування нових продуктів інноваційної системи суспільства. При цьому особлива увага

звертається на предметний зміст розвитку, який охоплює практично всі сфери людського життя, включаючи науку, освіту, охорону здоров'я, мистецтво тощо.

1.2. Сучасні методологічні підходи дослідження інноваційних суспільств

Вимірювання ефективності інновацій може бути доволі складним та витратним за часом та ресурсами, але воно виконує надзвичайно важливу функцію, оскільки надає можливість дослідити ступінь креативності тої чи іншої організації, команди, галузі економіки і в цілому держави та визначити, чи стоять вони на правильному шляху досягнення своїх цілей, та визначити сфери для вдосконалення [84].

Методологія аналізу ефективності інновацій носить неоднорідний, культурно детермінований характер. В залежності від країни, відмінності спостерігаються і в глибині оцінок. Насамперед, на поверхні початкового аналізу знаходяться обсяги фінансування, кількість підприємств, що запроваджують інновації, частка реалізованої інноваційної продукції, ступінь розробленості національного законодавства у цій сфері, інноваційна привабливість для інвесторів, загальний рейтинг країни у глобальному індексу інновацій тощо. Зокрема, як зазначено у Рекомендаціях парламентських слухань на тему «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» з огляду на інноваційну активність Україна, яка ще 10 років назад поступалася більше ніж вдвічі найслабкішим з огляду на це питання країнам ЄС, не кажучи вже про лідерів Союзу [23].

Водночас, за аналізом Н. Бошоти, Україна «... за Глобальним інноваційним рейтингом, складеним агентством Bloomberg, Україна входить до 50 країн+лідерів світу за рівнем інноваційного розвитку (42 місце за підсумками 2012 р.). Найсильнішими сторонами України, з погляду інноваційності, визнаються: охоплення населення вищою освітою (6 місце у

світі), патентна активність (17 місце), інтенсивність НДДКР (39 місце), технологічні можливості промисловості (34 місце). Єдине, що заважає нашій державі піднятися вище в цьому рейтингу, – підсумкова низька ефективність економіки (69 місце)» [3, с. 93].

Незважаючи на негативні тенденції за Глобальним інноваційним індексом навіть у 2019 р. Україна зайняла 47 місце із загальних 129 позицій [51]. У цьому контексті, слушне пояснення цього знаходимо у аналізі Н. Бошоти: «усе, що стосується людських ресурсів освіченості, наявності кваліфікованих кадрів, ринку праці, патентної активності населення, освітньої й наукової інфраструктури, залишається на незмінно високому рівні. Проте інституційна та організаційна складові, у тому числі участь компаній в інноваційних процесах, конкурентоспроможність на внутрішньому та зовнішньому ринках, регуляторне середовище, мало сприяють перетворенню інновацій на масові і всеосяжні» [3, с. 93].

Значно менше досягнень спостерігається у практичній площині. Так, як вказує Г. Єршова, «за період 2000–2016 рр. частка інноваційних активних підприємств у промисловості перебувала в межах 13,6–14,8%, коливаючись при цьому за роками у щільній залежності від загальноекономічного стану країни. Натомість, питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової невпинно скорочується. Упродовж 2000–2013 рр. вона скоротилася з 9,4 до 3,3%, а у період 2014–2015 рр., на тлі поглиблення економічної кризи у країні, знизилася до 1,4%. У 2016 р. фінансування інноваційної діяльності в Україні перебувало на рівні 1,0% ВВП (у 2012 р. 1,3% ВВП)» [13, с. 138].

Певні висновки можна зробити з аналізу змісту національних законодавчих актів стосовно інноваційної діяльності. Так чинний Закон України «Про інноваційну діяльність» визначає інновації як «новостворені (удосконалені) конкурентоздатні технології, продукцію або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та

якість виробництва, соціальної сфери» [22]. Останні зміни до цього закону вносились аж у 2012 р. і не випадково, що «в ньому основна увага зосереджена на технологіях і не йдеться про комерційний ефект нововведення» [4, с.150]. До того ж, як вказують Т. Пасько та Л. Чернявська, «в Україні усталилася практика скасування щорічними законами про Державний бюджет законодавчо закріплених пільг для стимулювання інноваційної діяльності» [20, с. 123].

Відтак, застосування історичного та порівняльного методів дає можливість оцінити у самих загальних рисах стан та тенденції розвитку інноваційної діяльності в кожній країні та окремій галузі. При цьому орієнтиром для аналізу слугують кількісні показники. Так за даними Євростату, близько половини всіх підприємств у ЄС-28 повідомили про інноваційну діяльність протягом 2010-2012 років, з великими відмінностями між країнами (від 67% у Німеччині до 21% у Румунії), галузях тощо. Підкреслюється, що інноваційні зусилля компаній залежать від їх стратегій та управління, ресурсів (включаючи доступ до фінансів, кваліфікованої робочої сили, технології та відповідної інформації), галузі та ринкового середовища (на національному та міжнародному рівнях), рівня підтримки інновацій з боку державних органів [68, с.3].

Однак ситуація динамічно змінюється. Відповідно до останніх даних огляду інновацій дослідницької спільноти (Community Innovation Survey), «в Європейському Союзі (ЄС) близько половини (51%) підприємств з кількістю працівників у 10 осіб і більше повідомили про інноваційну діяльність протягом 2014-2016 років, що трохи більше, ніж за період 2012-2014 років» (49%) [40]. У 20 країнах Союзу кількість інноваційних підприємств не зменшилась, а от у 8 з них стала меншою [40]. Особливо значне збільшення було зареєстровано в Естонії, Португалії, Фінляндії та Хорватії. Зі збільшенням від 54% до 67% в Португалії і від 55% до 65% в Фінляндії ці дві країни опинилися серед п'яти провідних країн ЄС, в той час, як перша десятка країн виглядає таким чином: Бельгія 68%; Португалія 67%;

Фінляндія 65%; Люксембург, Німеччина 64%; Австрія 62%; Нідерланди 60%; Велика Британія 59%; Франція, Греція 58% [40].

Інноваційний профіль суб'єктів підприємницької діяльності додатково визначається низкою кількісних змінних, що вимірюють внесок (витрати на діяльність, пов'язану з інноваціями та персоналом), результат (відсоток інноваційних продажів), а також процес (модель співпраці, джерела інформації тощо). На галузевих, регіональних та національних рівнях показники інновацій отримують шляхом агрегування індивідуальних показників підприємств, фірм та компаній.

В результаті вивчення інноваційних параметрів суб'єктів підприємницької діяльності уточнюються показники, що враховуються в якості елементів бізнес-моделі в плановій програмі. Крім того, метою аналізу інноваційних показників і формування стратегічного вектора розвитку є виявлення тенденцій зміни інституційних матриць, які в умовах державного регулювання економіки стають більш складними. Таким чином, процес розвитку корпоративної культури, що впливає на інноваційний вигляд підприємства, є важливою умовою забезпечення стабільності фінансового стану фірми і забезпечення її конкурентних переваг.

На рівні галузі інновації тісно пов'язані з соціальними аспектами бізнесу. Досягнення гармонії між політикою в сфері інновацій та культурою підприємства забезпечує високу якість продукції і високу конкурентоспроможність фірми. Це досягається дотриманням корпоративних цінностей. Галузева специфіка повинна відображати цілісність економічної і соціальної структури підприємства, включаючи ринкові відносини. Грунтуючись на даній теорії, слід оцінювати такі соціально-культурні феномени, як успішна діяльність підприємства, стабільність фінансового стану і конкурентоспроможність фірми в порівнянні з іншими фірмами конкретної галузі - машинобудування, металургії, АПК тощо.

На рівні регіону інновації завжди пов'язані з місцевими напрямком бізнесу. Компанії, які надають послуги населенню, також повинні

відповідати певним регіональним стандартам. Виявити сприятливі і несприятливі зв'язки можна шляхом вивчення показників діяльності бізнесу на різних територіях. Порівняння показників дозволить виявити закономірності, а потім доповнити ними наявну у місцевих органів влади інформацію. Потім можна змінити формалізовану форму впливу на процеси - в останньому випадку доведеться залучати експертів з сусідніх регіонів. Бізнесу слід орієнтуватися на регіональну спеціалізацію, налагоджувати партнерські зв'язки з місцевими юридичними особами. Кожен регіон повинен мати власний механізм стимулювання, що дозволяє компанії реалізувати унікальні можливості, наявні в її розпорядженні. Будь-який бізнес повинен максимально гнучко пристосовуватися до запитів ринку. На тлі політики безперервної інтеграції місцеві бізнеси не повинні втрачати зв'язок з традиційним укладом.

На національному рівні інновації і розвиток завжди обумовлені міжнародною конкуренцією. Місцеві бізнеси повинні спочатку визначити свою стратегію з урахуванням стратегії своєї країни. Саме це формує реальність ділової активності. В умовах міжнародної конкуренції ця умова є особливо важливою. Коли інновація однієї з країн реалізується, інші країни змушені наслідувати її приклад. Тому будь-яка успішна національна ініціатива буде оплачуватися зарубіжними інвесторами. Щоб їх утримати, необхідно домагатися того, щоб загальна сума іноземних інвестицій відповідала можливостям окремих регіонів із залучення зовнішніх інвесторів. Відносини з інвесторами також слід контролювати. Здійснити контроль можна через механізми формального партнерства.

Дуже важливе значення має інтенсивність інновацій, концепт якої широко обговорюється в академічній літературі з менеджменту, мікроекономіки та пошуку ефективних моделі зростання. Більшість авторів розрізняють схильність до інновацій (*propensity to innovate*), тобто рішення на рівні фірми щодо здійснення або ні інноваційної діяльності, та само рішення про інтенсивність інновацій, а також скільки ресурсів (фінансових, людських,

технологічних, організаційних тощо) виділяються на таку діяльність порівняно із загальними витратами на власну діяльність фірми або її секторів.

Існують суттєві відмінності в інноваційних моделях з огляду на те, скільки внутрішніх ресурсів організація виділяє і скільки використовується для придбання необхідних технологій, навчання, консультацій тощо від зовнішніх провайдерів. Ці аспекти інтенсивності стосуються вхідної інтенсивності та відповідних статистичних змінних, які можна виміряти. Вони включають: загальні витрати на інноваційну діяльність, розбиті за видами діяльності; людські ресурси, виділені на інноваційну діяльність; відпрацьовані години тощо.

Деякі характеристики залишаються незмінними протягом багатьох років. Наприклад, алгоритмізація обліку виконується протягом всього терміну існування організації. Але з плином часу відбувається значне розширення обсягу цієї роботи. Це, як правило, відбувається за рахунок інституційного розвитку та залучення людей, якими організація в якийсь момент хоче керувати. Зазвичай це відбувається завдяки зміні моделей управління, і зміни стають частиною її базової структури. У якийсь момент створюється компанія, утворена вже декількома технологічними системами, і утворюється складна структура взаємних зобов'язань, обмежень і функцій. Цьому передують конфлікти між двома ідеологіями – менеджментом в економічному сенсі і нормативною базою в адміністративному розумінні. В кінцевому рахунку одна з цих ідеологій перемагає, і створюються нові організаційні форми.

Існує теоретична модель, яка розбиває вхідну інтенсивність на низку компонентів. В ній інноваційні видатки для оцінки інтенсивності інновацій поєднуються з витратами на НДДКР через систему введення-виведення для отримання заходів впливу бізнес-послуг на основі знань (knowledge-based business services KIBS) на сукупні інноваційні зусилля економіки країни. Цей

підхід відокремлює інновації, що втілюються в галузі, отриманий за рахунок внутрішньої купівлі та імпорту проміжних ресурсів та інвестицій [98].

Формально загальна інноваційна інтенсивність галузі визначається сумою п'яти компонентів: інноваційна інтенсивність галузі (витрати на інноваційну діяльність / виробництво продукції); нововведення, що втілюються у внутрішніх проміжних ресурсах на одиницю продукції; нововведення, що втілюється в імпортних проміжних ресурсах на одиницю продукції; нововведення, що втілюється у внутрішніх інвестиційних витратах на одиницю продукції; нововведення, що втілюється в імпортних інвестиційних ресурсах на одиницю продукції [68, с. 5-6].

Зазначені методи оцінки технологічних інновацій переважно застосовуються на макрорівні, хоча цілком можуть бути застосовані і на рівні галузей, в цілому економіки країни. Разом з цим існує ціла низка методів, які найбільш прийнятні при аналізі специфічних об'єктів. Так «найбільшого поширення для діагностування інноваційних факторів на рівні регіонів країни отримали експертні методи, кореляційно-регресійний аналіз, факторний аналіз, метод головних компонент, нечітких множин, індексний аналіз тощо» [18, с.16].

У 2005 році було опубліковано третє видання Oslo Manual, яке характеризується поглибленням розриву між розумінням інновацій як безпосереднього прояву технічного прогресу [70]. Цей документ розширив рамки вимірювання інновацій: більше уваги приділено аналізу міжорганізаційних зв'язків для просування інновацій, визнано головне значення інновацій у традиційно менш наукомістких галузях та модифіковано визначення інновацій та інноваційної діяльності з метою їх включення у ринкові послуги. Наголошено, що інновації не обов'язково повинні мати технологічну складову.

Видання Oslo Manual від 2018 р., як ми вже зазначали, пропонує зміни у типології інновацій, від чотирьох типів (товар, процес, організація та маркетинг), до двох (інновації продукції та бізнес-процесів) [71]. У посібнику

також зазначена важливість того, щоб визначення інновацій було робочим не тільки для бізнесу, але й уряду, неприбутковим організаціям, структурам, обслуговуючим домогосподарств та самім домогосподарствам. Наголошено на необхідності запровадження системи оцінки інвестицій у нематеріальні активи, здійснюючи зв'язок між нематеріальними феноменами (їх також називають капіталом, заснованим на знаннях) і поколінням різних типів знань для інновацій, а також забезпечення чіткого вимірювання рекомендацій різного типу та спрямованості.

Інновації поступово накопичуються, ускладнюються і в деяких випадках призводять до появи абсолютно нових фірм. У періоди, коли вирішується, яку форму займе фірма, виникають колізії між раціональною діяльністю менеджменту та інформаційними системами, які в кінцевому підсумку визначають всі наступні прояви інновацій. Так виникає діалектика нового і старого. Кожна нова система впливає на всі попередні. Вершиною і кульмінацією еволюції – в тому сенсі, що в ній нарешті настає впорядкованість, що включає всі існуючі системи – є виникнення нового бізнесу. Його новаторська функція полягає в тому, що він долає розрив між існуючими умовами і створює новий простір, в якому повинні бути вирішені внутрішні протиріччя виробничо-фінансової системи. Саме в цьому процесі і проявляється вся парадоксальність існування корпорацій.

Сьогодні складно представити усю різноманітність підходів різних типів інновацій в єдиному синтезі та шкалі оцінок. Вимірювання показників інновацій суттєво відрізняється залежно від визначення інновацій, типу інновації (продукт, процес, організація чи послуга), типу організації (для отримання прибутку, некомерційного чи громадського, приватного сектору) та очікуваного результату. Одночасно, вимірювання можуть зосереджуватись на різних аспектах ефективності інноваційної діяльності, а також можливостей, результатів до значно ширшої системи чи середовища, в яких відбувається ця зміна.

Однак вимірювання соціальних інновацій значно складніше, ніж оцінка технологічних та бізнес-нововведень. Воно може відбуватися на різних взаємозалежних рівнях. На одному з них можна вивчати як та чи інша інновація впливає на підприємницьку діяльність і це достатньо легко можна виміряти. На іншому рівні дослідження можна проаналізувати наскільки суспільства, регіони чи інші громади мають потенціал до сприйняття соціальних інновацій, чи забезпечують вони певні рамкові умови до них як екосистеми. І нарешті, можна подивитися, як втручання та підприємницька діяльність впливають на суспільство [86, с. 16].

Проте, певні речі виглядають очевидними, наприклад зв'язок між соціальними інноваціями та соціальною економікою, яка у свою чергу є одним з головних компонентів національної економіки. Так вже у 2012 р. цей сектор генерував 7% національного доходу в Данії та в ньому працювало до 10% від загальної кількості робочої сили в Німеччині [57]. Тільки в 2011-2016 рр. в Болгарії, Польщі, Португалії, Румунії, Іспанії, Швеції, Великій Британії були прийняті національні плани, програми та угоди стосовно розвитку соціальної економіки. На кінець 2016 р. остання характеризувалася такими показниками серед країн ЄС: понад 13,6 мільйонів робочих місць, що еквівалентно приблизно 6,3% працездатного населення; понад 82,8 млн. добровольців, що дорівнює 5,5 млн. штатних працівників; понад 232 мільйони членів кооперативів, пайових компаній та подібних організацій; понад 2,8 млн. підприємств та підприємств [80]. Є усі підстави прогнозувати, що соціальна економіка буде нарощувати свій вплив на підвищення рівня соціального добробуту населення. Також варто зазначити значну роль, яку відіграють волонтери з їхніми унікальними знаннями потреб різних секторів суспільства.

Ми вже відмічали значну взаємозалежність технологічних та соціальних інновацій, однак перші мають вже достатньо опрацьований багаторівневий апарат досліджень на відміну від інших типів інновацій. Водночас спроби комплексного вимірювання інновацій стають все більш

системними і точними. Цим займається багато організацій, серед яких: The Innovation Union Scoreboard (European Union); Global Competitiveness Index (WEF); Global Innovation Index (INSEAD); Innovation in Public Sector Organisations (NESTA); Measure Public Innovation in the Nordic Countries (MEPIN) та багато інших. Крім цього існують організації та проекти, що напряду вимірюють соціальних аспект соціальних інновацій, в тому числі: OECD Better Life Index, Civil Society Index (CIVICUS), National Footprint (Global Footprint Network), European System of Social Indicators (GESIS) тощо.

Разом з цим необхідно констатувати майже повну відсутність стандартизації та правил для комплексної оцінки технологічних і соціальних інновацій. Експерти останнім часом значні надії покладають на широке застосування так званого рандомізованого контрольованого дослідження (randomized controlled trial (RCT)). Це спосіб зробити інтегральну оцінку технологічних та соціальних інновацій за допомогою спеціальних програм або репрезентативних (контрольних груп), що вибираються випадково з числа населення за певними критеріями. Перевага цього методу полягає у забезпеченні оперативної та точної реакції на питання причинності, допомагаючи оцінювачам та виконавцям програм знати, що досягнуто в результаті інновацій [99, с. 1]. Як бачимо, механізм дії дуже схожий результати запровадження алеаторної демократії.

Дуже часто у науковій літературі певним чином ототожнюються соціальні інновації та інновації у публічному секторі (public sector). У останньому інновації повинні мати кінцеву мету забезпечити кращі результати для суспільного блага, що неминуче впливає на рамки та методи оцінок. Вони мають стосуватися визначення того, як інновації допомагають вирішувати проблеми та покращувати результати для суспільства. Оскільки інновації в цьому секторі менш лінійні та працюють на різних адміністративних рівнях влади, вимірювання може ускладнитися [84]. Варто також зауважити, що в інноваційної сфери публічного сектору не існує тривалої історії вимірювання інновацій. Використовуючи Oslo Manual та

різні індекси інноваційності, було проведено серію опитувань з метою обґрунтування евристичної методологічної рамки для ідентифікації та вимірювання інноваційності у різних соціальних та бізнес-сферах у останні роки. Однак ці існуючі рамки є занадто складними, щоб швидко та легко їх повторити, оскільки вони покладаються як на кількісні, так і на якісні опитування з великим масштабом вибірки, що проводиться протягом тривалого періоду часу. Отже, особливо у публічному секторі, існує потреба у подальшому розвитку систем вимірювання. Необхідні прості, прийнятні рамки, які можуть вимірювати інновації на будь-якому рівні розгляду (мікро-, мезо- та макро).

Найбільш поширеними для оцінок є наступні показники. По-перше, це людські ресурси, які передбачають наявність у персоналу певних компетенцій, які у свою чергу залежать від системи набору та підбору кадрів з урахуванням освіти, досвіду, кар'єрного зростання а також потенціалу поточного навчання та розвитку. Дуже важливими є мотивація та зусилля членів команди, об'єктивна оцінка ефективності винагород, стимулів, переваг, можливостей просування та кар'єри, організація робочих місць та їх безпека. І, зрештою можливості розкриття творчого потенціалу кожного члена команди завдяки оптимальній організації робочого процесу, та складу відповідних груп, практика гнучкого залучення працівників, якість та швидкість і повнота обміну інформацією, зворотного зв'язку [44, с. 94].

По-друге, це лідерство, як важливий метод надихання команди / суспільства (сегментів суспільства) та впливу на них завдяки щиро поділюваних переважною більшістю учасників загальним цінностям та цілям [89, с. 155]. Воно має характеризуватися високим ступенем довіри, взаємної відповідальності, ентузіазму й мотивованості членів команди, налагодженими системними і творчими комунікаційними зв'язками між ними.

По-третє, це організаційна культура, яка також включає довіру, позитивне ставлення до можливих ризиків під час експериментів з новими

ідеями, толерантність до невдач, ступінь різноманітності. Вона може бути визначена як колективний ефект, інтегральна складова загальних переконань, поведінки та цінностей людей компанії (команди). Ці норми всередині будь-якої організації регулюють працю та обслуговування клієнтів, відчуття співробітників щодо мотивації у досягнення цілей, та їхню щирість у зусиллях, спрямованих на виконання місії [66].

По-четверте, це менеджмент, адже дослідження у сфері інновацій виявляють, що в інноваційному процесі основна проблема полягає не в генеруванні нових інноваційних ідей, а скоріше в успішному управлінні самим процесом їхнього пошуку та реалізації.

І, зрештою, це стратегія інноваційної діяльності, яка передбачає засноване на знаннях, досвіді та передбаченні розуміння ландшафту можливостей в умовах сучасного й майбутнього організаційно-політичного, соціально-економічного та духовно-культурного клімату. Слід зазначити, що система незалежних держав, за слушним висловом Ж.-Ж. Руссо, залишається анархічною [Цит. за: 14, с. 200]. Логіка суб'єктів анархічної системи, до яких сьогодні додалися регіональні та міжнародні й неурядові організації, а також бізнес та наукові структури тощо перекреслюють зусилля щодо соціальної спрямованості інновацій.

Дуже цікава методологія щодо вивчення та оцінки інновацій була запропонована консорціумом шести європейських університетів TEPsIE (Theoretical, Empirical and Policy Foundations for Social Innovation in Europe). Вони відштовхуються від існуючих загальних рамкових умов інновацій, до яких відносять фінансово-економічне та правове / інституційне середовища, людські ресурси та політичний і соціальний контексти. Підвищення потреб на запровадження соціальних інновацій обумовлюються декількома факторами, зокрема: рівнем розвитку мереж соціальних інновацій; наявністю центрів інформації та доказів; існуванням численних хабів для дифузії та прийняття рішень; доступністю платформ для відкритих даних / обміну ідеями; ефективністю програм / втручань; спектром мереж можливостей /

подій; дієвістю інформаційної та брокерської підтримки; програмами передачі знань; форумами для вивчення та розуміння інновацій. Все це впливає на спектр та масштаби докомерційних закупівель, державних закупівель, механізми введення в експлуатацію інноваційних товарів та послуг, забезпечення підтримки попиту через податкові пільги / субсидії / персоналізовані джерела, захист діяльності суб'єктів господарювання, розвиток відкритих даних, розвиток бази знань (вплив і результати), зміцнення функціональних можливостей системи (політики кластерів, мережеві політики, підтримка співробітництва в галузі науково-дослідної роботи) [86, с. 25].

З іншого боку існує підвищення пропозицій стосовно інновацій у товарах та послугах. Насамперед, дуже важливу роль відіграє фінансова підтримка, яка може відбуватися у різних формах. Зокрема, це: дотації на розвиток того чи іншого суб'єкту інновацій на ранній стадії; стимулюючий розвиток боргових інструментів; використання власного або так званого ризикового капіталу; краудфандинг; позики; облігації соціального впливу; венчурна філантропія тощо. Серед нефінансових інструментів найчастіше використовуються: ефективне запровадження наукових та науково-дослідницьких робіт, створення інкубаторів (наприклад, лабораторії соціальних інновацій); цілеспрямований розвиток наставництва та навчання; всебічна підтримка розвитку бізнесу; підтримка молоді; професійні послуги різного типу (правові, ринкові, фіскальні, звітні, поради щодо персоналу та управління) [86, с. 25].

Проте сьогодні, у зв'язку із пандемією коронавірусу на перший план стрімко виходять питання так званих відповідальних інновацій (Responsible Innovation RI) та відповідальних досліджень та інновації (Responsible Research and Innovation RRI). Фахівці вважають, що це два взаєпов'язані дискурси, що з'явилися паралельно протягом останнього десятиліття, які кидають виклик традиційним гносеологічним нормам та практикам, які склалися і стосуються виробництва та валоризації наукових досліджень

знання [79]. З'явився навіть концепт так званої «моральної глобалізації», що передбачає залучення організацій громадянського суспільства у запровадженні моральних критеріїв та етичних цінностей, щодо контролю за процесом та якістю виробництва. Це принципово новий механізм колективного управління глобальними ланцюгами вартості продуктів та послуг, коли морально-етичний споживач втручається у траєкторії інноваційної системи через міжнародний економічний обмін та ринки.

До цього додається і концепція «корпоративної соціальної відповідальності», яка почалася розроблятися наприкінці 1950-х рр. і сьогодні отримала новий імпульс розвитку. За її допомогою намагаються регулювати сфери відповідних видів діяльності, інвестицій та ролей, відносин і розподіл обов'язків між фірмою (підприємництвом) та іншими зацікавленими організаціями.

Водночас ми змушені констатувати певний розрив, що існує між теоретичними моделями запровадження інновацій та практикою життя. Зокрема, Єврокомісією ще у 2016 р. була спроба ініціювати політику трьох «О» (open science, open innovation, open to the world). Нею було передбачено створення спільного з бізнесом проєкту чітко функціонуючої екосистеми, поєднання зусиль публічного, фінансового секторів з бізнес інноваціями та академічною спільнотою. Також передбачався розвиток трьох напрямків: покращання регуляторних механізмів щодо довкілля; підвищення приватних інвестицій у дослідження та інновації й максимізація впливів інновацій [73]. Однак ці наміри не були реалізовані через занадто неефективну бюрократичну систему ЄС, відсутність дієвих регулюючих та контролюючих механізмів, існуючі численні суперечності між країнами-членами ЄС, егоїзм промислових корпорацій тощо.

На основі аналізу зазначених напрямів є усі підстави стверджувати, що методологічні підходи до дослідження інновацій в суспільстві можна розділити на два основних типи: прогностні й емпіричні. Прогностні підходи фокусують свою увагу на аналізі досліджуваних явищ і моделях, які

фіксують поведінку різних верств населення. Такий підхід сприяє коригуванню прогнозу з урахуванням аналізу знань, які прийшли в соціальну реальність з боку. Зазвичай в основі таких прогнозів лежать якісні моделі, в яких вивчаються соціальні зміни і вплив на них тих чи інших факторів. Прогнозні моделі формуються в результаті використання цілого арсеналу порівняльних даних, які дозволяють виділити найбільш важливі тенденції і виявити дійсно важливі тренди. Емпіричні підходи визначають спосіб практичної оцінки соціальної реальності і конструюють іншу методику її детального вивчення, яка дозволяє отримувати моделі із залученням великої кількісних даних. Такий теоретичний опис соціальної реальності дозволяє описати її зміни на основі даних, які можуть бути перевірені на практиці. Так, наприклад, це може бути постійний вплив культури на поведінку людини в конкретних ситуаціях, де характер соціальної взаємодії змінюється в залежності від суспільної реальності. Таким чином, як було показано вище, первинні інформаційні моделі і практичні методи, за допомогою яких можна передбачити зміни соціального світу, часто виявляються помилковими. Інакше і бути не може, оскільки будь-які прогнози, засновані на будь-якій одній методологічній формі обмежують дослідження і впливають на його результати.

Ми показали, що дослідження інновацій складний процес, який має свої особливості. Але загальні принципи їх вивчення багато в чому схожі з теоретичними правилами проведення наукових досліджень. Для цього, зокрема, використовують модель причинності і описують основні закономірності соціальної взаємодії, які пов'язані з прийняттям рішень. Основні закони соціальної взаємодії формуються в результаті виборів. З історії відомо, що перші вибори царя пройшли в Стародавньому Китаї за допомогою усного жереба. Існувала й інша традиція вибору правителя, висхідна до грецьких часів – через демократичні вибори. Тоді, як і тепер, політичні зміни найчастіше були ініційовані певною невеликою політичною групою. Інновація пов'язана з тим, що результат такого розвитку подій

непередбачуваний. А зміни в суспільстві призводять до того, що стає необхідним змінити весь інститут управління.

Таким чином, ми можемо згрупувати методологічні підходи до дослідження інноваційних суспільств. Для цього використаємо потрібну модель, яку обґрунтовано у підрозділі 1.1. Наклавши цю матрицю на методологію дослідження інноваційних суспільств ми пропонуємо авторську типологію інноваційності.

По-перше, інноваційність як ідеал (у цьому розумінні, інновації можуть бути як представленими у соціальній практиці, так і бути її перспективними явищами). У ряді випадків ці категорії виявляються пов'язаними з поняттями «наукова революція», «прорив», «новий спосіб виробництва» і «нова індустріальна революція». Такий підхід до інновацій носить акцент на механізмах. Адже технологічний прогрес – це зміна схеми виробництва, а основа успіху інновацій – суворе дотримання певних правил і приписів, які можуть змінюватися в залежності від необхідності і обставин. Це особлива область, в якій, як правило, не вистачає специфікації. Ідеал інноваційності – це така специфікація, яка дає можливість запустити принципово нові процеси і функції, так щоб вони незабаром стали актуальні і ефективні.

По-друге, інноваційність як норма (прагматична імплементація інноваційних ідей у площину науково-технологічної та суспільної практики, у домінуючий тип культури, в економічну свідомість, у переважний спосіб ведення бізнесу тощо). Тут інноваційність – це особливий соціальний процес, який розвинувся в надрах традиціоналізму, однією з особливостей якого є полісемантичний зв'язок з соціальною нормою, наприклад мотивацією свободи і людської солідарності. Соціальний сенс надає інтенсифікації інноваційного процесу стратегія технологічної модернізації, яка не потребує опори на міф або особливу «сакральну» матрицю. Норма інноваційності, як правило, пояснюється внутрішнім смисловим змістом технологічного процесу. В такому випадку новаторство має бути обґрунтовано всередині

самого технологічного процесу і подано як норма (стандарт) інноваційної діяльності.

По-третє, інноваційність як індивідуальна якість особистості (орієнтованість на нове у громадських і політичних справах, у суспільному житті тощо). Щоб бути інноваційною, особистість повинна бути пристосована до нових умов існування, тобто має бути конкурентоспроможною по відношенню до інших. Структура «інноваційність-експертність», що моделює той соціальний зріз і коло соціального буття, де відбувається адаптація, передбачає розвиток продуктивних сил (досить сказати, що в розвинених країнах ці два види праці розділені). Раніше в Китаї існувало поняття, що реформатор – людина, яка повинна змінити некомпетентного правителя і зайняти керівну посаду. Вважалося, що реформатори мають унікальну здатність повністю змінити світ на краще. Але наразі ця теза не має підтвердження. Будь-який реформатор має на меті не змінити суспільство, а тільки взяти на себе більшу частину влади та відповідальності за те, що відбувається.

Висновки до першого розділу

У розділі доведено, що в умовах глобалізації посилюється конкуренція щодо створення і запровадження інновацій, які, зокрема, в контексті пандемічних викликів, набувають нових форм кооперації їх суб'єктів, формують нову етику відповідальності за їх розробку. Зміст поняття «інновація» перманентно трансформується від політичної конотації в епоху Античності, негативного смислу часів Реформації до економічних і науково-технологічних елементів сучасності. Серед основних типів нововведень виділяють наступні: товар, процес, організація, маркетинг. Крім цього, розрізняють соціальні (спрямовані на соціальні цілі та благо), політичні (реалізація ідей різних теорій демократії), філософські (зміна світоглядно-аксіологічних орієнтирів людства) інновації. Побудова нової ієрархії останніх постане рушійною силою у формуванні глобальних стратегічних

інновацій. На основі аналізу виявлено, що сучасні інновації існують у наступних формах: 1) як процес об'єктивної саморегуляції, що включає тип суспільних відносин, наявність свободи як цінності; 2) як регулювання процесів розвитку інноваційного суспільства його інститутами, зокрема державою; 3) як свідоме саморегулювання особистістю свого інноваційного потенціалу.

Також увага зосереджена на дослідницькому інструментарії, який є найбільш евристичним для дослідження такого складного феномена як інноваційне суспільство. Методи дослідження інноваційних суспільств включають оцінку кількісних показників (фінансування, частка інноваційних структур та реалізованої продукції, привабливість для інвесторів) та розробленість законодавства у цій сфері. Крім цього, для реалізації інноваційних соціальних практик важливе значення мають: лідерство, організаційна культура, менеджмент та стратегія інноваційної діяльності. На основі аналізу наукової літератури запропоновано авторську типологію інноваційності: 1) інноваційність як ідеал; 2) інноваційність як норма; 3) інноваційність як індивідуальна якість особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

1. Андрущенко В. П., Михальченко М. І. Сучасна соціальна філософія. К.: Генеза, 1996. 368 с.
2. Бова В. В. Політичні антитехнології як засіб формування новітніх міфів. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*. 2012. Вип. 4(3). С. 111-116.
3. Бошота Н.В. Інноваційна діяльність в Україні та напрями її розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 15. С. 91-94.
4. Бошота Н.В. Розвиток інноваційної діяльності в Україні в сучасних умовах. *Науковий вісник УжНУ Серія: Економіка*. 2013. Випуск 3 (40). С. 150-155.
5. Вашкевич В. М. Складові сучасної наукової картини світу. *Гілея: науковий вісник*. 2016. Вип. 112. С. 163-170.
6. Гаєвська О. Б. Держава — основний інструмент самоуправління суспільства (до питання про українські реалії). *Історико-політичні студії*. - 2015. № 2. С. 15-24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipc_2015_2_4
7. Гаєвська О. Б. Наука соціального управління в системі професійної підготовки. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2014. № 3. С. 105-111.
8. Гаєвська О. Загальноцивілізаційний зміст соціально-системної організації. *Університетська кафедра*. 2014. № 3. С. 92-100. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukaf_2014_3_10
9. Гаєвська О. Соціально-філософські виміри пізнавального процесу в управлінській діяльності. *Університетська кафедра*. 2017. № 6. С. 87-98. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukaf_2017_6_10
10. Гао В. Концепт «інновація» у європейській інтелектуальній традиції та азійських соціокультурних практиках. *Грані*. 2019. 22(12). С. 30-38. DOI: 10.15421/172003

11. Гао В. Якість освіти як каталізатор ефективності інноваційного поступу суспільства. *Освітній дискурс: збірник наукових праць*. 2020. Випуск 22 (4). С. 54-66. 10.33930/ed.2019.5007.22(4)-5
12. Дем'яненко Б. Л. Трансформація "обличчя" влади в сучасній зарубіжній кратології. *Гілея: науковий вісник*. 2013. № 72. С. 804- 809.
13. Єршова Г.В. Інноваційна діяльність в Україні: основні тенденції та проблеми. *Економіка і прогнозування*. 2017. № 4. С. 137-148.
14. Калуга В. Ф. Розум як інструмент пізнання та впорядкування дійсності: його властивості. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*. 2014. Вип. 8. С. 47-51.
15. Кравченко О.П. Використання моральних принципів в системі професійної соціальної роботи. *Молодий вчений*. 2017. № 7. С. 146-149 .
16. Левченко Л. Ю. Гендерні ролі в структурі соціокультурного розвитку суспільства: до проблеми визначення. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*. 2012. Вип. 4(3). С. 19-23.
17. Ліутар Ж.-Ф. Постмодерністська ситуація. Після філософії: кінець чи трансформація? К. : Четверта хвиля, 2000. С. 71-90.
18. Московцев А.Ф., Цыганкова В.Н., Косенков Р.А., Великанов В.В., Симонов А.Б. Анализ методов исследования и прогнозирования инновационной активности на региональном уровне. *Вопросы инновационной экономики*. 2012. № 2. С. 15-29.
19. Надольний І.Ф. *Філософія*: Навч. посіб. К.: Вікар, 1997. 584 с.
20. Пасько Т.О., Чернявська Л.В. Аналіз податкового законодавства щодо стимулювання суб'єктів інноваційної діяльності. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2010. № 1. С. 122-126.
21. Полисаев О. П. Соціальні інститути перехідних суспільств: специфіка трансформаційних процесів. *Наукові записки НаУКМА. Політичні науки*. 2016. Т. 186. С. 30-37.
22. Про інноваційну діяльність. Закон України від 4 липня 2002 р. № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15>

23. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів». Постанова ВР України від 21 жовтня 2010 року N 2632-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2632-17>
24. Ратай Т. В. Рейтинг ведущих стран мира по затратам на науку. ИСИЭЗ, 24 июля 2018. URL: <https://issek.hse.ru/news/221864403.html>
25. Решиев С.С. Экономико-математический анализ и обоснование стратегии развития производственного потенциала региона: дисс. канд. экон. наук. 08.00.13 М.: МГУ, 1997. 200 с.
26. Рик С. М. Морально-етичні аспекти міфологічного часу. *Гілея: науковий вісник*. 2014. Вип. 91. С. 275-280.
27. Руденко В.Н. Формы алеаторной демократии: генезис и развитие. *Научный ежегодник Института философии и права Уральского отделения Российской академии наук*, 2018. Т. 18, вып. 4. С. 97-125.
28. Руссо Ж. Ж. *Об общественном договоре. Трактаты*. Пер. с фр. М.: «КАНОН-Пресс», «Кучково поле», 1998. 416 с.
29. Слыщенко В.А. Сравнительное право и культура: размышления о культурном измерении правопорядка. *Правоведение*. 2014. № 2 (313). С. 38-70.
30. Стадник М. М. Становлення публічної політики в Україні. *Ефективність державного управління*. 2014. Вип. 40. С. 28-33.
31. Степико М. Т. Консолідаційний потенціал української нації. *Стратегічна панорама*. 2018. № 2. С. 37-46.
32. Стовпець О. В. Проблема інновації в контексті дослідження інтелектуальної власності: від економіко-правової парадигми до соціокультурної. *Грані*. 2016. № 7. С. 6-12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2016_7_3
33. Харченко Л. М. Духовність як вимір сучасного життя людини: соціально-філософський аналіз. *Наукові записки НаУКМА*. Теорія та історія культури. 2013. Т. 140. С. 20-25.

34. Шевчук Д.М. Концепція мультикультуралізму і культурна ситуація в Україні. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2009. Вип. 15 (2). С. 74-79.
35. Юхименко Н. Ф. Характер як фактор самореалізації особистості. *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія : Філософія. Соціологія. Політологія. 2012. Т. 20, вип. 22(2). С. 82-86.
36. Ahmed P.K., Shepherd C.D. *Innovation Management: Context, Strategies, Systems and Processes*, 1st ed. Harlow: Pearson Education, 2010. 568 p.
37. Apuzzo M., Kirkpatrick D.D. Covid-19 Changed How the World Does Science, Together. *The New York Times*, 1 April 2020. URL: <https://www.nytimes.com/2020/04/01/world/europe/coronavirus-science-research-cooperation.html>
38. Bock B.B. Social innovation and sustainability; how to disentangle the buzzword and its application in the field of agriculture and rural development. *Studies in Agricultural Economics*. 2012. Issue 114. P. 57-63.
39. Boer H., During W.E. Innovation, What Innovation? A Comparison between Product, Process and Organizational Innovation. *International Journal of Technology Management*. 2001. Vol. 22. Nos. 1/2/3. P. 83-107.
40. *Community Innovation Survey: latest results*. Eurostat, 12 March 2019. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20190312-1>
41. Covin J.G., Slevin D.P. A Conceptual Model of Entrepreneurship as a Firm Behavior. *Entrepreneurship Theory and Practice*. 1991. Vol. 16. P. 7-25.
42. Damanpour F. Organizational Innovation: A meta-analysis of effects of determinants and moderators. *Academy of management journal*. 1991. Vol.34. No. 3. P. 555-590.
43. Davenport T.H. *Process Innovation. Reengineering Work through Information Technology*. Harvard Business School Press, 1992. 164 p.

44. De Brito R.P., De Oliveira L.B. The Relationship Between Human Resource Management and Organizational Performance. *Brasilian Buisness Review*. 2016. Vol. 13. No 3. P. 90-110.
45. Doğan E. A Strategic Approach to Innovation. *Journal of Management, Marketing and Logistics*. 2017. Volume: 4. Issue: 3. P. 290 300.
46. Drucker P.F. *The practice of management*. New-York: Harper, 1954. 404 p.
47. Ettlie J.E., Bridges W.P., O'Keefe R.D. Organization Strategy and Structural Differences for Radical Versus Incremental Innovation. *Management Science*. 1984. Vol. 30. Issue 6. P. 682-695.
48. Evans J. S. Strategic flexibility for high technology manoeuvres: a conceptual framework. *Journal of Management Studies*. 1991. Volume 28. Issue 1. P. 69-89.
49. Garcia R., Calantone R. A Critical Look at Technological Innovation Typology and Innovativeness Terminology: A Literature Review. *Journal of Product Innovation Management*. 2002. Volume19. Issue 2. P. 110-132. DOI: 10.1111/1540-5885.1920110.
50. Ghosh I. The People's Republic of China: 70 Years of Economic History. *Visual Capitalist*, 12 October 2019. URL: <https://www.visualcapitalist.com/china-economic-growth-history/>
51. *Global Innovation Index 2019*. URL: <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2019-report>
52. Godin B. Innovation: A Conceptual History of an Anonymous Concept. Working Paper No.21. Montreal: Institut national de la recherche scientifique, 2015. 36 p.
53. Heiscala R. Social innovations: structural and power perspectives. In: Hamalainen, T.J., Heiskala, R. (Eds.), *Social Innovations, Institutional Change and Economic Performance*. Edward Elgar, Cheltenham, 2007. P. 52-79.

54. Heiscala R. Social innovations: structural and power perspectives. In: Hamalainen, T.J., Heiskala, R. (Eds.), *Social Innovations, Institutional Change and Economic Performance*. Edward Elgar, Cheltenham, 2007. P. 52-79
55. *Here Comes the Coronavirus Pandemic*. The New York Times, 29 February 2020. URL: <https://www.nytimes.com/2020/02/29/opinion/sunday/corona-virus-usa.html>
56. Historical GNP by Country / Statistics from the World Bank / 1960-2018. Knoema URL: <https://knoema.com/mhrzolg/historical-gdp-by-country-statistics-from-the-world-bank-1960-2018>
57. Hubrich D-K., Schmitz B., Mildenerger G., Bund E. *The measurement of social economies in Europe a first step towards an understanding of social innovation*. A deliverable of the project: «The theoretical, empirical and policy foundations for building social innovation in Europe» (TEPSIE), European Commission 7th Framework Programme, Brussels: European Commission, DG Research, 2012 URL: <https://cordis.europa.eu/project/id/290771/reporting>
58. Kodama M. Strategic Innovation in Traditional Big Business: Case Studies of Two Japanese Companies. *Organization Studies*. 2003. Vol.24. No.2. P. 235-268.
59. Kuznets S. *Population, Capital and Growth: Selected Essays*. London: Heinemann Educational Publishers, 1974. 356 p.
60. Liu W. The changing role of non-English papers in scholarly communication: Evidence from Web of Sciences three journal citation indexes. *Learned Publishing*. 2017. № 30 (2). P. 115–123.
61. Lund Declaration. Conference: New Worlds New Solutions. Research and Innovations as a Basic for Developing Europe in a Global Context, Lund, Sweden, 7-8 July 2009. URL: <https://era.gv.at/object/document/130>
62. Meijer A., van der Veer R., Faber A., de Vries J.P. Political innovation as ideal and strategy: the case of aleatoric democracy in the City of Utrecht. *Public Management Review*. 2017. Vol. 19. No. 1. P. 20–36.

63. Michels A. Innovations in Democratic Governance: How Does Citizen Participation Contribute to a Better Democracy? *International Review of Administrative Sciences*. 2011. Vol. 77. Issue 2. P. 275–293. doi:10.1177/0020852311399851
64. Mogueu P., Di Pietrogiacomo M.P. Stock, Career and Mobility of Researchers in the EU/European Commission, Joint Research Centre, Institute for Prospective Technological Studies. URL: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC46823/jrc46823.pdf>
65. Mohr L.B. Determinants of Innovation in Organizations. *The American Political Science Review*. 1969. Vol. 63. No. 1. P. 111-126.
66. Morcos M. Organisational Culture: Definitions and Trends. *ResearchGates*, November 2018 URL: <https://www.researchgate.net/publication/329140215>
67. Nadler D. A., Tushman M. L. The Organization of the Future: Strategic Imperatives and Core Competencies for the 21st Century. *Organizational Dynamics*. 1999. Vol. 28. No.1. P.45-60.
68. *New methods for the quantitative measurement of innovation intensity*. Project : ESTAT/G/2015/006 37 p. URL: https://www.dialogic.nl/wp-content/uploads/2018/05/DevStat_WP1-New-methods-for-the-quantitative-measurement-of-innovation-intensity.pdf
69. *OECD Blue Sky Forum on Science and Innovation Indicators* URL: <https://www.oecd.org/innovation/blue-sky.htm>
70. OECD European Commission, Eurostat. Oslo Manual 2005: Proposed Guidelines for Collecting and Interpreting Technological Innovation Data, 3-rd Edition, The Measurement of Scientific, Technological and Innovation Activities, OECD Publishing, Paris / Eurostat, Luxembourg. URL: <http://www.oecd.org/science/inno/2367614.pdf>
71. OECD Eurostat. Oslo Manual 2018: Guidelines for Collecting, Reporting and Using Data on Innovation, 4th Edition, The Measurement of

Scientific, Technological and Innovation Activities, OECD Publishing, Paris/Eurostat, Luxembourg. URL: <https://doi.org/10.1787/9789264304604-en>

72. OECD Patent Statistics Manual, 2009. OECD, February 2009. 158 p. URL: <https://www.oecd.org/sti/inno/oecdpatentstatisticsmanual.htm>

73. *Open Innovation Open Science Open to the World a vision for Europe*. European Commission. Directorate-General for Research and Innovation, 2016. URL: http://publications.europa.eu/resource/ellar/3213b335-1cbc-11e6-ba9a-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_

74. Owen R., Pansera M. *Responsible Innovation and Responsible Research and Innovation*. In book: *Handbook on Science and Public Policy*. (Eds) Dagmar Simon, Stefan Kuhlmann, Julia Stamm, Weert Canzler. Camberley: Edward Elgar publishing, 2019. P. 26–48.

75. Pfothenhauer S., Jasanoff Sh. Panacea or diagnosis? Imaginaries of innovation and the “MIT model” in three political cultures. *Social Studies of Science*. 2017. Vol. 47. No. 6. P. 783-810.

76. Phills J.A., Deiglmeier R., Miller D.T. Rediscovering Social Innovation. *Stanford Social Innovation Review*. 2008. URL: https://ssir.org/articles/entry/rediscovering_social_innovation

77. Pol E., Ville S. Social innovation: Buzz word or enduring term? *The Journal of Socio-Economics*. 2009. Vol. 38 (6). P. 878-885.

78. Popa I.L., Preda G., Boldea M. A Theoretical Approach of the Concept of Innovation. *Managerial Challenges of the Contemporary Society*. 2010. No. 1. P. 151-156.

79. Randles S. Deepening ‘Deep Institutionalisation. *JERRI Deliverable 2.1.*, 2017. URL: www.jerri-project.eu/jerri-wAssets/docs/deliverables/wp-1/JERRI_Deliverable_D1_2_Deepening-Deep-Institutionalisation.pdf

80. *Recent evolutions of the Social Economy in the European Union* / European Economic and Social Committee, 2017. URL: <http://unsse.org/wp-content/uploads/2017/08/CIRIEC-EESC-Executive-Summary-1.6.2017-1.pdf>

81. *Remarks by President Obama to the Australian Parliament*, Parliament House Canberra, Australia. The White House Office of the Press Secretary, November 17, 2011. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-pressoffice/2011/11/17/remarks-president-obama-australian-parliament>

82. *Rome Declaration on Responsible Research and Innovation in Europe*. Conference: Science, Innovation and Society: achieving Responsible Research and Innovation, Rome, Italy, 19-21 November 2014 URL: https://ec.europa.eu/research/swafs/pdf/rome_declaration_RRI_final_21_November.pdf

83. Schultz T. W. Investment in Human Capital. *The American Economic Review*. 1961. Vol. 51. No. 1 P. 1–17.

84. Schwarz J. How innovative are you? Measuring innovation in the public sector. *Apolitical*, November 8, 2019. URL: https://apolitical.co/en/solution_article/how-innovative-are-you-measuring-innovation-in-the-public-sector?share=copy&uuid=article

85. Śledzik K. Schumpeter's view on innovation and entrepreneurship. *SSRN Electronic Journal*. 2013. P. 89–95.

86. Social innovation theory and research: A guide for researchers. TEPSIE, 2015 48 p. URL: https://iupe.files.wordpress.com/2015/11/tepsie-research_report_final_web.pdf

87. Sørensen E. Political Innovations: Innovations in Political Institutions, Processes and Outputs. *Public Management Review* 2017. Volume 19. Issue 1. P. 1–19. doi:10.1080/14719037.2016.1200661

88. Stovpets O. Chinese legal-philosophic syncretism and its influence to value orientations of the Chinese society. 2019. *Skhid*. Issue 1 (159). p.55-60.

89. Surji K.M. Understanding Leadership and Factors that Influence Leaders' Effectiveness. *European Journal of Business and Management*. 2015. Vol.7. No.33. P. 154–167.

90. Svyrydenko D., Fatkhutdinov V. The Identity Issues at the Perspectives of Chinese Geopolitical Strategies. *Studia Warmińskie*, 56, 2019. P. 81-94. <https://doi.org/10.31648/sw.4599>
91. Svyrydenko D., Możgin W. The Condition of Contemporary Ukrainian Culture: The Postcolonial Retrospective and Perspective. *Ukrainian Policymaker*, Volume 4, 2019: 43-51. <https://doi.org/10.29202/up/4/7>
92. Svyrydenko D., Yatsenko O. The Imperatives of Sustainable Development at Ukrainian Higher Education. *Studies in Global Ethics and Global Education*. 2018, Volume 9, P. 3-15. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0012.7636>
93. *System of National Accounts 2008*. European Commission, International Monetary Fund, Organisation for Economic Co-operation and Development, United Nations, World Bank New York, 2009. 662 p.
94. *The Global Health Security Agenda*. URL: <https://ghsagenda.org/>
95. *The Government's negotiating objectives for exiting the EU: PM speech*, Prime Minister Theresa May, 17 January 2017. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/the-governments-negotiating-objectives-for-exiting-the-eu-pm-speech>
96. The Young Foundation, Social Innovation Overview: A Deliverable of the Project. The Theoretical, Empirical and Policy Foundations for Building Social Innovation in Europe (TEPSIE), European Commission 7th Framework Programme (Brussels: European Commission, DG Research, 2012). URL: www.tepsie.eu/images/documents/TEPSIE.D1.1.Report.DefiningSocialInnovation.Part%201%20-%20defining%20social%20innovation.pdf.
97. Thompson N.J. Innovativeness and performance: evidence from manufacturing sectors. *Journal of Strategic Marketing*. 2004. No.12. P. 265-266.
98. Verdú F.M., Alba M.F., Wensley A.K.P. How much does KIBS contribute to the generation and diffusion of innovation? // *Service Business*. 2011. No 5. P. 195-212.

99. White H., Sabarwal S., de Hoop T. *Randomized Controlled Trials (RCTs), Methodological Briefs: Impact Evaluation 7*. UNICEF Office of Research, Florence, 2014. 11 p.

100. Yendamuri P., Ingilizian Z. In 2020 Asia will have the world's largest GDP. Here's what that means. *World Economic Forum Annual Meeting*, 20 December 2019. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2019/12/asia-economic-growth>

РОЗДІЛ II

АКСІОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ ІННОВАЦІЙНИХ СУСПІЛЬСТВ СХІДНОАЗІЙСЬКОГО РЕГІОНУ

2.1. Інноваційне суспільство Китаю в контексті протиріч традиційних та модернових цінностей

Проаналізувавши теоретико-методологічні засади дослідження у першому розділі, наразі доцільно нашу дослідницьку оптику сфокусувати на цінностях ключових країн регіону, насамперед, Китайської Народної Республіки. Зростання показників економічного успіху китайської держави є цікавим явищем як у теоретичному, так і в практичному вимірах. Так, відповідно до положень законодавства, КНР є соціалістичною державою, але в економічному плані більшість ВВП вироблюється на недержавних підприємствах [54]. Економічні трансформації ініціювали оновлення Конституції КНР, відповідно до яких приватна власність є недоторканною. КНР називає власний економічний лад як «будівництво соціалізму з китайською специфікою» [8]. Соціалістична за устроєм держава формує схожий на ринковий тип соціально-економічних відносин. Таке поєднання є результатом системного впровадження інновацій у виробництво, освіту, науку та у всю сферу суспільних відносин в цілому. І правильною буде думка, що саме зважений менеджмент китайського уряду є основною причиною таких якісних трансформацій.

Наприклад Й. Зен (Yongnian Zheng) переконаний, що основою стрімкого розвитку китайської держави є ефективна політика відкритості, як на внутрішньому рівні через забезпечення функціонування інституційного середовища, так і на міжнародному – через розвиток взаємодії Китаю зі світом, програми підтримки стабільного соціального порядку та захисту всіх прошарків суспільства: «Потрібно сказати, що соціальна політика набирає

ваги в підтримці соціальної стабільності і, в свою чергу, стійкості соціально-економічного розвитку Китаю. Ефективна соціальна політика, як в її розробці, так і в реалізації, залежить від політичної участі відповідних соціальних груп. Виключення слабших соціальних груп із політичного процесу не призведе до покращення їх соціального добробуту. Без ефективної соціальної політики відкритість як економічного, так і політичного процесу призведе до структури розвитку, яка приносить користь лише певним елементам суспільства. Таким чином, суспільство має захищатися, особливо слабкі елементи суспільства» [56, с. 817].

Згідно такої позиції, інтенсивне впровадження інновацій є умовою процвітання Китаю, тому уряд вводить достатньо жорсткі санкції за порушення права інтелектуальної власності. Цю проблему вивчають Ч. Франко та Р. Леончіні (Chiara Franco & Riccardo Leoncini). Автори застосовують стохастичний пограничний аналіз для диференціації патентоздатності країн та ефективності патентування. Автори переконують, що ефективність сучасної політики патентування Китаю значно переважає показники інших країн відповідного кластеру та сприяє зростанню економіки держави: «Для того, щоб залишатись на (або близько до) технологічному рубежі, можливість для наслідування зменшується, а країнам стає витратніше сприяти просуванню кордону вперед. Справді, у міру зменшення кількості запозичень, необхідність розвивати поглинальну здатність збільшується, водночас зростає потреба в ресурсах, спрямованих на витрати на НДДКР. Як наслідок цього, країни стикаються зі зменшенням можливостей для зовнішніх джерел знань, тоді як потреба у внутрішніх збільшується. Це підтверджується історичним досвідом, що навіть тоді, коли виключаються ідіосинкратичні елементи та причинні неясності, спостерігаються помітні відмінності в інноваційному потенціалі країн» [17, с.201]. Іншими словами, затверджені китайським урядом «патентні закони» мають на меті не тільки жорстко регламентувати ринок всередині країни, але й показати Китай як

надійну державу-партнера на світовій арені глобальної економіки. Звісно, що таке рішення проблеми є дієвим.

В основі високих показників ефективності патентування лежить обґрунтована стратегія інвестування у вищу освіту країни, науково-дослідну роботу, заходи примноження людського капіталу. Тобто, суб'єктами змін в якісному розв'язанні проблеми інтелектуальної власності китайський уряд вважає, насамперед, інтелектуальну еліту країни. Іншими словами в Китаї немає несанкціонованого запозичення західних технологій. Так само на світовому рівні китайська держава дотримується норм і принципів міжнародного права.

Врівноваженість системи потребує якщо не уніфікації, то збалансування компонентів у цілісність. У стратегічному плані така діяльність має підстави називатися концепцією інноваційного дизайну. Група вчених (Sylvia Xihui Liu, Huirong Liu & Yanmin Zhang) досліджує нову політику державного уряду Китаю відповідно до концепції інноваційного дизайну. Ця програма передбачає відповідну політичну та інституційну структуру просування цього масштабного проєкту в контексті промислової політики Китаю, а саме: «Інституційна система реалізації політики інновацій складається з трьох шарів. Верхній шар - це розробник стратегії, який керує поінформованістю стану справ від промислового дизайну до інноваційного рішення шляхом підходу зверху вниз за допомогою невідомих політик. Нижній шар - це промислові технології, які є предметом практики. Їх розуміння, мотивація та готовність застосовувати дизайн визначають дієвість та ефективність політики. Середній шар – це роль посередника, роль, яка виникла в результаті досліджень, здатна переносити концепції зверху вниз, інтегруючи ресурси для перенесення нових концепцій знизу вгору та полегшуючи практику інновацій» [39 с.11]. Як бачимо, розв'язання проблеми інтелектуальної власності в Китаї тісно пов'язане із розвитком технологій та інновацій, а також їхньої імплементації в щоденні соціальні практики, які стають обов'язковими.

Проблема стрімкого впровадження інновацій у всі сфери суспільного життя продукує також серйозну для китайської ментальності ситуацію переоцінки значення віку та досвіду. Відомо, що традиційна китайська культура тисячоліттями транслює повагу та пошану до предків та більш дорослого покоління. В основі такого ставлення – мудрість як результат життєвого досвіду. Але люди похилого віку можуть «не встигати» за сучасним технічним прогресом. Китайські вчені (Xuanfang Hou, Wenqi Li & Qiao Yuan) досліджують вплив руйнівного лідерства у процесі впровадження інновацій та вплив на психологічний капітал працівників молодого покоління: «Наше власне дослідження ґрунтується на китайській культурі і пояснює питання з точки зору «втрати ресурсів», а саме те, що така руйнівна лідерська поведінка, як зловживання, емоційна експлуатація та несправедливий розподіл, може призвести до зменшення емоційних інвестицій та психологічної прихильності підлеглих. Це так, оскільки лідер споживає накопичений підлеглими психологічний капітал, такий як самоефективність та позитивні очікування, і, таким чином, (негативний менеджмент) може гальмувати інноваційну мотивацію та реалізацію» [26, с.10]. На основі емпіричних даних автори доводять, що впровадження інновацій з огляду на критерії «Дохід від ресурсів» та «Втрата ресурсів» суттєво залежить від стилю управління виробництвом. Також автори зазначають, що руйнівне лідерство негативно впливає на емоційний інтелект агентів змін нового покоління, що в свою чергу підриває суспільну довіру.

З рештою, така соціальна деструкція традиційних поведінкових стереотипів китайської ментальності також спричинена запозиченням передового світового, а саме західного, досвіду. В. Зої та В. К. Веламурі (Wenqian Zhou & Vivek K. Velamuri) зазначають, що інноваційна поведінка працівників є ключовим фактором конкурентноспроможності в Китаї. Така позиція зумовлена збільшенням кількості зарубіжних транснаціональних компаній, що здійснюють свою діяльність в Китаї. Автори акцентують увагу

на суперечностях національної культури Китаю та західних зразків контекстуальних факторів успіху.

Філософія інновацій в Китаї полягає в тому, що різкі інновації рідко бувають хорошими, тому що люди чекають, що це зробить хтось інший. Парадоксально, але факт - реальна еволюція технологій відбувається в спокійному і неквапливому середовищі. Інновація в будь-якому вигляді пов'язана з дуже великим ризиком, але якщо не йти на нього, її не буде взагалі. У Китаї це здається самоочевидним, тому технологічні новації починаються з купівлі технологічного обладнання. Далі в Китаї застосовується цілком практичний підхід до інвестицій: коли ми купуємо нове підприємство, ми за свій рахунок його вдосконалюємо, замінюючи застарілі технології, або виготовляємо нові. У цьому, власне, і полягає сенс пошуку доданої вартості в епоху швидких змін.

Найбільш дієвими факторами успіху впровадження інновацій в Китаї автори вважають наступні: винагорода та оплата праці, багатофункціональна співпраця, інноваційна стратегія компанії. Відповідно до цього, автори пропонують створювати прозорі рекомендації щодо рівня та ступеня нагород працівників, сприяти міжфункціональній співпраці та узгоджувати цілі діяльності між окремими функціональними підрозділами. Це винятково прагматичний підхід до організації взаємодії у спільній діяльності, чужий китайському традиціоналізму. Але успіх у глобальному просторі світової економіки з необхідністю вимагає саме такого типу прагматизму. Він ґрунтується на принципі соціальної справедливості за рівністю в гідності, а не за справедливістю ієрархії статусів та відповідної щоденної координації діяльності.

Інновації в китайському суспільстві пов'язані з традиціями конфуціанства через думку, що в будь-якій діяльності існує три складові: наявність у людини цінності, здатність займатися цією справою, і майстерність в її виконанні. Звичайно, не всі компоненти цієї тріади мають однакову вагу і можуть бути зведені до трьох відповідних ліній. Зокрема,

людина з хорошою професією може робити одне, а інша з майстерністю – зовсім інше, і все ж людина з цінностями завжди займає певне місце в суспільстві. Якщо ж на неї щось звалюється несподівано, їй доводиться боротися за своє місце в соціальній структурі. Тому інвестиція в майстерність, безумовно, дозволяє людині зберігати можливість проявляти себе на професійній основі, і при цьому практично не руйнує її соціально-економічної бази. Але разом з тим ефективність вкладень цього роду діяльність залежить від умотивованості і аксіологічної бази.

Впровадження змін завжди з необхідністю зустрічає опір різної інтенсивності. Так, окремі дослідники (Shulin Gu, Sylvia Schwaag Serger & Bengt-Åke Lundvall) прагнуть проаналізувати не тільки позитивні сторони економічного прогресу в контексті впровадження інновацій, але й акцентувати увагу на потенційних ризиках такого процесу, особливо у політично-соціальній площині: «Розробка різних нових форм управління кидає виклик загальній поведінці та соціальним нормам, особливо якщо врахувати, що політична і культурна спадщина в Китаї та Азії традиційно є досить ієрархічною. Люди звикли до типу організації «командувати і виконувати» [22, с.5]. А інновації потребують винахідництва та особистої ініціативи, особливо в контексті доступу до ресурсів та розподілу благ.

Конфуцій вчив, що метою державного управління є благо народу і тому інновації в суспільстві повинні підтримуватися якомога більш раціональними методами. Але проведення нових і радикальних заходів в суспільстві, де існує гостра соціальна потреба в постійному управлінні, є вкрай небезпечним, тому що непередбачуваність результату може звести нанівець всю позитивну енергію починань. Ось чому Конфуцій рекомендував стримувати свої очікування і очікування інших. При цьому він підкреслював необхідність з боку держави підтримувати існування суспільства, так щоб, з одне й боку, її діяльність не виходила за межі певних соціальних рамок, а з іншого - не загрожувала інституційним структурам суспільства. Тому на

сучасному етапі важливо пам'ятати, що успіх інновацій багато в чому залежить від чіткого визначення мети і їх здійснення за державної підтримки.

Аналіз літератури показує, що проблема соціальної справедливості для китайської культури є однією з центральних. Тому забезпечення державою реалізації принципу соціальної справедливості є необхідною передумовою економічного розвитку. Як зауважує В. Занг (Weiyang Zhang), причиною значного економічного зростання Китаю є арбітражна діяльність підприємців (як китайських, так і закордонних) в контексті підвищення ефективності розподілу ресурсів: «...для інновацій потрібен тип інституту, який змушує підприємців та інвесторів мати довгострокові стабільні очікування. Арбітраж займає короткий проміжок часу. Він може бути завершений протягом декількох днів, або у випадку фінансових ринків, за кілька секунд. Інновації потребують років, навіть десятиліть. Речі, які заробляють гроші з самого початку, легко залучають людей, тоді як до речей, які втрачають гроші з самого початку, важко залучати людей. Арбітраж – це короткотерміновий бізнес, тоді як інновація – це довгостроковий бізнес. Характеристики інновацій означають, що вона вимагає не лише величезних інвестицій, але й тривалий період, щоб досягти віддачі, тому це справа з високим ризиком. Тому інститути, придатні для арбітражу, не обов'язково придатні для інновацій. Тільки тоді, коли підприємці та інвестори мають довгострокове бачення та стабільні очікування щодо майбутнього, вони мають стимул займатися інноваційною діяльністю. Це означає, що чутливість інновацій до свободи, захисту прав власності та верховенства права набагато вище, ніж чутливість арбітражу. Без належного правового середовища та ефективного захисту прав приватної власності (включаючи інтелектуальну власність) підприємці, ймовірно, не будуть стимулювати інновації» [54, с.14]. Також автор підкреслює необхідність поглиблення реформ економічної, політичної та правової системи, щоб усунути перешкоди щодо впровадження інновацій, оскільки їх соціальне значення полягає, окрім іншого, і в реалізації принципу справедливого устрою суспільства.

Ідея справедливого устрою суспільства базується на вченні Конфуція про необхідність дотримання чіткої суспільної ієрархії. Тут мова йде про дотримання принципу рівності людей, що визначається ступенем їх політико-економічного розвитку. І хоча така концепція вимагає застосування законодавчих і адміністративних важелів в практиці управління суспільством, вона має великий практичний сенс і швидко знаходить розуміння в низах, оскільки їх економічне становище залежить від авторитету і сили правлячої еліти, а дійсне економічне благополуччя суспільства залежить від стабільності і ефективності усієї системи, яка й забезпечує добробут кожної конкретної людини. З одного боку, при неправильному розумінні, це може викликати глибоку соціально-економічну кризу, що загрожує самим основам соціальної ієрархії. З іншого боку, досить швидкий розвиток виробничо-економічної системи суспільства відновить ієрархію після наслідків подібної кризи та забезпечить процвітання народу Китаю.

Іншим знаковим феноменом суттєвих соціальних трансформацій сучасного Китаю є впровадження в суспільну практику поняття інклюзії. Ще Конфуцій наголошував на гуманності і любові до людей як важливих якостях особистості. Для традиційної китайської культури притаманні висока мораль та абсолютний характер норм поведінки. Все, що не вкладається у звичайне розуміння норми та взірця, піддається суспільному осуду. Звичайно, такий архаїчний схематизм не відображає реальної ситуації в суспільному житті сучасного Китаю. К. Зао та Ч. Занг (Xintong Zhao & Chao Zhang) актуалізують важливу проблему впровадження інклюзивної освіти в Китаї. На думку авторів, цей факт засвідчує наявні значні зміни в суспільній свідомості та соціальній організації: «Як і переглянута освітня політика, реабілітаційна політика висвітлює об'єкти відповідальності, підтримуючі ресурси та механізм нагляду для забезпечення її реалізації. Фінансова та медична допомога збирається урядом як субсидування медичного страхування та основного допоміжного обладнання, надання безкоштовної експлуатації

закладів та послуг реабілітації дітям молодше шести років з обмеженими можливостями» [55 с.4].

Проте автори зазначають, що така діяльність носить швидше програмний характер діяльності китайського уряду, аніж запит з боку громадянського суспільства. Іншими словами, цей напрям інноваційного розвитку також є частиною урядової програми змін. Тому є підстави стверджувати, що інтернаціоналізація бізнесу, освіти та науки, що здійснюється китайським урядом, суттєво прискорює об'єктивні процеси історичного становлення. І, напевно, саме така прихильність китайців до наслідування норм та правил, пієтет перед авторитетом, дає можливості таких стрімких та тотальних соціальних змін.

В основі конфуціанства лежить духовне вдосконалення індивіда і дотримання норм етикету, що необхідно для того, щоб підтримувати повагу і довіру людей один до одного. Конфуцій вбачав у етиці необхідний соціальний регулятор, який зміцнює громадський порядок. До числа таких регуляторів відносилося виконання ритуальних правил, повага до старших, дотримання законів, поклоніння предкам. У цій етичній доктрині інновації знайшли особливий сенс, поєднавши свою об'єктивну і оціночну сторону, яка виявляється в служінні суспільству. Інновації в китайському суспільстві XXI століття є закономірним і необхідним результатом його тисячолітнього функціонування і представляють собою елементи нового громадського порядку, що виник в результаті творчого процесу та веде до соціального прогресу. Завдяки інноваціям в соціальному житті з'являвся якісно новий культурний продукт.

Інноваційне суспільство сучасного зразку є урбаністичним за способом просторової локалізації своєї активності. Так, С. Чен та К. Карван (Sean Chen & Kirk Karwan) обговорюють проблему урбанізації сучасного Китаю та відповідними змінами у соціальних структурах подібних локацій: «Ми спостерігали два основні рівні інновацій, які характеризують прогрес у Шанхаї. Це: (1) широко спостерігається «нова» модель розвитку міста, де

сильна централізована влада «сприяє» ринковій економіці, де виникають ідеї та відбувається економічна діяльність; та (2) менш деталізовані зусилля для адаптації соціальних подій, які доповнюють та будуть необхідні для підтримки цього економічного зростання» [15, с. 248]. Безпрецедентний економічний прогрес сприяє збільшенню чисельності кваліфікованої робочої сили. Відповідно, існує проблема прогнозування потенційної соціальної динаміки з огляду на найбільш ймовірну модель економічного розвитку китайських мегаполісів.

Така цінність конфуціанства як почуття обов'язку і справедливості в сучасному світі може наражатися на критику. Це пояснюється існуванням в суспільстві двох протилежних систем цінностей. Одна з них, що підкоряється інституціональним (психологічним, моральним, юридичним і т.д.) правилам. Інша, непримиренно заперечує будь-який громадський порядок, виходить з трансцендентної природи соціуму. Саме між цими двома полюсами і проходить культурний потік, формуючи духовні цінності, які служать орієнтирами для сучасного суспільства. В наш час немає підстав вважати, що ця дихотомія подолана. Але неможливо ігнорувати той факт, що майже всі нові цінності сучасного китайського суспільства виявляються пов'язаними з конфуціанством. Ось чому не слід вважати виникнення цієї нової «інноваційної віри» простим проявом інтелектуального зсуву, це результат культурних потреб, породжених соціальними зрушеннями і культурним тиском Заходу.

Це добре видно на прикладі зміни інфраструктури КНР, яка відбувається в останні 20 років. Так, за оцінками китайських вчених (Song Wang, Jianqing Zhang, Fei Fan, Fei Lu & Lisheng Yang), ефективність науково-технічних інновацій та економічної ефективності провінцій і міст Китаю містить певний географічний детермінізм: «У Китаї через його велику територію та виражені регіональні відмінності слід проводити різну політику для сприяння скоординованому розвитку регіонів. Східний регіон має міцне економічне підґрунтя, але в останні роки розвиток області вступив у

складний період, а економічне зростання сповільнилося. Тому довгострокові переваги технологічного інноваційного розвитку східного регіону необхідні для підвищення економічної ефективності. Економічне зростання центральних та західних регіонів відбувається швидше, а центральний і західний регіони повинні бути зосереджені на підвищенні ефективності наукових та технологічних інновацій. Окрім надання фінансової підтримки центральним та західним регіонам, слід також сприяти залученню людських інвестицій. Однак кількість талантів у центральних та західних регіонах мало впливає на підвищення ефективності інновацій у галузі науки та технологій на сучасному етапі, а якість талантів далеко не така, як у східному регіоні. Тому уряду слід проводити політику щодо залучення та виховання високоякісних талантів у центральних та західних регіонах [49, с.12]». Автори наполягають на симбіотичності цих патернів, спираючись на географію впровадження інновацій: від східних прибережних районів до внутрішніх територій, які традиційно слабші.

Регіональний аспект розвитку інновацій в Китаї не може не викликати інтересу: чи існують зв'язки між економічним розвитком і географічними особливостями (які змушують згадати концепцію Сюнь-цзи про відповідність географії місцевості і характеру людини). Але, якщо китайський культурний ландшафт дійсно впливає на психологію жителя провінції, оцінку соціальної ситуації треба аналізувати в зв'язку з ставленням до місцевих традицій і релігійних авторитетів. Після реформ Ден Сяопіна в Китаї дійсно відбулися величезні зміни. Нові віяння справили величезний вплив на жителів всіх провінцій. Люди виявилися у владі концепції економічного розвитку, багато хто навіть забув гасло про «культурну гегемонію». Регіональні особливості були посилені за рахунок модних західних ідей, а місцеві консервативні ідеї спотворені соціально-економічним тиском і впливом Заходу. Тому китайська культура, як і вся країна, до недавнього часу перебувала у вкрай нестабільному стані. Але в останні десятиліття китайське суспільство почало поступово пристосовуватися до

змін, що відбувалися в сфері економіки, культури і міжнаціональних відносин. Особливо вони помітні у розвитку науки і техніки. Ми вважаємо, що зміни в китайському суспільному житті під впливом науково-технічного чинника носять не просто еволюційний, а й діалектичний характер.

Цю лінію підтримують інших вчених (Jin Hong, Ruonan Zhu, Wojun Hou & Hongying Wang), які досліджують проблему впливу науково-технічного розвитку на регіональну конвергенцію інновацій з огляду на її збалансованість та стабільність: «...накопичення знань у регіоні не сприяє підтримці стійких темпів зростання інновацій у регіонах з передовими інноваційними можливостями. Порівняно зі східним регіоном, коефіцієнт еластичності в економічно слаборозвинених регіонах, таких як центральний та західний регіони, порівняно невеликий, що свідчить про те, що східний регіон має більш високий рівень використання запасів знань і вступив у стадію інноваційних тенденцій розвитку. Але центральний та західний регіони можуть більше залежати від ресурсів та фінансових інвестицій для досягнення розвитку» [25, с. 8]. Автори приходять до висновку, що співпраця між установами освіти та науки та промисловістю є більш ефективною за умови створення спільних галузевих науково-дослідних центрів, або окремих галузевих інститутів.

Всі описані зміни були б неможливі без інноваційного типу мислення. Тому звернемось до особливостей мислення, які сприяють інноваційній культурі Китаю. Існує думка, що стрімкий розвиток інновацій у Китаї, пов'язаний із впровадженням ІКТ, має за основу інший тип сприйняття, обробки та фіксації інформації, сформований ієрогліфічним письмом. Якщо західна парадигма мислення ґрунтується на мовленні, пролонгованому в часі та фонетичному письмі, то східні культури образність мислення поклали в основу своєї писемності, що значно сприяє ефективності діяльності у період візуалізації та кліповості сучасної культури глобального рівня, що турбує сучасних вчених.

Ефективність інноваційної політики Китаю пояснюється також феноменом специфічного алгоритмічного мислення, яке формувалось тисячоліттями під впливом конфунціанської світоглядної доктрини. Д. Шін (Donghee (Don) Shin) аналізує сучасний алгоритмічний спосіб мислення, який робить можливим сучасні соціальні, технологічні, культурні та промислові інновації: «Китай використовує алгоритми для створення системи соціального кредитування. Постійні спроби китайського уряду створити систему соціального кредитування породжували протилежні реакції захоплення та тривоги у всьому світі. З 2014 року уряд Китаю розробляє систему соціальних кредитів для оцінки надійності всього її населення. Уряд планує запуснути систему по всій країні до 2020 року для оцінки надійності своїх громадян. Уряд задіяв приватні компанії для розробки прогностичних алгоритмів, які аналізують різні потоки даних у базі реального часу» [46, с.7]. Проте критичний аналіз алгоритмів, що регламентують сучасне соціальне життя актуалізує проблеми конфіденційності, прозорості та справедливості, а також поваги до гідності та базових прав людини.

Скромність і стриманість, як вважав Конфуцій, є важливими якостями в побудові ідеальних відносин між людьми. Всі ми знаємо, що саме ця якість і є запорукою соціального успіху, але для цього потрібен час. Не випадково на Сході говорять: «Дерево ростять десять років, людину – сто років». Тим більше якщо йдеться про суспільство. Справжні зміни можливі тільки 3-5 поколінь. Але саме повільний, поступальний процес змін і допоможе зберегти духовну основу справжнього китайського суспільства. А саме: допомогти громадянам Китаю усвідомити ті закони інновацій, які несуть з собою багатство і достаток. І не тільки створити таку систему, в рамках якої буде щодня виникати щось нове, а й осмислити ці нові ідеї, знайти для них успішне застосування. А потім не менш активно і творчо слідувати цим законам в своєму повсякденному житті.

Відомо, що в інформаційному просторі суспільні процеси значно прискорюються, а лінії демаркації сенсу втрачають категоричність.

Відповідно, відбувається експансія віртуальності в реальне суспільне життя. До прикладу окремі автори (Y. Ling Lo, Yanqiong Li & Kam C. Chan) обговорюють, як сучасні інновації в області мобільних платежів, велопрокату, WeChat, швидкісних залізниць та готелів без участі людини впливають на підвищення економічної ефективності: «Китай стає безготівковим суспільством завдяки мобільній оплаті. Останні туристи в Китаї помічають це явище і можуть здивуватися, виявивши, що підприємства, включаючи вуличних продавців, неохоче приймають грошові виплати. Грошові виплати часто негативно оцінюються як бізнесом, так і покупцями (адже вони сповільнюють лінію виписки). В даний час покупці в Китаї можуть буквально купувати і оплачувати все (від їжі, догляду за домашніми тваринами, автобусом, таксі, квитків у кіно, інтернет-магазинами та офлайн-покупок у вуличних продавців) через мобільну оплату. Мобільний платіж використовує смарт-телефон (або інші мобільні пристрої) для завершення бізнес-операцій. Він інтегрує технологію мобільних пристроїв, Інтернету та фінансових послуг для забезпечення спонтанної, точної та стандартизованої обробки платежів. Мобільні платежі можна обробити через миттєве повідомлення, QR-код або звукову оплату» [40, с. 389]. Автори обґрунтовано стверджують, що ці інновації дозволили суттєво знизити операційні витрати та забезпечили не тільки економічний зиск, але й більш високий рівень життя серед китайців.

Отже, суто економічними показниками стрімкого зміцнення позицій Китаю на світовій арені традиційно називають:

- значний обсяг інвестицій в інноваційний бізнес (як внутрішніх, так і зовнішніх);
- велику кількість дешевої робочої сили, до того ж дисциплінованої та відповідальної;
- експортну експансію.

Це забезпечило не тільки зростання економіки, але й вирішення цілої низки соціальних проблем: від реформи освіти до подолання бідності та

безробіття. Проте найбільш переконливим є вплив науково-технічної модернізації як основи китайського економічного дива. Доречно стверджувати, що інновації у науково-технічному ключі стали для китайської держави національною ідеєю. Такий системний підхід включає в себе якісно новий підхід до фінансування науки та освіти, створення ринкового, тобто конкурентного середовища у сфері науково-технічних розробок та винахідництва.

Обґрунтованим було рішення про скорочення бюджетного фінансування наукових розробок та переорієнтацію дослідницької діяльності відповідно до інтересів бізнесу, це дозволило оптимізувати поле взаємодії науки та виробництва. Таким чином дослідження отримували фінансування від бізнес-корпорацій. Як наслідок, організація та реалізація дослідницької діяльності стала менш бюрократичною процедурою, дослідницькі проекти отримали свободу у кадровій політиці, виборі стратегій та ресурсів здійснення та комерціалізації результатів. Наслідком такої комерціалізації слід назвати кампанію із захисту інтелектуальної власності у вигляді патентів та укладання довгострокових контрактів між установами освіти та науки та підприємствами виробництва. Яскравими прикладами успішності такої політики слід згадати високотехнологічні компанії Lenovo, Founder та інші.

Важливою є роль китайського уряду в стимуляції інноваційного розвитку у вигляді субсидій, податкових та кредитних пільг, митних преференцій та інше. Значна державна підтримка наукових та технологічних досліджень, їхня апробація та впровадження в соціальну практику дає підстави оцінювати сучасне китайське суспільство як інноваційне. Значні та суттєві соціальні трансформації мають місце на всіх рівнях соціально-політичного життя: від управлінських практик та стратегій до звичайних щоденних активностей громадян. Якщо провідні західні країни скорочують фінансування наукових досліджень, то китайський уряд активно інвестує кошти у розвиток науки та техніки. Безготівковий розрахунок, зростання чисельності організацій та підприємств, що здійснюють виробництво та

надання послуг, загальна інформатизація китайського суспільства – всі ці фактори суттєво трансформують якісні складові соціального життя китайської держави.

Аналіз останніх публікацій щодо проблеми дослідження показує, що проблема інноваційного суспільства в Китаї є актуальною для сучасних гуманітарних наук. Так, Й. Зенг (Yongnian Zheng) доводить, що основним рушієм змін суспільних трансформацій сучасного Китаю є політика його відкритості: «Наростаючі проблеми та невдоволення, зумовлені ринково-орієнтованим розвитком Китаю за останні три десятиліття, показують, що зміни в політиці Китаю давно назріли, але не слід занадто багато читати в офіційній риторичі переходу політики від зростання до збільшення соціальних послуг. З одного боку, Китай все ще залежить від орієнтованого на ринок розвитку для подолання соціально-економічних побічних ефектів зростання. З іншого боку, нинішня система управління Китаєм має вбудований ухил до зростання ринку, особливо нижче рівня центрального штату» [56, с. 810]. У контексті внутрішніх вимірів китайської держави за рахунок відповідної реорганізації формуються дієві інституції, що забезпечують інтенсивну динаміку трансформацій.

Реалізація стратегії відкритості, на думку автора, сприяє інтеграції Китаю до світової спільноти й оптимізує внутрішні трансформації сучасного китайського суспільства. Кс. Вінг (Xiao Ying) пропонує змінити методологію аналітики інноваційного суспільства Китаю. На відміну від традиційних категорій «держава та суспільство», автор пропонує впроваджувати концепти «інститути та життя». У процесі такого дискурсивного аналізу проявляється протиріччя безпосередніх запитів агентів соціальної дії та формалізованих суспільних відносин у вигляді інституцій: «І навпаки, коли ми аналізуємо «ендогенні інституційні зміни» як загальний процес, це прирівнюється до вивчення складного інтерактивного процесу інститутів та життя, що дозволяє нам краще зрозуміти, чому про Китай про неодноразово «говорили» протягом останніх десятиліть, але все ще зберігає свою інноваційну

життєздатність та загальний порядок. По-перше, на рівні практики формальні установи мають достатньо простору та можливостей для пом'якшення їх негативного впливу на діючих суб'єктів. По-друге, агенти формальних установ можуть вчитися у неформальних установах та стратегії їх впровадження можуть бути інституціоналізовані, тим самим полегшуючи напругу між установами та життям. По-третє, практика формальних інститутів - це складний процес, в якому можуть існувати регіональні відмінності, гендерні відмінності та навіть особистісні відмінності. Хоча суперечності між установами та життям постійно існують і постійно змінюються, їхнє виробництво та вирішення співіснують у тому самому процесі, як і регіональні відмінності та загальний баланс. Це сформувало унікальну логіку соціальних змін та загальної стабільності в Китаї» [51, с. 83]. Саме такий підхід, на думку автора, дає можливість дослідити логіку розбудови інноваційного суспільства сучасного Китаю.

У цьому контексті філософія інновацій в Китаї до цих пір вважається найбільш передовим і прогресивним напрямком духовної думки, який пропонує не тільки практичну, але і інтелектуальну модель соціального розвитку. Цьому можна заперечити, що є й інші інтелектуальні практики, навіть не пов'язані з теорією інновацій. Наприклад, філософія конфуціанства, за допомогою якої у всіх галузях людської діяльності за останні кілька тисячоліть формується образ нової людини. Але сучасні китайські критики відзначають, що інтелектуальна система, заснована на конфуціанстві, не так розвиває творчі здібності, скільки розвиває саме образ нової людини. Сучасні інтелектуали не прагнуть змінити спосіб життя або сформувати новий етичний кодекс, а намагаються стати його співбудівничими, впливаючи насамперед на духовний світ людей. Але, як вірно зауважують сучасні автори, справжні творчі люди завжди думають, перш ніж що-небудь зробити. Багато хто говорить, що справжні генії – це мудреці. Але це можливо тільки за умови, що творець робить щось зовсім нове. А ті, хто намагається зруйнувати або переглянути усталені погляди, роблять це вже в силу свого

інтелектуального розвитку. В цьому випадку творчість стає просто руйнуванням, а не конструюванням нового світу, з яким в реальності стикається людина. Вона стає «релігією», яке перемагає і вже не тільки за своєю внутрішньою природою, а й за своєю соціальною функцією.

Інший дослідник Г. П. Л. Чонг (Gladys Pak Lei Chong) наголошує, що сучасний Китай орієнтований на споживання, тому системи соціального кредитування розвиваються як урядова програма на економічній платформі. Так, для оцінки надійності кредитних даних користувачів використовується масивна база даних споживачів Sesame Credit: «Самопозиціонування в поєднанні з його авторитетною роллю у добре сформульованій системі соціального кредитування посилює сприйняття цієї платформи як надійного й безпечного платіжного додатка. Цей позитивний імідж відповідає дискусіям, що керуються державою та засобами масової інформації про те, як технологія (наприклад, великі дані, технологія розпізнавання обличчя та відеоспостереження) допомагає боротися зі злочинністю та злочинцями, контролює небажану поведінку, розуміє потреби населення і, перш за все, робить Китай більш безпечним місцем» [14, с. 11]. Автор зауважує, що функціонує ця система за всіма принципами інноваційного суспільства: висока технологічність, деполітизованість, індивідуальний підхід до споживачів, функції гейміфікації та програми лояльності, а також орієнтація на прибуток.

Інновації в китайському суспільстві, що йдуть із Заходу, служать не створення нового, а його руйнування. Таким чином, цивілізація у всьому світі, зі своїми картинами, філософією, традиціями та економікою, знаходиться в полоні давньої парадигми, в основі якої лежить війна. Це парадоксально, бо сучасна західна цивілізація стала тим самим жити в реальному світі всупереч власним прагненню зруйнувати існуючий світ. Але ці процеси не можуть бути усвідомлені до кінця навіть сучасними експертами, і вони створюють кризу влади в західних країнах. Східна цивілізація будується на іншому. Її фундамент закладається на мирному

співіснуванні. Саме це зробило Китай в порівнянні з Заходом першою в історії цивілізацією, якій вдалося уникнути катастрофічних руйнівних воєн. Не війна, а мир – є основним елементом китайської культури. Саме про це, зокрема, говорять тексти Конфуція та Сюнь-цзи. Можна навести цілий ряд подібних прикладів. Досить згадати відомий афоризм «Коли на серці світло, в темному підземеллі блискучі небеса. Коли в думках морок, при світлі сонця плодяться демони». Тут можна побачити прояв світовідчуття, характерного для давньої китайської цивілізації.

Група китайських вчених (Zhuo Huang, Yang Lei & Shihan Shen) досліджують розвиток китайської системи особистої кредитної звітності, що орієнтована на уряд: «Система кредитної звітності надає платформу обміну, яка дозволяє спеціалізованим кредитним агенціям зменшити асиметрію інформації між позичальниками та позикодавцями. Пом'якшуючи несприятливий вибір та моральну небезпеку, система кредитної звітності сприяє покращенню якості фінансових ринків. Кредитори часто намагаються визначити кредитоспроможність позичальників шляхом штучного дослідження для подолання несприятливого вибору. Однак у системі кредитної звітності кредитні бюро полегшують транзакції шляхом надання кредитних балів та звітів про кредитну історію, тому обидві сторони можуть швидко та повною мірою зрозуміти кредитний статус один одного. Система кредитної звітності потім фільтрує кращих клієнтів для фінансових установ, зменшуючи витрати на розгляд кредитів та збільшуючи готовність до позик основних позичальників» [27, с. 290].

Найбільший резонанс викликає впровадження Системи Соціального Кредиту (SCS) як загальнодержавної програми з реалізації виховної та моніторингової функції. Цей досвід є показовим та знаковим для дослідження інноваційного суспільства. Витоки такої державної політики мають тисячолітні культурні традиції. Система «баоцзя» була поширена ще у IV ст. до н.е. Відповідно до неї, обґрунтовується принцип колективної відповідальності та звітності за життєдіяльність окремої спільноти та

громади. Таким чином, покарання за злочини та непокору окремих громадян поширюється на всіх суб'єктів соціального життя окремого локусу. Система колективної підтримки, контролю та звітності органічно притаманна китайській ментальності. Філософськи вона обґрунтована у дискусіях конфуціанства та легізму. Проте сучасний масштаб реалізації цієї стратегії дійсно вражає.

Активне впровадження Системи Соціального Кредиту розпочалося із 2007 р. як ідеологія відкритості та прогресу інноваційного китайського суспільства, в якому здійснюється концепція «китайської мрії». На відміну від «американської мрії», стратегія розвитку Китаю спирається на традиційну культуру, політичним підґрунтям якої є соціалізм. Соціалізм можливо побудувати на основі соціальної довіри та згуртованості, тому китайська мрія є вираженням спільних цілей та прагнень китайського суспільства. Іншими словами, діалектика соціального та індивідуального описується у китайському суспільстві як гармонія спільноти та держави, обов'язку та переконання, соціальної норми та індивідуальної потреби.

Регуляторним принципом виступає спільне уявлення про справедливість соціального устрою, а рушієм – самовдосконалення кожного громадянина. Зазначимо, що в китайському інноваційному суспільстві довіра не є абстрактною категорією. Китайський уряд підходить до проблеми соціальної довіри прагматично, системно та послідовно. Тому з 2016 року впроваджуються урядові програми, згідно яких довіра до громадянина є цінністю, яку необхідно постійно підтверджувати та виправдовувати. Разом із тим, принцип гармонії соціального та індивідуального знаходить відбиток у реалізації програми Системи Соціального Кредиту: оцінювання доброчесності життя індивіда здійснює незалежний штучний інтелект за показниками та критеріями, що визнані справедливими більшістю членів сучасного китайського суспільства.

Впровадження SCS має, насамперед, виховну мету. Так, звітування про перебіг свого життя, його оцінка та самооцінка, дисциплінує громадян,

мотивує їх до свідомого та прогнозованого способу життя. А наявність рейтингу в цій системі стимулює конкуренцію між індивідами, що зміцнює прагнення до самовдосконалення. У найближчій перспективі передбачається залучення до такого рейтингу різних структур та організацій, компаній та установ, що зробить їхню діяльність більш прозорою та ефективною. Тобто, категорії згуртованості та довіри включають в себе не тільки персональну відповідальність, але і юридичну, інституційну, виробничу та управлінську.

Основними принципами впровадження програми SCS є наступні:

1. Забезпечення механізмів реалізації стійкої соціальної структури та відповідного керування нею: населення звітує перед урядом та концептуально окреслює соціальний запит щодо змісту державної стратегії.

2. Моніторинг та, за потреби, регулювання соціальних трансформацій та дій широких верств населення, спираючись на прозорість як оду із ключових детермінант реалізації принципів інноваційного суспільства.

3. Дотримання принципів конкуренції принципу «чесної гри». Завдяки прозорості суспільного життя в інформаційному просторі соціуму оприлюднюються різні зразки поведінки в тих або інших умовах. Відповідно, дієві життєві сценарії стають доступними загалом, що виконує просвітницьку місію щодо адаптаційних механізмів в інноваційному суспільстві.

4. Система соціального кредиту є визнаною стратегією досягнення китайського суспільства статусу інноваційного. Відомо, що Китай – це держава із найбільшою чисельністю населення в світі. Тому проблема залучення до єдиної держави громадян на рівні їхнього буденного життя та спільних норм та цінностей, що визначають його перебіг, – є прозорливою стратегією китайського уряду.

5. Широке застосування принципів «soft power»: успішний досвід КНР із впровадження системи соціального кредиту має підстави для його застосування у країнах Азії, Африки та Латинської Америки, які є учасниками програми «Belt and Road Initiative» (BRI). Таким чином,

програма, зорієнтована на вирішення внутрішніх проблем сучасного соціального життя китайської держави водночас є вагомим важелем впливу на інші дружні держави.

На сьогодні не встановлено перелік основних критерій оцінки доброчесності китайського громадянина. Проте відомі основні групи факторів, зміст яких впливає на соціальний рейтинг окремої персони.

1. Офіційні дані, тобто персональні дані: прізвище, ім'я, місце і дата народження, місце проживання, сімейний стан, відомості про особисте майно та інформація про особу від правоохоронних органів.

2. Контрольні дані – китайська інновація у регламентації соціального життя. Цей спектр показників відображає відповідність тих фактів, що зазначає громадянин, реальним подіям життя. Самозвітність дисциплінує індивіда, та сприяє інтеріоризації суспільних норм.

3. Сигнальні дані формуються на підставі аналізу та систематизації інформації відеоспостереження та споживацьких потреб громадянина, що задовольняються за допомогою мережі Інтернет. Якщо інформація з цих джерел свідчатиме про високий рівень моральних якостей індивіда, то система передбачає його заохочення шляхом збільшення його соціального рейтингу. У протилежному випадку, якщо поведінка в цілому, або товари, які купує громадянин свідчать про низький рівень моральних якостей, то передбачається низка заходів з покарання: низька швидкість Інтернету, заборона на купівлю авіаквитків, недоступність освітніх послуг певного рівня та якості, заборона обіймати певні посади тощо.

4. Локальна інформація – інформаційні ресурси окремих установ, організацій, регіонів. SCS, як відомо, функціонує за модульним принципом. Тобто, окремі інформаційні ресурси на локальному рівні здатні втілювати цілісні принципи програми. Разом з тим окремі локуси інформації, або модулі програми, формують цілісну картину соціального життя сучасного інноваційного суспільства Китаю. Так, за допомогою SCS окремі інформаційні ресурси об'єднуються в загальнодержавний інформаційний

простір. Такі бази дають можливість простежити дисциплінованість та відповідальність громадянина на його місці роботи, особливості кар'єрного зростання, кредитну історію, або участь у соціально корисних ініціативах.

5. Контекстні показники: здоров'я громадян, дотримання обов'язків подружньої вірності, відданість у вихованні дітей та турботі про людей похилого віку, підтримка доброзичливих відносин із сусідами та іншими членами спільноти.

Впровадження Системи Соціального Кредиту зумовлене необхідністю виживання соціалістичної держави в умовах світового капіталізму та західного зразку глобалізації. Але безперечним та доведеним є факт ефективності цієї системи для стабілізації соціальної ситуації в державі та локалізації потенційної кризи та конфліктів. Ця система охоплює всі сфери суспільного життя сучасної китайської держави, формує стійку форму відповідальності перед суспільством за зміст і потік його повсякденної діяльності, прагнень та уподобань. Реалізація такої системи сприяє консолідації інноваційного китайського суспільства, створює необхідні резерви для досягнення загальних цілей та реалізації національної стратегії.

Отже, суспільство Китаю є показовим та знаковим для сучасних соціальних трансформацій та інновацій. Досвід китайської держави із впровадження інновацій технічного та управлінського характеру є передовим та унікальним по своїй суті. Особливої уваги потребує вивчення особливостей впровадження Системи Соціального Кредиту. З одного боку, тотальний контроль та моніторинг особистого, професійного життя громадян їх соціальної взаємодії та комунікації, викликає занепокоєння правозахисників країн із розвиненою демократією. А з іншого, управління населенням країни, що складає більше 1 мільярда людей потребує системного та ґрунтового підходу. Крім того, така державна стратегія розбудови інноваційного суспільства спрямована не тільки на підтримку стабільності соціально-політичної системи сучасного Китаю, але і на

забезпечення необхідного напрямку розвитку держави та суспільства, соціальних інституцій та змісту щоденних практик.

2.2. Інноваційне суспільство Японії: культурні передумови та стратегії становлення

Світова спільнота останнім часом демонструє тенденцію переорієнтування своїх інтересів і цінностей на соціальні зміни. Японія, як одна з найбільш розвинених держав, має чітку тенденцію зростання в інноваційній сфері. Японське суспільство має всі ознаки традиційного, але починаючи з середини ХХ століття все більше набуває впливу тренд до змін та інноваційного розвитку. Нові соціальні системи, які використовуються для вирішення соціальних проблем суспільства, називають інноваційними, або відкритими системами. У японському суспільстві розроблена методика соціальної інженерії, що дозволяє розробити таку соціальну політику, яка визначає пріоритетне місце людини в суспільстві. Крім того, розвитку соціальних інновацій, на думку вчених, сприяє створення в провідних країнах світу нових професій, які дозволяють підвищити роль і вплив людини на суспільство. Одним з провідних напрямків робіт в області соціальних інновацій Японії є розробка концепції «public innovation», яка є складовою частиною концепції «public welfare», спрямованої на розвиток не тільки інформаційних технологій, але і якості життя. Так, ефект «японського економічного дива» привертає увагу дослідників всього світу. З'ясувати зміст стратегії впровадження інновацій та характер відповідних соціальних трансформацій є корисним з огляду на сучасний конкурентний характер глобальної економіки.

Як свідчать дослідження, японське інноваційне суспільство будується за двома принципами: по-перше, шляхом наслідування та впровадження дієвих зразків інновацій, що вже апробовані та ефективні в життєдіяльності інших країн; по-друге, і зміст, і механізм інноваційного розвитку ґрунтується на традиціях та ритуалах японської культури [34]. Тому ми підтримуємо

думку, що інноваційне суспільство Японії формується не шляхом імітації, а через створення власних практик. Зважене запозичення інновацій, поєднане із послідовною політикою інноваційного розвитку, оптимізує та інтенсифікує створення власних винаходів. Таким чином, наочним доказом успішності менеджменту інноваційним розвитком японського суспільства є високий економічний рейтинг цієї країни на світовому рівні.

Зауважимо, що інноваційний розвиток здійснюється в Японії за рахунок трансформації змісту, контенту діяльності, та в умовах збереження традиційної ритуалізованої форми реалізації активності. Відомо, що впровадження інновацій фактично не впливає на рух та міграцію трудових ресурсів (можливо тільки в географічному, а не організаційному сенсі). Так, зберігається традиція пожиттєвої праці на одному підприємстві, практика поступового кар'єрного зростання, що системно заохочується японськими роботодавцями.

Важливою у впровадженні інновацій є роль держави та відповідного бюрократичного апарату, що регламентує подібну діяльність. Так, Нобуа Фукугава (Nobuya Fukugawa) досліджує проблему зв'язку університетської науки з виробництвом в період наявності інституційних бар'єрів. Автор доводить що державна процедура надання патентів, бюрократизована за своїм змістом, ставала причиною значного застарівання технологій, що впроваджувались у виробництво. Тому значного поширення набула практика добровільної передачі академічних винаходів у відповідь на інвестиції з боку бізнес-структур.

Проблема якості змісту інновацій становить фокус дослідницького інтересу Тошіхару Таура та Юкарі Нагаї (Toshiharu Taura & Yukari Nagai), які обстоюють зміщення акценту з кількісних інновацій на якісні. Це зрушення, на їхню думку, надає більшого значення діяльності проектування, або Innovation Design. Автори аналізують алгоритми здійснення аналітичних і синтетичних процедур у формуванні інноваційного контенту наявних змін: «...творчих осіб, що здатні до інноваційного цілісного бачення ... доцільно

називати філософами дизайну. Таким чином, їхня увага повинна виходити за рамки продуктів і охоплювати суспільство в цілому та в довгостроковій перспективі. Ці люди повинні володіти великими знаннями, чітким поглядом на майбутнє і, насамперед, проникливими почуттями та переконаннями. Оскільки відносини між нашим суспільством та наукою та технологіями стають все складнішими, наше суспільство повинно сприяти відмінним філософам дизайну» [47, с. 17].

Змістовна сторона інновацій в Японії полягає в тому, що люди прагнуть не до технічних досягнень, а до виявлення в собі прихованих якостей, де б вони не знаходилися – в області ментального і духовного світів, психічного чи фізичного. Японська ментальність заснована на трьох принципах: «сила духу», «намір серця» і «освянення». Щоб застосувати ці три принципи в життя, людині пропонується вибирати між двома речами – страхом і надією. Поєднання цих трьох чинників в будь-якій людині, незалежно від обставин, породжує унікальний внутрішній світ. Для самої людини це означає, що у неї існують як негативні, так і позитивні якості, за рахунок яких вона може виробляти у себе волю і досягати успіху в житті. Головне в прагненні японців зрозуміти, що страх – це наслідок недостатнього розуміння самого себе. Без внутрішнього осмислення людина втрачає здатність до позитивної дії і успіху. Це важливий принцип японської психології, тому їм слід керуватися, аналізуючи інновації в цій країні.

Можемо припустити, що естетизм, притаманний японській культурі, сприяє цілісному розумінню інноваційного процесу, та його впливу на суспільне життя. В такому ключі, Конг-ра Лі (Kong-rae Lee) досліджує феномен конвергентних інновацій, тобто процес фактичного порушення рівноваги між еталонною технологією та технологією її узгодження. Тому автор пов'язує зміст конвергентної інновації із процесом навчання, як у вертикальній, так і в горизонтальній проекції: «Нововведення конвергенції відбувається для задоволення потреб різних джерел, а також розбіжних потреб на ринку. Такі джерела, як клієнти, ідеї та знання користувачів та

постачальників, наукомісткі сервіси, науково-технічні знання та мережі, можуть бути тригерами або рушіями інновацій конвергенції. Можливість стратегічно використовувати такі різноманітні джерела дозволяє фірмі зробити інновацію конвергенції та отримати унікальну перевагу, яка стає основною компетенцією фірми» [35, с. 5]

Провідною стратегією впровадження конвергентної інновації є застосування ІТ-технологій в галузях, традиційно із ними не пов'язаних. Автор доводить, що поширення когерентних інновацій у кінцевому підсумку покращує добробут людей, дозволяє розширювати коло можливих рішень поточних проблем, збільшувати ефективність використання людського капіталу.

Примножувати цінність людського капіталу можливо шляхом розвитку освіти в цілому, а особливо університетської освіти. Так, Фумі Кітагава (Fumi Kitagawa, 2006) вивчає специфіку розвитку університетів сучасної Японії в контексті протиріччя інтернаціоналізації та глобалізації освіти та економіки, та регіоналізації інноваційної політики уряду японської держави. Інші дослідники, такі як Конг-ра Лі (Kong-rae Lee), Джин Чен (Jin Chen), Жишен Лі (Jizhen Li) та Жан Хюн Кім (Jang Hyun Kim) аналізують зміст інноваційних прагнень сучасного японського суспільства, а саме процедури та стратегії імплементації передового досвіду, формування конкурентних переваг та співробітництво в потрійній спіралі: університет-уряд-виробництво. Всі вони переконані, що саме університет є інтеграційним механізмом імплементації інновацій у суспільне життя.

Японські університети отримали загальне визнання у світі завдяки зв'язку інновацій з національним духом. Їх атмосфера нагадує мікрокосмос японської культури, де все знаходиться в постійному процесі вдосконалення. Інновації в університетах тісно пов'язані з духовністю і зміцнюють надію, в той час як застарілі підходи, що мають на меті висловити себе у вигляді тимчасового оновлення, призводять до перетворення студентських аудиторій в інтелектуальні пастки. Метою японської освітньої системи, - як на прикладі

з філософією і мистецтвом, - є оновлення всього суспільства, набуття мудрості через досвід людства. Японська нація - це нація естетів, а Японія - країна, яка з давніх-давен створює нові і удосконалює старі цінності. Інновації у японській вищій школі можна порівняти з відкриттям нового способу побудови суспільства і вони, без сумніву, перевершують за своєю значимістю будь-які європейські новації.

Б. Бовондер та Т. Мійяке (В. Bowonder & Т. Miyake) пропонують аналіз актуальних моделей інноваційного процесу в Японії та формують інтеграційну модель, елементами якої називають: організаційний інтелект, поєднання технологій, горизонтальні структури руху інформації, формування основної компетенції в загальних технологіях, швидку горизонтальну інтеграцію технологій, паралельне проєктування та швидку комерціалізацію нових технологій. Головним компонентом успіху інноваційної політики Японії автори називають оперативне реагування на глобальні виклики та трансформації соціуму планетарного масштабу.

Впровадження інновацій в Японії (так само як і в Китаї) спирається на ефективний механізм системної державної підтримки. Так, Карін Холройд (Carin Holroyd) обґрунтовує думку, що успіх Японії в контексті впровадження інновацій реалізується шляхом системної низки заходів: від фундаментальної реструктуризації діяльності університетів до значних інвестицій в регіональні кластери. Секрет успіху інноваційної стратегії Японії полягає, на думку автора, у вдалому поєднанні діяльності політичного лідерства та ефективної співпраці з бізнесом, а саме комерціалізації науки та технологій.

Японський уряд з метою розвитку інноваційного потенціалу проводить інтенсивний маркетинг нових цінностей. Це важливо, тому що якщо при побудові нової будівлі у вас є якийсь один інструмент, то можна користуватися одним і тим же будівельним матеріалом протягом тривалого часу, поки будівництво не окупиться. Це правильний підхід. Уряд Японії слідує такому підходу, тому що це дозволяє зберігати життєздатність

суспільства. Інновації в японському суспільстві йдуть настільки високими темпами, що це можна порівняти з інтенсивною роботою якого-небудь художнього колективу. Влада держави тримається на тому, щоб процес розвитку був безпечним. Якщо інновації йдуть занадто швидко, це небезпечно. Якщо їм не давати ходу, це може бути теж небезпечно. В Японії існує безліч способів послабити ці фактори, але деякі з них мають найбільш руйнівну природу. Наприклад, сучасні технології, нові ринкові інституції, біржові спекуляції – все це тягне за собою нові негативні наслідки. Тому Японія і дотримується обережного підходу до інновацій, який робить населення щасливішим, а бізнес – процвітаючим.

Японський уряд разом із місцевими органами влади реалізовує проекти або створення, або осучаснення промислових зон, діяльність яких спрямована як на винахід інноваційних технологій, так і на їхню комерціалізацію. Так, Масаюкі Кондо (Masayuki Kondo) досліджує специфіку впровадження інновації на регіональному рівні Японії. Формою її реалізації є утворення кластерів, тісної взаємодії університетів, дослідницьких центрів та різних галузей виробництва в окремому регіоні. Планується залучення значної маси населення країни до проживання та праці в таких технополісах. На сьогодні налічують 19 таких технополісів, одним із перших та найвідоміших – Цукубе, або «наукове містечко». Нагаока, Хамамацу, Ямагути – міста, що стрімко трансформуються в технополіси відповідно до змісту і характеру діяльності їхніх жителів. Особливістю функціонування таких технополісів є широке коло дослідницьких інтересів: від біоенергетики до комп'ютерного програмування; поєднання теоретичних розробок із їхнім практичним впровадженням; організація досліджень інтеграційного характеру.

Відповідно до функціоналу щоденних практик жителів технополісу, впроваджено стратегію зонування міського ландшафту, а саме: дослідницька, промислова зона та зона жилого комплексу. Отже, інноваційне суспільство Японії чітко унаочнене на рівні організації та регламентації суспільного

життя. Хіроюкі Окамура (Hiroyuki Okamura), Джунічі Нішімура (Junichi Nishimura) та Фумі Кітагава (Fumi Kitagawa) досліджують практику впровадження інновацій в Японії на рівні місцевих органів влади. Так, спираючись на комплекс даних про 241 місцеву програму субсидування досліджень та розробок, автори зазначають коеволюційний характер інноваційної діяльності різних рівнів та механізмів як вертикальної, так і горизонтальної централізації системи державного управління. Фумі Кітагава (Fumi Kitagawa) називає кластерну систему впровадження інновацій, або принцип «географічного виміру інноваційних систем» структурами управління засобами знань: «Структурні проблеми передбачаються щодо задоволення дефіциту навичок у периферійних регіонах, враховуючи більше можливостей для працевлаштування в національній промисловості. Місцеву політику економічного розвитку, орієнтовану на розвиток кластерів, слід розглядати в рамках більш широкого процесу регіонального розвитку, поєднаного з положеннями, спрямованими на формування навичок, відповідних майбутньому, а також існуючого місцевого ринку праці та виробничих структур. Національний уряд може скористатися більш стратегічним та комплексним підходом до посилення інновацій на місцевому та регіональному рівнях, надаючи більше стимулів університетам грати активніші ролі. Зокрема, в місцевих умовах університети повинні визнати та переробити існуючі зв'язки між собою, державними науково-дослідними інститутами та місцевим бізнесом» [33, с. 311]. Автор переконаний, що регіоналізація інноваційної політики має здійснюватися з огляду на глобальну парадигму економіки знань.

Регіоналізація інноваційної політики за допомогою субсидій і заступницького протекціонізму – це типова методика, застосована Японією при регулюванні інновацій, в тому числі при розміщенні грошових коштів і цінних паперів. Це приклад витонченої політичної та економічної політики. Вона дозволяє Японії перебувати в центрі міжнародного політичного і економічного порядку, але аж ніяк не забезпечує безпеку економіки і не

допомагає її розвитку. Нам ближче китайська модель, яка передбачає соціалізм, але рухається в бік ринкової економіки, орієнтованої на міжнародні фінансові відносини. Японський капіталізм став альтернативою західному в кінці минулого століття і став сильніше саме за рахунок цього фактора. Наприклад, інновації в сфері машинобудування і космічних технологій можуть здійснюватися за рахунок допомоги економічному, технологічному, інформаційному аспектам національної економіки, але вимагають міжнародного співробітництва. Сфера ІТ теж потребує міжнародного контексту, оскільки прагне зайняти передові позиції. Тим більше, що в сфері ІТ-інновацій задіяні глобальні політичні і економічні механізми. Так, стратегія ІТ-адміністрування також вимагає певного рівня загальних міжнародних зв'язків.

Успіх інноваційної політики Японії пояснюється вдалим менеджментом співпраці держави, бізнесу, капіталу, науки, освіти та виробництва як єдиної системи зі спільними механізмами дії та спільною метою. Така системна взаємодія стала результатом впровадження програмного документу «Основи науково-технічної політики» у 1985 році. У ньому визначені основні принципи розвитку науково-технічного потенціалу країни та примноження інтелектуального капіталу нації. Ця програма включає в себе наступні положення: дотримання гармонії взаємодії між наукою та технікою і людиною та природою; соціальна підтримка, забезпечення та заохочення науковців та винахідників; державні та бізнесові інвестиції в науково-технічну дослідницьку діяльність; розбудову дієвої інфраструктури для реалізації науково-технічної діяльності; поєднання міжнародних та регіональних дослідницьких програм в єдину систему, діяльність якої спирається на суттєву державну підтримку.

У 2015 році Кабінетом Міністрів Японії було затверджено «Комплексну стратегію 2015», в якому визначені такі пріоритетні задачі: оперативне реагування на структурні зміни глобальної економіки, заохочення та підтримка винахідницької діяльності, що привносить необхідну динаміку в

регіональний розвиток, підтримка досліджень та інновацій, що будуть корисними в організації та проведенні в Токіо Олімпійських ігор 2020 р. (іміджева стратегія держави); сприяти формуванню середовища, придатного та прихильного до впровадження інновацій інтеграційного та коеволюційного характеру, опрацювання програми позитивного впливу на соціально-економічний розвиток суспільства за допомогою впровадження інновацій.

Практичною стороною реалізації цієї програми є такі дієві механізми. Створення технополісів як осередку інтеграції науки, освіти, бізнесу та виробництва містить, крім іншого, елементи політики керування міграційними процесами. З одного боку, така стратегія зменшує стабільний приріст населення мегаполісів, а з іншого – несе передумови для становлення мегаполісів нового типу: із чітким маркуванням соціальних ролей та сегментацією соціального устрою.

Значну увагу японський уряд приділяє стимулюванню комунікації та колаборації наукової спільноти. На державному рівні розв'язуються питання організації такої співпраці: різноманітні ради та консорціуми взаємодії науковців, представників бізнес-структур та виробничої галузі, широке впровадження феномену «організації, що навчається», стимулювання міжнародної співпраці в академічному та виробничому плані. Звична прозорість діяльності університетів, оптимізація витрат, державна підтримка досліджень у тих галузях науки та виробництва, що на певний момент часу становить найбільший суспільний запит.

Іншими словами, керівний вплив держави на інноваційне суспільство здійснюється не за допомогою впливу ідеології, бюрократії або цензури, а із залученням механізмів конкурентного ринку та соціально відповідального бізнесу. Крім того, впровадження інновацій в Японії супроводжується, або стимулюється, лібералізацією ділових відносин у сфері новітніх розробок та їхньої комерціалізації. Проголошені принципи гармонії у прагматичному горизонті втілюються в прагнення балансу між стабільністю постійного

місця роботи та доцільною ротацією трудових ресурсів, передбаченими цією стабільністю гарантіями та кар'єрним зростанням, виконанням державного замовлення щодо змісту наукових розробок та здійснення самостійної дослідницької роботи в конкурентному середовищі.

І. Канеко (Ікуйо Канеко) досліджує проблему соціального підприємництва Японії з огляду на історію її становлення, основних драйверів, аналогії та перспективи. Основною рушійною силою соціального підприємництва автор називає «модель трьох поколінь», особливо відносно інституціонального контексту японського суспільства: «Традиційне японське суспільство мало багату традицію того, що ми сьогодні називаємо соціальним підприємництвом, забезпечуючи основу для того, що слідувало в японському суспільстві. Ми можемо визначити три «покоління» з різними характеристиками та рушіями соціального підприємництва в постмодерні часи Японії. Ми показали, що до першого покоління входять асоціації сусідів, кооперативи та асоціації соціального господарства, які в основному походять з початку ХХ століття або пізніше. Друге покоління визначено як 1975 рік, рік, коли стався великий землетрус Кобе, і багато некомерційних організацій терміново потребували допомоги жертвам. Через три роки було прийнято закон про встановлення правового статусу для «неприбуткових». Окрім «неприбуткових», громадські підприємства та комерційні компанії, що займаються корпоративною благодійністю у значних масштабах, почала з'являтися в 1980-х до 1990-х, становлять групу другого покоління. Існують різні вказівки, що свідчать про те, що японське соціальне підприємництво наступило переломний період з 2000 року і далі, що ознаменувало початок третього покоління або те, що ми називаємо новою родовою групою соціального підприємництва в Японії» [29, с. 18].

Зазначені три періоди соціального підприємництва Японії демонструють прагнення країни утримати своє лідерство. У багатьох випадках інновації в тій чи іншій області, розроблені в умовах дефіциту інформації, ставали помітними після другого етапу впровадження. В Японії

економічна модель відтворює той же принцип саморегулювання (на відміну від класичної моделі), що і в інших розвинених країнах. Але за час довгої індустріалізації Японія стала швидко нарощувати свої конкурентні переваги. В результаті все більше число господарюючих суб'єктів виявляється пов'язаним з японською економічною моделлю і позбавляється можливості розвиватися поза нею. Ця ізоляційна специфіка економіки Японії робить її унікальною в світі. Але сьогодні країна наближається до точки, коли доведеться зруйнувати цей цикл, так як він не гарантує економічної безпеки. Міжнародні інновації сьогодні є основною причиною, що породжує динаміку зростання. Незважаючи на це, багато експертів продовжують говорити про те, що Японія сьогодні має безпрецедентну економічну гнучкість, що вона може підтримувати динаміку зростання на високому рівні - і без зовнішніх зусиль, так як не треба «винаходити велосипед». Питання в тому, чи зможе Японія цим скористатися в перспективі.

Управління інноваційною діяльністю виконується за принципами «soft-management», в тому числі й для організації дослідницької роботи та подальшої комерціалізації її результатів. Загальна конкурентна основа надання інвестицій у дослідну сферу, залучення фахівців та вчених світового рівня, масштабне використання мережевого типу взаємодії між структурами – такі основні детермінанти успіху японського інноваційного суспільства.

Куміко Мійазакі (Kumiko Miyazaki) та Евелін Жиральдо (Evelyn Giraldo) аналізують вплив зміни парадигми мережевих послуг наступного покоління на науково-дослідницькі та технологічні стратегії: «Протягом свого існування фірми в галузі ІКТ проводили дослідження в різних технічних галузях і накопичували великий обсяг знань з різних наукових областей, виробничих процесів, ринків, споживачів та організаційних процесів, і більшість цих знань були «збережені» в його підпрограмах, кодексах, процедурах та розумі своїх працівників. Можливість використання накопичених знань у будь-якому з цих аспектів дає фірмі унікальну перевагу, яка стає основною компетенцією фірми, а здатність поєднувати такі

компетенції надає фірмі динамічну здатність адаптуватися до мінливого середовища та використовувати переваги технологічних можливостей [41, с. 76]».

Традиційні риси японської ментальності, такі як колективізм в досягненні мети та персональна емоційна закритість, на сучасному етапі трансформуються в протиріччя відкритості / захищеності інформації. Так, концепція про доступність інноваційних наукових розробок широкому колу зацікавлених осіб («open science» - відкрита наука) та необхідність захисту авторських прав, персональних даних тощо становить досить серйозне протиріччя для подальшого реформування у контексті інновацій.

Національний ґрунт «японського дива» аналізують Кейт Джексон (Keith Jackson) та Філіп Дебро (Philippe Debroux) досліджують феномен «національної інноваційної системи Японії». Спростовуючи стійкі міфи та моделі розуміння інновацій як керованого процесу, автори пропонують формувати інтерпретацію інновацій як комплексу колективних та індивідуальних зусиль. На їхню думку, інновації ефективні та дієві у випадку взаємодії працівників, менеджерів, науковців, бізнес-аналітиків та представників креативної індустрії.

Проте таким різноманіттям спеціалізацій науки, виробництва та творчості не вичерпує проблемне поле впровадження інновацій. Вілль В. Летола (Ville V. Lehtola) та Піржо Стале (Pirjo Stähle) пропонують розмежування понять соціальних та суспільних інновацій: «Однак суспільні інновації не лише перетинаються, але й відрізняються від соціальних інновацій, і важливо зробити чітке концептуальне розмежування. Оскільки суспільство – це завжди організована система, суспільна інновація повинна бути системною за своєю природою, тобто забезпечує (радикальні чи поступові) зміни в структурах суспільства та способах його роботи. Соціальна інновація, з іншого боку, також може відбуватися в меншому масштабі, приносячи користь у повсякденному житті певних людей. Відповідно, структурні або системні зміни найчастіше вимагають як

формальної, так і неформальної легітимації, тобто їх потрібно приймати і розгортати як окремими громадянами, так і державою» [37, с. 158].

В Японії існують певні критерії визнання цих змін, які, однак, не можуть бути застосовані автоматично в інших країнах. Так, наприклад, інформаційні технології розглядаються як прояв фундаментального релятивізму мислення, яке не має ніяких реальних соціальних і моральних підстав, і тому позбавлене сенсу. Інноватика розуміється як створення нових технологій, які доповнюють існуючі. Але в Японії ці поняття погано поєднуються одне з одним, тому термінологія «інновації» і «інноваційний потік» часто асоціюється з підтекстом японського побуту - не з самою реальністю, а з тією роллю, яку соціум грає у виникненні і поширенні цих феноменів. У японській культурі інновацій взагалі мало, і будь-яка позитивна альтернатива традиційним цінностям зазвичай обмежує успіх інновацій. Але в сучасному світі головний аспект людського життя – не в тому, як новий спосіб виробництва буде працювати, а як він буде працювати в умовах неповної інформації. Японія – країна з високим рівнем довіри до інформації, і тому позитивний результат в такій ситуації буде набагато вищий, якщо інновації будуть просуватися не бізнесом, а за допомогою громадської дискусії, активно залучаючи до своїх процесів представників різних культурних страт.

Тому активність в нових областях може принести позитивні результати як окремим громадянам, так і державі. Як вже зазначалося вище, ця властивість інновацій, ймовірно, робить їх популярними, що і повинно відповідати інтересам громадян. У соціумі все, навіть процеси, що виконуються на основі стародавніх ритуалів, мають «елемент нового», який має етичний і соціальний зміст. Ці інновації, в свою чергу, мають свою структуру, що дозволяє впливати на більш вузькі та приватні аспекти спільного життя. Тільки вони лежать в області семантичної ідентичності і за своєю природою прагнуть до взаємодії один з одним і з іншими сферами.

На думку вчених, «поява інновацій завжди залежить від мотивів зацікавлених сторін, які забезпечують як енергію, так і напрям інноваційної діяльності. Вони включають не тільки загальні, але й суперечливі економічно-раціональні та символічні мотиви, які через складність суспільного контексту часто набагато сильніші та суперечливіші, ніж в інших сферах інновацій. Крім того, оскільки суспільні інновації включають конкретні зміни в житті людей, важливі значення також набувають міждержавні структури влади. Існуюча структура легітимації також впливає на виникнення, процес та вплив суспільних інновацій. Таким чином, загальні виклики інновацій легко масштабуються в суспільних інноваціях» [37, с. 161].

Ми солідаризуємось із цією позицією, адже багато в чому таким чином формалізується взаємодія в соціальній сфері. Зокрема, це стосується механізмів просування ідей. Але формальна структура може змінитися як сама по собі, так і в результаті організаційної діяльності. Наприклад, зі зміною влади в якійсь країні можуть істотно змінитися підходи до регламентації або до режиму діяльності комерційних структур. Це теж може привести до формування нового соціального прошарку. Тому кожна реформа в японському суспільстві завжди мала значення. На прикладі Японії можна побачити, як зі зміною влади в країні змінюється її демографічна структура, що, в свою чергу, визначає наступну зміну в соціальній структурі суспільства.

Справедливо, що «...соціальна інновація відбувається на межі взаємодії держави та громадянського суспільства, що підкреслює важливість структур і функцій демократії. Політичні партії та вибори є основними каналами впливу громадян на цьому інтерфейсі. Однак демократія та її політичні функції, звичайно, не створюють нововведень, навіть якщо вони можуть бути для них важливим допоміжним фактором. Для підтримки та просування суспільних інновацій необхідно розширити інтерактивний простір між формально структурованим та самоорганізованим суспільством» [37, с. 168]. Дійсно, впровадження інновацій в Японії у контексті глобальних

проблем сучасності, таких як зміни клімату, бідність, адаптація до глобальної економіки тощо, потребують одночасно виваженості, стрімкості та масштабності.

Отже, на сучасному етапі, як це показав приклад Японії, введення інновацій не обмежується сферою виробництва та бізнесу. Інноваційні зміни потребують комплексного впровадження в суспільну практику в цілому. Інновації такого типу трансформують образ сучасної держави та громадянського суспільства. Традиційна японська культура культивує стійкість та витримку людського духа. Тому впровадження інновацій відбувається на тлі японської дисциплінованості та високого рівня самоорганізації. За умови чіткого фахового підходу до реалізації професійної діяльності та японської культури, що схвалює цінність авторитету та субординацію. Інновації в японському суспільстві поширюються швидко, системно та фактично не зустрічають опору з боку громадськості, або саботування на місцевих рівнях. Притаманна японському суспільству згуртованість, прагнення до співпраці та взаємодії пояснює безконфліктний характер впровадження інновацій.

2.3. Інноваційне суспільство у Сінгапурі, Південній Кореї, Тайвані та Малайзії

Традиційно азійська культура формує соціальний устрій за чіткою вертикальною ієрархією. Так звані «азійські тигри»: Сінгапур, Гонконг, Південна Корея та Тайвань, як і інші країни регіону, завдячують своєму стрімкому розвитку жорстким та послідовним урядовим реформам. А. Пірейра та Ч. К. Тонг (Alexius A. Pereira & Chee Kiong Tong) досліджують зміст політики економічної реструктуризації урядів Сінгапуру, Малайзії. На їхню думку, специфіка державного впливу на економіку в Сінгапурі була необхідною для промислової трансформації, в Малайзії економічні програми слід оцінювати як спосіб нівеляції етнічного конфлікту. Об'єднує всі ці стратегії одна спільна риса – тривалий та інтенсивний вплив держави призвів

до успішної реструктуризації економіки, позитивного впливу на рівень життя та загальну соціальну ситуацію. Автори зазначають: «Якби уряди могли не лише утримувати владу у часі, але й ідеологічно «сплавляти» державу та суспільство через «гегемонічні проєкти», то інтервенціоністська, або держава розвитку, перетворилася б у «режим розвитку», завдяки чому може встановлювати зміст політичного порядку денного нації, визначаючи та актуалізуючи власні питання за рахунок своїх опонентів» [45, с. 131].

І таку ситуацію державного впливу у визначенні траєкторій суспільного розвитку автори називають якщо не вічною, то достатньо тривалою на майбутнє: «Тоді державне підприємництво постійно включало реструктуризацію економіки для подолання глобального та регіонального тиску через слабкість країни та її невеликі розміри. Як рішення, держава вважає, що вона повинна стати ключовим підприємницьким агентом не лише у вітчизняній економіці, а й у регіональній економіці. Зважаючи на величезну присутність уряду Сінгапуру в суспільстві та високу ступінь довіри, яку він має у людей в управлінні національною економікою, тому малоімовірно, що економіка Сінгапуру стане більш «вільним ринком» у найближчому часі майбутнього» [45, с. 135].

Економіка вільного ринку принципово включає в себе інноваційне ядро, без якого неможливо домогтися успіху. У Сінгапурі уряд постійно вводить в дію програми реінвестування і стимулювання інновацій. Причому ці заходи здійснюються не в силу прагнення до прибутку, а на основі принципів соціальної гармонії і толерантності. Таким чином, зростання економіки відбувається за рахунок реального прогресу та здійснення внутрішньої і зовнішньої соціально-економічних реформ. З іншого боку, до теперішнього часу, з урахуванням напружених відносин, ситуація на зовнішньому ринку змінилася найрадикальнішим чином. Наприклад, фінансовий сектор в Сінгапурі з 2018 року переживає не найкращі часи. Тут не можна говорити про внутрішні проблеми, але є всі підстави говорити про зовнішні. Справа в тому, що за останнє десятиліття активність банківських

операцій скоротилася в два рази, а курс валют, навпаки, став дуже високим. Це призвело до дефіциту бюджету, який на всіх рівнях стає серйозним джерелом ризику. Інновації фінансуються за рахунок складних схем стимулювання попиту, а не за рахунок зростання економіки. Суспільство не готове платити за сьогоднішню реформу більше, ніж за вчорашню, оскільки в сучасних умовах зростання соціальних програм економічно не вигідне.

Така сама ситуація має місце і в футурологічних проєкціях відносно Малайзії. З огляду на певний соціальний аспект феномену поліетнічності цієї країни, автори доходять до висновку: «... політика розвитку Малайзії не повністю базувалася на досягненні економічного зростання; натомість політики повинні були перерозподілити багатства в економіці та суспільстві. У цьому напрямку досягнуто певного прогресу, хоча ще багато чого ще потрібно досягти. Незважаючи на це, малайзійський режим розвитку зміг зберегти свою всебічну силу в суспільстві. Таким чином, найближче майбутнє Малайзії не передбачає раптового просування до системи «вільного ринку»; натомість ціль етнічного перерозподілу все ще буде застосовуватись» [45, с. 141].

Малайзія неоднорідна країна, тут сплетено багато національностей, релігій і традицій, що накладає свій відбиток на інноваційну культуру. Економічна ефективність національного експорту вище, ніж в більшості країн регіону. Сьогодні малайці набагато більше вкладають в освіту. Це пов'язано з тим, що тут не вистачає грошей на платну вищу освіту. За обсягом вкладень в освіту країна знаходиться в середині списку східноазійських країн. Вважається, що причина такої високої частки витрат на освіту лежить в особливостях малайського менталітету. За сто років малайці перетворилися в народ активних лібералів, що, природно, позначилося і на їх культурі інновацій. Нове в житті малайців – це можливість розвивати свій творчий потенціал. Вони навчилися створювати свій унікальний продукт і інвестувати кошти в інші сфери життєдіяльності. Це дуже складно і приносить відчутні фінансові результати. Уряд з інтересом

ставитися до освітнього процесу, не приховує своєї турботи про майбутнє. У деяких малайських регіонах вперше за історію з'явилося інституції, в якому люди стали співпрацювати один з одним, щоб прийти до взаємовигідного рішення.

Нівелювати подібні розбіжності між етнічними, соціальним, віковими, професійними групами населення вдається за рахунок переорієнтації змісту та технік щоденної активності. Впровадження ІКТ виступає таким фактором суспільного розвитку, який позбавляє сенсу критерії індивідуалізації: раса, нація, культура, історія. Віртуальний простір як штучне утворення таким же штучним робить те, що становить зміст самоідентифікації особи в традиційному розумінні. Проте, позбавляючи сенсу сталі процедури та критерії визначення, віртуальність ІКТ реалізує інші парадигмальні устої.

А. Дженус та М. А. М. Нор (Audley Genus & Mohd Ali Mohamad Nor) доводять, що багаторівневі та багатофакторні процеси впровадження ІКТ відображають спільну динаміку розвитку технологій та суспільства: «Це не дивно, що стосується суспільних та споживчих режимів, в яких можна очікувати, що особисті зміни можуть відходити від будь-якої «глибокої структури», що є загальносистемною, через відсутність координації між особами. Однак це стосується і технологічного / продуктового режиму, коли існували розбіжності щодо того, що мали б зробити малайзійські фірми щодо інновацій у галузі ІКТ в домашніх умовах, навіть від респондентів, які працюють в одній організації. Відсутність «спільності» може бути пояснено посиленням на невизначеність правил та соціальних мереж, де соціально-технічні системи знаходяться в потоці» [20, с. 110]. На їхню думку, технологічні перетворення сприяють здійсненню «бажаної» мети соціального розвитку та симулюють економічне зростання інформаційного суспільства. Отже, інновації орієнтовані на проєкт бажаного майбутнього, в експозиції якого немає місця пріоритету відмінностей.

За такою логікою стверджується так звана культурна демократія в інших країнах азійського регіону. Поділяючи погляди своїх попередників,

Г. В. Фрай, Х. Чун та Р. Апахун (Gerald W. Fry, Haelim Chun & Rosarin Arahung) доводять, що економічний успіх азійських країн, Південної Кореї та Тайланду зокрема, здійснено за глобальної урядової підтримки. Проте зворотною стороною цього процесу є значні вади у питаннях культурної демократії: «Корея ще перебуває на ранній стадії сприйняття мультикультурного явища, але політика зверху вниз та упереджені погляди на своє багатокультурне населення вкорінені в топографії та історії корейського суспільства. Існують конкретні місця, відомі для мікрорайонів міжнародних мігрантів у різних районах Кореї» [18, с. 279]. Так, низькі показники народжуваності спричиняють потребу у трудових мігрантах та іноземних студентах. Разом з тим в цих країнах ведеться значна робота по асиміляції населення до національної традиційної культури.

Дослідники наполягають, що стійкий соціальний розвиток цих держав можливий за умови визнання політики культурного різноманіття та реалізації ідеалу культурної демократії: «Таким чином, обов'язково, щоб члени різних етнічних громад мали можливість реалізувати свій повний освітній та професійний потенціал. Зважаючи на те, наскільки великі та значні ці різноманітні етнічні групи в Таїланді, такі ініціативи мають важливе значення для Таїланду, щоб «уникнути пастки із середнім рівнем доходу» та щоб Корея продовжувала залишатися однією з найбільш інноваційних динамічних економік у світі» [18, с. 288].

Інноваційний прогрес Південної Кореї особливо показовий у порівнянні із соціальними трансформаціями її історичного та географічного сусіда – Північної Кореї. Проте мають місце спільні стратегії із іншими азійськими інноваційними суспільствами. Так, Д.-В. Кім (Dong-Won Kim (2019) переконаний, що економічні успіхи Південної Кореї мають триангулярну основу: політика уряду, діяльність окремих компаній та просвітницька місія академії: «Розвиток південнокорейської індустрії в останній чверті ХХ століття є унікальною історією, в якій три різні суб'єкти - уряд, промисловість та академія – грали різні ролі, але також співпрацювали

та тісно взаємодіяли один з одним» [31, с. 18]. Наслідком такого вдалого поєднання називають, крім іншого, розвиток «зелених» технологій, або екологічно зорієнтованої індустрії.

Безперечно позитивний зміст таких прагнень викликає певні дискусії. Так, Я. Ватсон (Iain Watson) аналізує якісно нову парадигму економічного та соціального розвитку, яка ґрунтується на стратегії «зеленого росту». На думку автора, зміст цієї політики полягає у відокремленні інтересів великого бізнесу від мейнстріму соціального розвитку, а з іншого, міфом, що приховує амбіції бізнесової еліти Південної Кореї: «У доповіді стверджується, що транснаціональна економічна та політична еліта Кореї зараз використовує ідеальні наративи про «зелене зростання» для закріплення своїх гегемонічних прагнень. Однак це стратегічне прагнення одночасно породжує суперечливі союзи внаслідок все більш ініціативнішої корейської держави («глобальної Кореї») та нової публічної дипломатії середньої влади, яка використовує та ще обмежує діяльність Чеболів. Таким чином, відбувається поділ між економічними та політичними транснаціональними інтересами, а також між транснаціональними та національними інтересами» [50, с. 64]. Тому інноваційний розвиток не слід вважати абсолютним благом, його поступ і реалізація потребують ретельної уваги та рефлексії.

Інновації в Південній Кореї є однією з найважливіших складових способу життя громадян. Корейці активно розвивають високотехнологічний сектор і будують в країні технополіси. Їх традиційна економіка будується за лекалами ринкової економіки, наприклад, трудовитрати сьогодні набагато нижче, ніж в США, і працівники набагато краще підготовлені. А для корейських підприємців дуже вигідно експортувати сучасний підхід в споживчому секторі, де він приносить суттєві доходи. У Сеулі зараз зростає число установ, що відповідають вимогам інноваційної економіки. Це інноваційні центри, що працюють по науково-дослідним напрямкам, навчальні заклади та центри сервісу. Такі корпорації як Samsung Electronics

або Hyundai Motor показують неймовірний рівень технічної оснащеності. Вони входять в десятку кращих в світі і за своїми показниками далеко випередили багато найбільших європейських транснаціональних конгломератів. Але найцікавіше, що більшість інноваційних компаній корейського бізнесу працюють за ліцензіями компаній, зареєстрованих в США. Це дозволяє їм ефективно розширювати і підтримувати свою діяльність, не вступаючи в конкуренцію з подібними ж фірмами в усьому світі. Такий поділ праці вже призвів до великого попиту на товари, що вироблені в самій Кореї. В результаті корейське суспільство відрізняється високим рівнем розвитку інформаційних технологій, високим ступенем освіти і соціальної відповідальності. Цінності протестантизму стали впливати на інноваційну політику країни. Протестантська етика диктує, що підприємець повинен прагнути не тільки до прискорення процесу створення якісних кінцевих продуктів, але і до забезпечення високої соціальної захищеності і порядку в суспільстві. Це підтримує єдність корейського суспільства і викликає повагу до його ідеології.

Перехід до інноваційного суспільства у Південній Кореї зумовлений, двома факторами. По-перше, це мультикультурні тренди в контексті протестантської культури підприємництва та винахідництва, а по-друге, вольові політичні рішення авторитарного лідера країни – Пак Чон Хі. Саме ці чинники зумовили те, що суспільство Південної Кореї долучилось до активної участі у процесі впровадження інновацій. Такими флагманами інноваційного розвитку були і залишаються фінансово-промислові групи (чеболь), такі як Hyundai, Samsung, Daewoo та ін. Стратегія їхньої діяльності полягала не в максимізації поточних прибутків, а в довгостроковій перспективі стабільного економічного росту. Запорукою конкурентоспроможності та успішності було визначено розвиток і впровадження високих технологій.

Діяльність таких конгломератів керувалась урядовою програмою, прямим або опосередкованим впливом держави та її способу визначення

перспектив розвитку. Зі свого боку держава, окрім контролю, надавала значний обсяг інвестицій у сферу будівництва, високих технологій та освіти громадян. Зважена урядова політика передбачала залучення іноземних інвестицій, впровадження у бізнесі ефективних моделей менеджменту світового рівня, спрощення бюрократичних процедур, налагодження зв'язків між крупним та середнім бізнесом, формування пластичного ринку праці. Всі ці заходи сприяли формуванню інноваційної економічної системи, тому суспільству належало максимально інтенсивно адаптуватися в умовах стрімких змін. Роботодавці пропонували все більш високі вимоги до працівників, але разом з тим готові інвестувати в розвиток людського капіталу.

Перехід до інноваційного суспільства в Південній Кореї демонструє, насамперед, парадигмальний зсув на рівні менеджменту організацій: з одного боку, глобальна економіка вимагає дієвих та стереотипних рішень, а з іншого, успішність в сучасному світі означає вміння швидко навчатись та застосовувати знання. Не тільки держава і уряд, крупний бізнес є провідниками змін, але й притаманна населенню мотивація до навчання, дослідницької діяльності та винахідництва, що повною мірою відповідає протестантській культурі.

Зауважимо, що перелічені вище якості більш характерні західній парадигмі культури, а не азійській. Традиційно в східних країнах має місце жорстка вертикаль державної влади, що притаманно і Південній Кореї. Але цей факт не є завадою для інноваційного суспільства у цьому випадку. Ієрархічність соціальних відносин, легітимізована у суспільній свідомості доктриною конфуціанства, впорядковує перебіг соціальних трансформацій та узгоджує спільний рух соціальної системи на шляху інновацій. Таким чином створюється прецедент ефективної капіталістичної спільноти не-західного зразку. В цьому випадку відсутні такі фактори як індивідуалізм, демократія та толерантність, суперництво та ін.

Інноваційне суспільство Сінгапуру має власну специфіку. Х. А. Юн (Hing Ai Yun) аналізує сучасний транзитивний стан суспільства Сінгапуру. Очевидно, що сьогодні вимагає переходу від експорт-орієнтованої економіки, заснованої на дешевій робочій силі, до високотехнологічної економіки послуг. Автор оцінює стратегії такої реструктуризації та політичні рішення, що лежать в основі таких стратегій. Їх зміст зводиться, по суті, до оптимізації та стимуляції розвитку та поширення інформаційних технологій. Такий перехід зумовлено прагненням підвищити показники конкурентоздатності у глобальній економіці.

Крім того, досвід Сінгапуру автор вважає показовим у розумінні технології як соціально сконструйованому явищі, яке підсилює дієвість влади: «Тут питання полягає в тому, чи може перехід на стратегію розвитку високих технологій сприяти розмиванню тоталізуючої системи існуючих повноважень. Ми будемо використовувати критерії Габермаса (1989, стор. 215), тобто принцип нерозбірливості для оцінки того, чи сприятиме впровадження ІКТ в Сінгапурі зростанню громадянського суспільства та процесу демократизації. Габермас висловив припущення, що комунікаційні відносини стають все більш привабливими, оскільки вимоги до власності та статі мінімізуються та розширюється коло публічного дискурсу» [53, с. 200].

Проблема соціального контексту впровадження інновацій у виробництво, освіту та способи взаємодії в цілому є визначальною у з'ясуванні доцільності таких реформ. А. А. Перейра (Alexius A Pereira) обґрунтовує думку, що участь держави в економічних реформах зумовлена слабкістю сінгапурського класу капіталістів, а також значною співпрацею з транснаціональним капіталом та корпораціями: «Основний висновок, який можна зробити із діяльності Сінгапуру, – це те, що держава як суб'єкт господарювання може затримувати еволюцію, якщо вона може продовжувати забезпечувати економічне зростання, в той же час реалізуючи стратегії обережного «управління» класовими відносинами в суспільстві. Як показано в статті, сильна держава розвитку може привілейовувати транснаціональний

капітал над внутрішнім капіталом, фактично усуваючи одну істотну загрозу верховенства держави, що розвивається» [44, с. 1201]. Автором зазначається послідовна спрямованість діяльності уряду Сінгапуру по залученню всіх верств населення до інтелектуальної та високотехнологічної праці, як то наприклад, біомедичні науки та технології. Таким чином реалізується політика стабілізації соціальної ситуації та стійкого соціального розвитку.

Інший дослідник, П. Т. Ніг (Pak Tee Ng) називає інновації та підприємництво найбільш важливими складовими стійкого економічного росту Сінгапуру. Їхня ефективність забезпечується ініціативністю на національному рівні та на рівні установ та інституцій освіти. Автор бачить цей ланцюжок так: «Уряд Сінгапуру завжди займав лідируючі позиції у розвитку економіки країни. За цим слідує приватний сектор. Однак, що стосується інновацій та підприємництва, то необхідне, щоб приватний сектор розвивався знизу вгору. Підхід Сінгапуру до розвитку інновацій та підприємництва є прикладом його розміреного, цілеспрямованого та керованого способу управління. Небезпека такого підходу полягає в тому, що він може стати жертвою власної політики, яка виводить економіку назустріч власній зрілості» [48, с. 244]. Іншими словами, становлення інноваційного суспільства у Сінгапурі відбувалось за наступною логікою: запозичення передових технологій у сферу виробництва та промисловості, інтенсивний розвиток місцевих індустріальних потужностей, збільшення прикладних досліджень та відповідних інституцій, що їх здійснюють; стимулювання наукових розробок та впровадження високотехнологічних способів виробництва.

Виконання цієї амбітної задачі можливо за умови широкого впровадження ІКТ. Тому уряд країни прагне до масовізації комп'ютерної грамотності, поширення використання ІКТ у державному апараті управління та приватному секторі, досягти прогресу у технологіях виробництва комп'ютерної техніки. В цій спрямованості закладено основну характерну рису економіки Сінгапуру – інновації є невід'ємним атрибутом не тільки

розвитку, але й просто існування економічної системи цього суспільства. Але з іншого боку, інноваційне суспільство є наочним втіленням ефективної життєдіяльності, що не детерміноване базою природних ресурсів.

Інноваційне суспільство означає інтеріоризацію потреби на оперативні зміни у адаптивних практиках, у практиках життєдіяльності. Іншими словами, успіх Сінгапуру у формуванні інноваційного суспільства пояснюється проникненням переконання про необхідність інновацій у суспільну свідомість, в ментальність населення та матрицю соціальних практик. Неможливо сформувати інноваційну економіку на базі суспільства з архаїчними поглядами на світ.

Підтримка інновацій знаходить свій відбиток і в формуванні бюджету країни: до 40% податків повертають бізнес-структурам за умови інвестицій в інноваційні дослідження та технології, пільгові умови кредитування та оподаткування для стартапів інноваційного спрямування, грантова підтримка винахідництва, заохочення власних інноваційних розробок та освітньо-дослідницьких проєктів.

Логічно, що інноваційне суспільство потребує інноваційних підходів до реалізації управлінських стратегій. Тому уряд Сінгапуру активно впроваджує інформаційні технології в урядовий апарат керування державою. Так званий «електронний уряд» є сукупністю продуктових та практичних інновацій, які значно підвищують ефективність і оперативність впровадження системних змін та реформ. Іншими словами, електронний уряд Сінгапуру є державним органом, що функціонує критично та прагматично за алгоритмом комерційної корпорації.

Її функціонал мультизадачний: налаштування та гармонізація діяльності різних галузей суспільного життя: економіка, виробництво, освіта, наука, соціальні права та гарантії. Крім того, єдина платформа електронного уряду унеможливорює бюрократичні перешкоди в комунікації окремих відомств, установ, організацій та окремих громадян.

За допомогою електронного уряду можливим стає не тільки розвиток освітніх та культурних проєктів, але і максимально спрощує зв'язок влади з суспільством, формує прямий формат взаємодії народу та уряду. Представницькі функції влади набувають повноти вираженості та змістовності, а уряд отримує можливість безпосереднього впливу, як інформаційного, так і управлінського, відповідно до широких верств населення країни.

Продовжуючи цю логіку Е. Т. Гомес (Edmund Terence Gomez) доводить, що аналіз економічного росту азійських країн доцільно здійснювати із покликанням на їх політичну компоненту, без якої подібні трансформації неможливі: «Зміни в бізнес-стратегіях, організаційній структурі та стилі управління в цих фірмах свідчать про те, що нові покоління китайців та малайців, на відміну від своїх попередників, виявилися більш схильними до налагодження міжнаціональних корпоративних зв'язків. Ці події означали, що серед цього нового покоління існує більша відкритість до міжнаціональної комерційної співпраці задля взаємної вигоди, що передбачає можливість того, що не народилися та вирощувались у Малайзії небуміптерів з прихильністю виховувати міжетнічні відносини. Серед буміптерів середнього класу відзначалася підвищена впевненість і здатність займатися своєю справою, набувши навичок завдяки позитивним діям. Цей зростаючий доказ міжетнічних ділових зв'язків серед компаній, що котируються, без втручання держави викликає важливі питання щодо необхідності усунення етнічної приналежності як соціального маркера при призначенні права власності та контролю над ресурсами» [21, с. 363]. Згадуючи здатність віртуального простору нівелювати різницю, більшої ваги набувають концепти людського капіталу та інноваційних технологій, а не культурних та етнічних стереотипів.

Інноваційне суспільство Тайваню виникло як наслідок розвитку нових технологій виробництва, заснованих на комерціалізації знання, особливо біотехнологій та фармацевтики. Системна політика держави із збільшення

інвестицій та підвищення ефективності технологічних досліджень з рештою забезпечили високі показники економічного росту Тайваня. Внутрішніх ресурсів для такого стрімкого зростання забракло би, тому Тайвань масштабно впроваджував стратегію інтернаціоналізації освіти за принципом «відкритих» інновацій.

На основі тісної взаємодії промисловості, науки та освіти відбувся не тільки стрімкий економічний прорив, але й формування більш демократичного та справедливого суспільства. Liang-Chih Chen (2018) аналізує вплив техногенного середовища на щоденні практики людини. Автор доводить, що організація простору проживання відповідно до інноваційного технологічного розвитку не тільки змінює формат дієвості окремих інституцій та організацій, але й суттєво розширює можливості людини не тільки до адаптації в інноваційному середовищі, але й підвищує креативність та продуктивність людського капіталу.

Управління соціумом в контексті впровадження інновацій актуалізує необхідність розвитку людського капіталу. Трансформації економічного життя Малайзії другої третини ХХ ст. зумовлені довготривалою державною підтримкою не тільки аграрної сфери, що значною мірою сприяло стабілізації внутрішньої ситуації в країні, але і стосовно стратегії зростання на випередження, а саме розбудова промисловості, конкурентної на глобальному ринкові.

У концентрованому вигляді ця стратегія представлена у Новій політиці розвитку (NDP, 1991-2000 рр.) Її метою було не тільки подолання бідності, голоду та елементарних життєвих потреб населення, але і перспективний розвиток громадянського суспільства шляхом гармонізації та збалансування функцій його окремих компонентів.

Реалізація цієї програми передбачала якісний стрибок у способі життєдіяльності малазійців. Від архаїчних форм діяльності населенню належало бути залученим до високо технологічних процесів. Іншими словами, розвиток промисловості в країні можливий не тільки за рахунок

наявності інвестицій, а насамперед, через інвестиції у розвиток людського капіталу. Так, у суцаних регіональних студіях азійського регіону, озвучується глибока переконаність у тому, що висновками після азійської фінансової кризи стала переорієнтація на розвиток людського капіталу. Деякі автори зазначають значний розрив між деклараціями урядових та регіональних асоціацій та запитами громадянського суспільства, що потребують врахування з боку держави. У цьому питанні заходи держави, як правило, є реакційними та запізнілими.

Відповідно, влучним є зауваження А. В. Мохан (Avvari V. Mohan) послідовно доводить, що розвиток людських ресурсів у сучасних малазійських компаніях здійснюється на транснаціональному рівні, а його контент залежить виключно від керівництва або управлінських рішень: «Організації, що рухаються вгору по сходах технологічних можливостей, показали внутрішні механізми поза звичайним навчанням та набором кадрів. Було створено науковий комітет; міждисциплінарні колективи, засновані на проекті (сформовані самими дослідниками), повинні були представити цей комітет - все координується відділом науково-дослідної роботи. Для розвитку нових технологій були також сформовані спеціальні команди на основі проектів. Були також випадки розробки програм «стажування випускників» з місцевими університетами для визначення людських ресурсів для НДДКР. У випадку, коли невелика фірма переходить до можливостей проектування, важливим було створення ресурсів, таких як лабораторія програмного забезпечення» [42, с. 264]. З огляду на дієвість таких заходів, корекції піддається зміст урядової політики.

Наступний етап формування інноваційного суспільства в Малайзії дістав назву Нової політики бачення. В цій десятирічній програмі державного розвитку окрім подолання бідності та розвитку промисловості, суттєва увага приділяється не тільки розвитку міст та мегаполісів, але й оптимізації регіонального розвитку, якісній трансформації як на рівні віддалених регіонів, так і на рівні окремих сімей та їхнього добробуту.

Наступний етап розвитку інноваційного суспільства в Малайзії пов'язаний із становленням економіки знань. Його реалізація пов'язана не тільки із галузями високих технологій, але і з діяльністю всіх як державних, так і приватних організацій, що мають доступ в інтернет в будь-якій точці простору та часу. Таким чином, інноваційне суспільство є «інформаційним суспільством для всіх і кожного». Якісний стрибок від архаїки до інновацій у Малайзії стає можливим за рахунок вільного доступу до інформації, як шляхом класичної освіти, так і шляхом впровадження ІКТ як стратегічного ресурсу суспільного розвитку. З рештою, в інноваційному суспільстві інформація стає виробничим ресурсом, що суттєво змінює формат суспільних відносин.

З одного боку, такий процес пов'язаний з наукомістким компонентом сучасного виробництва, а отже, і зі значним попитом на інформацію. А з іншого, соціальна стратифікація під впливом інформаційного тиску набуває принципово інших ознак і характеристик. Успішність та високий соціальний статус ідентифікується не тільки через кількісні показники заможності, а ефективність діяльності в інформаційному середовищі швидко та наочно комерціалізується. Не традиційні джерела отримання над-прибутків, такі як нафта, газ, або продаж каучуку отримують підтримку малайзійського уряду. Навпаки, стимулюється інтерес та попит на інформацію, що в інноваційному суспільстві є найбільш затребуваним товаром, фундаментальною складовою економічного життя суспільства.

Доступ до цього ресурсу є не тільки запорукою стабільного соціального та економічного розвитку, але й індикатором рівня демократії та лібералізму в суспільстві. Відомо, що Малайзія тривалий проміжок історичного часу була колонією Великої Британії. Така історична спадщина дозволяє дослідити передумови становлення інноваційного суспільства в цій країні. Колоніальне минуле Малайзії свідчить про запозичену у метрополії систему державного управління, розвинену інфраструктуру та достатньо високий рівень науки та технології. Такі знання, у поєднанні із невеликою

територією країни, значними природними ресурсами, вигідним географічним розташуванням та поліетнічністю – все це зумовило необхідність формування експорт-орієнтованої економіки. Саме ці пріоритети та прагнення сфокусовані у основних стратегіях розвитку Малайзії – розробки та комерціалізації інновацій.

Не тільки люди і технології мають бути розумними, але й міста належить будувати за такими ж принципами. Так, Д. Брукер (Daniel Brooker) називає амбітний малазійський проєкт по створенню «інтелектуального міста» Кіберджая утопічним. З одного боку, метою його створення було проголошено підготовку громадян до гігантського скачку у прийдешню «інформаційну добу», розбудови «економіки знань» на національному рівні: «Інтерв'ю з планувальниками та діловою спільнотою Кіберджая дозволяє зробити висновок, що дизайн «розумного» садового міста був використаний насамперед як (1) психологічний простір для творчості; (2) дисциплінований простір для продуктивності» [12, с. 46]. А з іншого, реалії сьогодення свідчать про збідніння бізнес-парку та скорочення інноваційних можливостей для економічного та соціального розвитку.

Азійські країни не єдині, де інноваційне суспільство стає дійсністю. Швидше навпаки, країни Азії стихійно чи свідомо залучені до глобального процесу розвитку інформаційного простору. Відмінність полягає у значно більшій участі держави в інноваційних процесах суспільства в Азії порівняно із західними країнами. Спільним залишається роль економіки як флагамена інноваційних процесів. Але зміст економічних процесів також змінюється. Відбувається перехід від ресурсно-сировинного виробництва до економіки знань та технологій.

Мова йде не про витіснення матеріального ідеальним, а про їх оптимальне поєднання та доцільність використання. Тому політика держави із впровадження інновацій не обмежується стимулюванням економіки та виробництва, а насамперед, інвестиціями в освіту та науку.

Інноваційне суспільство формується як результат системної політики держави із примноження інтелектуального капіталу нації шляхом освіти та професійної підготовки, людського капіталу – через організацію навчання протягом життя та організацій, що навчаються; соціального капіталу – через створення електронного уряду та інформатизації комунікації в соціальних процесах; організаційного та споживчого капіталу – через створення нових технологій та торгівельних марок із відомою та позитивною репутацією. Економічний пласт суспільного життя є лакмусовим папером впровадження інновацій, а також локомотивом їхньої імплементації.

Отже, азійська модель інноваційного суспільства базується на ідеологічних традиціях конфуціанства, ідеї коеволюції науки, держави та бізнесу, ідеалі соціальної рівності, тобто відсутності значної майнової стратифікації. Разом з тим наявні також і національні відмінності в азійських країнах: якщо Південна Корея та Японія зорієнтовані на розвиток високих технологій, то Гонконг та Сінгапур пріоритетним визначають інвестиції в розвиток людського та інтелектуального капіталу.

Є підстави стверджувати, що інноваційне суспільство азійських країн наближається у своєму розвитку до якісно нового періоду, що характеризується фактично парадигмальним зрушенням у ролі інформації та ІКТ в усіх царинах суспільного життя. Інформація стає тотальним ресурсом, простором та контекстом, в якому і завдяки якому відбуваються всі соціальні процеси: виробництво та розподіл, навчання і винахідництво, управління та виконання, реалізація прав та свобод.

Інноваційне суспільство є більш конкурентним в сучасному світі. Стабільність його існування та розвитку пояснюється не лінійною, а мережевою формою організації системності. Так, бізнес-структури активно впроваджують стратегії «soft-management», мобільності та оперативності реагування на вимоги ринкової конкуренції. Створюється безліч освітньо-інформаційних ресурсів, технологій дистанційної освіти, неформальних каналів комунікації. Державне управління також набуває ознак мобільності

та ствердження лібералізму. Крім того, подібні трансформації спричинені глобальною тенденцією до інноваційно-інформаційних перетворень. Фундаментальні структурні зміни в економіці, її інтернаціоналізація та інформатизація посилюють регіональну кооперацію та інтеграцію окремих регіонів в розгалужену мережу зв'язків взаємодії.

Значні інвестиції в розвиток ІКТ, фактично, не тільки значно підвищили загальний рівень комп'ютерної грамотності населення, але й суттєво вплинули на характер залучення персоналу до виробництва, особливо з огляду на стрімкий розвиток «креативних галузей» виробництва, заохочення винахідництва та високу прибутковість цього кластеру економіки.

Парадигмальне зрушення до інформаційного суспільства нового зразка, а саме інноваційного суспільства, є акцентуацією інтелектуальної складової інформації. Якщо інформація – це набір даних, то інновація – це якісна оцінка змісту інформації. І логічно, що інтелектуальний потенціал інновацій вимагає креативності, творчості та сприйняття, тобто інтерпретації, і варіативності застосування та апробації. Тобто, глобальна тенденція збільшення ступеню лібералізму та особистої свободи є своєрідним проявом вивільнення креативно-творчого потенціалу активності. І відповідно, структурна організація цілісності, як соціуму в цілому, так і окремих установ, набуває характерних рис ризоморфності, мережовості на зміну ієрархічності та жорсткої вертикалі управління. Це в свою чергу повертає нас до аналізу цінностей інноваційного суспільства.

За рахунок збільшення впливу та значення креативності в сучасних соціальних процесах формуються поняття інтелектуального, людського та соціального капіталу. Таким чином, мережевість організації не тотожна хаотичності, такий спосіб структуризації дозволяє визначити акценти та пріоритети, необхідні для інноваційного розвитку.

Азійський варіант розбудови інноваційного суспільства ґрунтується на специфічному розумінні сталої культурної традиції партнерства. Якщо

західний індивідуалізм абсолютизує конкуренцію в усіх проявах суспільного життя, то азійська ментальність включає в себе як перевагу готовність до кооперації, співпраці, командної роботи. Управлінські стратегії азійських країн, як то урядові програми, або бізнес-проекти, часто побудовані за принципами інтегрованості, комплементарності, взаємодоповнюваності та взаємозамінності.

Діючи за принципом «не складати всі яйця в одну корзину», керівники та управлінці азійського регіону створюють гнучкі та пластичні, багатofакторні та багатofакторні моделі взаємодії з іноземними партнерами, або стратегії реалізації внутрішньої політики. Достатньо згадати специфіку стосунків із РФ, США, ЄС та іншими суб'єктами світової політики та економіки. Будь-який приклад буде унаочненням пластичності, інтегрованості та комплементарності взаємодії.

Разом із тим, вищенаведені характеристики не слід вважати браком послідовності та ефективності реформ та інновацій. Навпаки, оперативне реагування на контекст, що стрімко змінюється, задає інший ритм послідовності та звершенню діяльності, свідченням ефективності якого є високі позиції визначених азійських країн у світових рейтингах рівня життя, рівня виробництва, освіти тощо.

Ризоморфність стратегій діяльності інноваційного суспільства проявляється також у так званому «апостеріорному» підході до планування та проектування. Якщо класичний, апріорний підхід є абсолютизацією теоретичної моделі, схеми, яка є дієвою в різних умовах і особливостях контексту, то апостеріорний проект планування та реалізації змін є контекстуально та кон'юнктурно детермінованим, тобто його зміст визначається не абстрактними змінними, а конкретними показниками реальної ситуації. Така імплікативна стосовно контексту життєдіяльність інноваційного суспільства є екологічно доцільною та стійкою. Природньо, що процеси діджиталізації дозволяють по-іншому оцінити значення ресурсів та можливостей їхнього використання.

Ресурси в інноваційному суспільстві не обов'язково є природними копалинами або щось подібне. Змістовне значення концепту розширюється. Ресурс – це те, чому можна знайти застосування. Згідно такої мотивації, спектр людської діяльності значно розширюється, і не за рахунок факторів та надбань природи. Навпаки, креативність інноваційного суспільства прагне знайти і використати ресурси, які не визначаються в якості таких в стереотипних схемах і алгоритмах технологій. Як то переробка сміття, альтернативні джерела енергії, створення штучних островів із пластику та інше. Логічно, що швидке і масове втілення таких інновацій в соціальну практику призводить до значного підвищення рівня життя населення, а отже, і позитивної мотивації до інноваційного розвитку.

Досить часто аналізуються суперечності між цими елементами, і відповідь на питання про те, що саме стоїть за різницею в тому, як співвідносяться ці сторони життя в різних суспільствах, залишається відкритим. Інновації, пов'язані з розширенням економічної експансії, є стратегічними і привертають в першу чергу ресурси і капітали економіки країн, розташованих поблизу. Те ж можна сказати і про інновації в сфері соціальних, культурних та духовних досягнень. Інновації, пов'язані з певною сферою людської діяльності, стають рідкісними і екологічно дорогими, якщо їх застосування пов'язане з проблемами охорони здоров'я, гігієни або охорони природи.

Становлення інноваційного суспільства у визначеному регіоні має ряд спільних та характерних рис, а саме: активна управлінська спонсорська участь уряду держав у втіленні та імплементації інновацій; інвестиції в інтелектуальний, людський та соціальний капітал нації; екологічність інноваційних технологій, як в контексті прагнення до збереження еко-балансу, так і повторне використання сировини та переробка відходів; прагнення до соціальної рівності та справедливості.

Поняттям, близьким до інноваційного суспільства є так зване «пост-інформаційне», або u-суспільство. Така дефініція означає, що суспільство як

феномен стає не просто глобальним, а універсальним, всюдисущим. Таке суспільство існує як мережева організація, бо воно є всюдисущим саме з огляду на доступність інформації з будь-якої точки простору сучасності. Воно прагне не до екстенсивного, а до інтенсивного способу виробництва, коли надлишкова користь, або прибуток, зростає не за рахунок інвестованих ресурсів, а шляхом вдосконалення технології. Такий спосіб виробництва зорієнтований на реалізацію природо-відповідної стратегії життєдіяльності соціуму.

Таким чином, інноваційне суспільство у таких країнах як Сінгапур, Південна Корея, Тайвань та Малайзія прагне не замкнутись на природних факторах та принципах, а швидше не руйнувати природну доцільність наслідками своєї діяльності. І такий спосіб інноваційного розвитку має охоплювати всі сфери: управління, економіку, аграрний та промисловий сектор виробництва, соціальне та приватне життя. Досягти такої мети з переформатування суспільного життя можливо шляхом глобалізації інформаційного поля, оптимізації промислової та соціальної інфраструктури, креативності технологічного розвитку.

Висновки до другого розділу

Аналіз цінностей ключових країн регіону, насамперед, Китайської Народної Республіки, а також Японії, Сінгапуру, Південної Кореї, Тайваню та Малайзії виявив ціннісний плюралізм та ціннісну амбівалентність між традиціями та інноваціями. У першому підрозділі проаналізовано успіхи китайського суспільства у вирішенні проблеми стрімкого впровадження інновацій у всі сфери суспільного життя. Показано механізми, які використовує держава для подолання серйозної для китайської ментальності ситуації переоцінки значення віку та досвіду, соціальної деструкції традиційних поведінкових стереотипів.

Знаковим феноменом суттєвих соціальних трансформацій сучасного Китаю є впровадження у суспільну практику поняття інклюзії, адже для

традиційної китайської культури притаманне певне моралізаторство й авторитарний характер норм та взірців поведінки. Ефективність інноваційної політики Китаю пояснюється також феноменом специфічного алгоритмічного мислення, яке формувалось тисячоліттями під впливом конфунціанської світоглядної доктрини.

Разом із тим, принцип гармонії соціального та індивідуального знаходить відбиток у реалізації програми Системи Соціального Кредиту: оцінювання добродетності життя індивіда здійснює штучний інтелект за показниками та критеріями, що визнані справедливими більшістю сучасного китайського суспільства. Реалізація такої системи сприяє консолідації інноваційного китайського суспільства, створює необхідні резерви для досягнення загальних цілей та реалізації національної стратегії.

У другому підрозділі показано, що традиційні риси японської ментальності, такі як колективізм у досягненні мети та персональна емоційна закритість, на сучасному етапі трансформуються у протиріччя відкритості / захищеності інформації. Так, концепція про доступність інноваційних наукових розробок широкому колу зацікавлених осіб («open science» – відкрита наука) та необхідність захисту авторських прав, персональних даних тощо становить досить серйозне протиріччя для подальшого реформування в контексті інновацій. Впровадження інновацій в контексті глобальних проблем сучасності, таких як зміни клімату, бідність, адаптація до глобальної економіки тощо, потребують одночасно виваженості, стрімкості та масштабності.

Традиційна японська культура культивує стійкість та витримку людського духа. Тому впровадження інновацій відбувається на тлі японської дисциплінованості та високого рівня самоорганізації за умови чіткого фахового підходу до реалізації професійної діяльності та японської культури, що схвалює цінність авторитету та субординацію. Тому інновації в японському суспільстві поширюються швидко, системно та фактично не зустрічають опору з боку громадськості. Притаманна японському суспільству

згуртованість, прагнення до співпраці та взаємодії, пояснює безконфліктний характер впровадження інновацій.

У третьому підрозділі, який присвячений Сінгапуру, Південній Кореї, Тайваню та Малайзії, доводиться, що ці країни мають як спільні так і відмінні риси у ставленні до інновацій. Спільним є те, що ці традиційні суспільства, обравши шлях на оновлення, в основі змін артикулювали людину. Це означає інтеріоризацію потреби на оперативні зміни в адаптивних практиках, у практиках життєдіяльності. Наприклад, успіх Сінгапуру в формуванні інноваційного суспільства пояснюється проникненням переконання про необхідність інновацій у суспільну свідомість, в ментальність населення та матрицю соціальних практик. Неможливо сформувати інноваційну економіку на базі суспільства з архаїчними поглядами на світ.

Управління соціумом в контексті впровадження інновацій актуалізує необхідність розвитку людського капіталу. Доведено, що інноваційне суспільство у зазначених країнах формується як результат системної політики держави із примноження інтелектуального капіталу нації шляхом освіти та професійної підготовки. Щодо різниці, то, наприклад Сінгапур інвестує переважно в людський капітал – через організацію навчання протягом життя та організацій, що навчаються. Південна Корея, слідуючи впливу мультикультурних трендів, зосередила увагу на організаційному капіталі в контексті протестантської культури підприємництва та винахідництва.

Японія робить акцент на соціальному капіталі – через створення електронного уряду та інформатизації комунікації в соціальних процесах. Малайзія та Тайвань зробили ставку на споживчий капітал – через створення нових технологій та торгівельних марок із відомою та позитивною репутацією. Однак в усіх проаналізованих східноазійських країнах саме економічний пласт суспільного життя є лакмусовим папером впровадження інновацій, а також локомотивом їхньої імплементації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

1. Бударіна Н.О., Мезенцева Ю.О. Інноваційна стратегія розвитку України: застосування досвіду Китаю. *Інноваційна економіка*. 2012. № 10(36). – С. 43–46.
2. Гэпин Ван. Социально-экономическое развитие Китая : дис. ... канд. социол. наук / Гэпин Ван. URL: <http://cheloveknauka.com/v/102404/d#?page=1>
3. Длугопольський О. В. Держава (загального) добробуту в Китаї: етапи становлення і проблеми побудови. *Економіка України*, 2014. № 7. С. 69–81. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2014_7_6
4. Кагаку гідзюцу инобэсэн сого сэнряку 2015 (Комплексная стратегия развития науки, технологий и инноваций 2015, на яп.яз.) URL: <http://www8.cao.go.jp/cstp/sogosenryaku/2015/honbun2015.pdf> (дата 21.11.2019).
5. Кагаку гідзюцу кихон кэйкаку (Базовий план науково-технічного розвитку) URL: <http://www8.cao.go.jp/cstp/kihonkeikaku/4honbun.pdf> (дата 19.11.2019).
6. Нихон сайко сэнряку (Стратегія відродження Японії) URL: http://www.kantei.go.jp/jp/singi/keizaisaisei/pdf/saikou_jpn.pdf (дата 10.10.2019).
7. Нихон сайко сэнряку. Кайтэй 2015 (Стратегія відродження Японії. Версія 2015,) URL: <http://www.kantei.go.jp/jp/singi/keizaisaisei/pdf/dailjp.pdf> (дата 11.09.2019).
8. Цзян Цзэминь. О социализме с китайской спецификой. Том 2. М., ИД «Памятники исторической мысли», 2004. С. 13-24.
9. Шейко А. Національна стратегія інноваційного розвитку Китаю. Актуальные вопросы и организационно-правовые основы международного сотрудничества в сфере высоких технологий : материалы VIII Международной научно-практической конференции. – К. : Укртехинформ, 2013. – С. 157–161.

10. Allison L., Taylor M. ASEAN's 'people-oriented' aspirations: civil society influences on non-traditional security governance. *Australian Journal of International Affairs*. Volume 71, 2017 Issue 1. p. 24-41. <https://doi.org/10.1080/10357718.2015.1135870>
11. Bowonder B., Miyake T. Japanese technological innovation strategy: recent trends. *Technology Analysis & Strategic Management*. Volume 4, 1992. Issue 1. Pages 51-70. <https://doi.org/10.1080/09537329208524078>
12. Brooker D. "Build it and they will come"? A critical examination of utopian planning practices and their socio-spatial impacts in Malaysia's "intelligent city". *Asian Geographer*. Volume 29, 2012 Issue 1. p. 39-56. <https://doi.org/10.1080/10225706.2012.659192>
13. Chan J. China's innovation paradox. *Perspectives: Policy and Practice in Higher Education*. Volume 19, 2015 Issue 1. p. 23-27. <https://doi.org/10.1080/13603108.2014.992999>
14. Chen L.-C. Developing technologies or learning institutions? Exploring the role of hackathons for developing innovation capability in emerging economies: the case of Taiwan. *Asian Journal of Technology Innovation*. Volume 26, 2018 - Issue 2. - Pages 202-221. <https://doi.org/10.1080/19761597.2018.1520134>
15. Chen S., Karwan K. Innovative cities in China: Lessons from Pudong New District, Zhangjiang High-tech Park and SMIC Village. *Innovation. Organization & Management*. Volume 10, 2008 Issue 2-3. p. 247-256. <https://doi.org/10.5172/impp.453.10.2-3.247>
16. Ding Sh. Modernization without Democratization in the Digital Age: China's Micromanagement of Its Contentious State–Society Relations. *Asian Journal of Political Science*. Volume 23, 2015 Issue 1. p. 1-22. <https://doi.org/10.1080/02185377.2014.1002852>
17. Franco Ch., Leoncini R. Measuring China's innovative capacity: a stochastic frontier exercise. *Economics of Innovation and New Technology*.

Volume 22, 2013 - Issue 2. - p. 199-217.
<https://doi.org/10.1080/10438599.2012.744174>

18. Fry G. W., Chun H., Apahung R. “Responding to accelerating multicultural challenges: comparative cultural democracy in Korea and Thailand”. *Multicultural Education Review*. Volume 11, 2019. Issue 4. p. 271-295.
<https://doi.org/10.1080/2005615X.2019.1686565>

19. Fukugawa N. Knowledge spillover from university research before the national innovation system reform in Japan: localisation, mechanisms, and intermediaries. *Asian Journal of Technology Innovation* . Volume 24, 2016 - Issue 1. Pages 100-122. <https://doi.org/10.1080/19761597.2016.1141058>

20. Genus A., Nor M. A. M. Bridging the Digital Divide in Malaysia: An Empirical Analysis of Technological Transformation and Implications for E-development. *Asia Pacific Business Review*. Volume 13, 2007 - Issue 1. - p. 95-112. <https://doi.org/10.1080/13602380601010573>

21. Gomez E. T. The Rise and Fall of Capital: Corporate Malaysia in Historical Perspective. *Journal of Contemporary Asia*. Volume 39, 2009 - Issue 3. - p. 345-381. <https://doi.org/10.1080/00472330902944404>

22. Gu Sh., Serger S. S., Lundvall B.-Å. Innovation system: ten years on. Innovation. *Organization & Management*. Volume 18, 2016 - Issue 4. - p. 441-448. <https://doi.org/10.1080/14479338.2016.1256215>

23. He Sh., Kong L., Lin G. C. S. Interpreting China’s new urban spaces: state, market, and society in action. *Urban Geography*. Volume 38, 2017 - Issue 5. p. 635-642. <https://doi.org/10.1080/02723638.2016.1139404>

24. Holroyd C. Reinventing Japan Inc.: Twenty-First Century Innovation Strategies in Japan. Prometheus . *Critical Studies in Innovation*. Volume 26, 2008 - Issue 1: Advances in the Japanese innovative system. Pages 21-38. <https://doi.org/10.1080/08109020701846017>

25. Hong J., Zhu R., Hou B., Wang H. Academia-industry collaboration and regional innovation convergence in China. *Knowledge Management Research*

& *Practice*. Volume 17, 2019 - Issue 4. - p. 396-407.
<https://doi.org/10.1080/14778238.2019.1589394>

26. Hou X., Li W., Yuan Q. Frontline disruptive leadership and new generation employees' innovative behaviour in China: the moderating role of emotional intelligence. Volume 24, 2018 - Issue 4: Managing 'new generation' employees in contemporary China. - p. 459-471.
<https://doi.org/10.1080/13602381.2018.1451126>

27. Huang Z., Lei Y. Shen Sh. China's personal credit reporting system in the internet finance era: challenges and opportunities. *China Economic Journal*. Volume 9, 2016 - Issue 3: Internet Finance in China. P. 288-303.
<https://doi.org/10.1080/17538963.2016.1209868>

28. Jackson K., Debroux Ph. Emerging Patterns and Enduring Myths of Innovation in Japan: Concluding Thoughts. *Asia Pacific Business Review* . Volume 14, 2008 - Issue 3: Innovation in Japan: Emerging Patterns, Enduring Myths. Pages 461-467. <https://doi.org/10.1080/13602380802116922>

29. Kaneko I. Social Entrepreneurship in Japan: A Historical Perspective on Current Trends. *Journal of Social Entrepreneurship*. Volume 4, 2013 - Issue 3. Pages 256-276. <https://doi.org/10.1080/19420676.2013.799085>

30. Kennedy A. B. China's Innovation Trajectories. Survival. *Global Politics and Strategy*. Volume 60, 2018. Issue 3. p. 71-86.
<https://doi.org/10.1080/00396338.2018.1470756>

31. Kim D.-W. Transfer of 'Engineer's Mind': Kim Choong-Ki and the Semiconductor Industry in South Korea. *Engineering Studies*. Volume 11, 2019 - Issue 2. - p. 83-108. <https://doi.org/10.1080/19378629.2019.1647218>

32. Kitagawa F. Repositioning Universities in Multi-spatial Innovation Systems: The Japanese Case. *Social Epistemology . A Journal of Knowledge, Culture and Policy*. Volume 20, 2006 - Issue 3-4: Universities in the Knowledge Economy: Places of Expectation/Spaces for Reflection? Pages 299-314
<https://doi.org/10.1080/02691720600847316>

33. Kitagawa F. Regionalization of Innovation Policies: The Case of Japan. *European Planning Studies*. Volume 13, 2005 - Issue 4: Regional Innovation Policy. Pages 601-618. <https://doi.org/10.1080/09654310500107332>
34. Kondo M. Regional innovation policy and venturing clusters in Japan. *Asian Journal of Technology Innovation*. Volume 14, 2006 - Issue 2. Pages 167-181. <https://doi.org/10.1080/19761597.2006.9668623>
35. Lee K.-r. Toward a new paradigm of technological innovation: convergence innovation. *Asian Journal of Technology Innovation*. Volume 23, 2015 - Issue sup1: Convergence Innovation in Asian Industries. Pages 1-8. <https://doi.org/10.1080/19761597.2015.1019226>
36. Lee K.-r., Chen J., Li J., Kim J. H. Better innovation, better future: working together for innovating Asia. *Asian Journal of Technology Innovation*. Volume 25, 2017 - Issue 1: Better Innovation, Better Future. Pages 1-4. <https://doi.org/10.1080/19761597.2017.1302396>
37. Lehtola V. V., Ståhle P. Societal innovation at the interface of the state and civil society. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*. Volume 27, 2014 - Issue 2. Pages 152-174. <https://doi.org/10.1080/13511610.2014.863995>
38. Lei Ch. G. P. Cashless China: Securitization of everyday life through Alipay's social credit system—Sesame Credit. *Chinese Journal of Communication*. Volume 12, 2019 - Issue 3: The Platformization of Chinese Society. Pages 290-307 | Received 01 Jun 2018, Accepted 18 Jan 2019, <https://doi.org/10.1080/17544750.2019.1583261>
39. Liu S. X., Liu H., Zhang Y. The New Role of Design in Innovation: A Policy Perspective from China. *The Design Journal. An International Journal for All Aspects of Design*. Volume 21, 2018 - Issue 1. - p. 37-58. <https://doi.org/10.1080/14606925.2017.1395167>
40. Lo Y. L., Li Y., Chan K. C. Contemporary Innovation in China. *The Chinese Economy*. Volume 52, 2019. Issue 5. p. 387-399. <https://doi.org/10.1080/10971475.2019.1617925>

41. Miyazaki K., Giraldo E. Innovation strategy and technological competence building to provide next generation network and services through convergence – the case of NTT in Japan. *Asian Journal of Technology Innovation* . Volume 23, 2015 - Issue sup1: Convergence *Innovation* in Asian Industries. Pages 74-92. <https://doi.org/10.1080/19761597.2015.1019602>
42. Mohan A. V. Human resource management and coordination for innovation activities: gleanings from Malaysian cases. *Asian Journal of Technology Innovation*. Volume 25, 2017 - Issue 2: Human Resource Management and Coordination for Innovative Activities in Production Networks in Asia. - p. 246-267. <https://doi.org/10.1080/19761597.2017.1388596>
43. Okamuro H., Nishimura J., Kitagawa F. Multilevel policy governance and territorial adaptability: evidence from Japanese SME innovation programmes. *Regional Studies* . Volume 53, 2019 - Issue 6. Pages 803-814. <https://doi.org/10.1080/00343404.2018.1500687>
44. Pereira A. A. Whither the Developmental State? Explaining Singapore's continued Developmentalism. *Third World Quarterly*. Volume 29, 2008 - Issue 6. P. 1189-1203. <https://doi.org/10.1080/01436590802201162>
45. Pereira A. A., Tong Ch. K. Power and developmental regimes in Singapore, China and Malaysia. *Global Economic Review. Perspectives on East Asian Economies and Industries*. Volume 34, 2005 - Issue 1. – p. 129-144. <https://doi.org/10.1080/1226508042000328980>
46. Shin D. Toward Fair, Accountable, and Transparent Algorithms: Case Studies on Algorithm Initiatives in Korea and China. *Journal of the European Institute for Communication and Culture*. Volume 26, 2019 - Issue 3. Pages 274-290 <https://doi.org/10.1080/13183222.2019.1589249>
47. Taura T., Nagai Y. Creativity in Innovation Design: the roles of intuition, synthesis, and hypothesis. *International Journal of Design Creativity and Innovation* . Volume 5, 2017 - Issue 3-4. Pages 131-148. <https://doi.org/10.1080/21650349.2017.1313132>

48. Tee Ng P. The quest for innovation and entrepreneurship in Singapore: strategies and challenges. *Globalisation, Societies and Education* . Volume 10, 2012 - Issue 3: The Quest for Innovation and Entrepreneurship in the Asia-Pacific Region: Strategies and Responses of Higher Education. Volume 10, 2012. – p. 337-349. <https://doi.org/10.1080/14767724.2012.710121>

49. Wang S., Zhang J., Fan F., Lu F., Yang L. The symbiosis of scientific and technological innovation efficiency and economic efficiency in China — an analysis based on data envelopment analysis and logistic model. *Technology Analysis & Strategic Management*. Volume 31, 2019 - Issue 1. – p. 67-80. <https://doi.org/10.1080/09537325.2018.1485889>

50. Watson I. Green Growth, Neoliberalism and Conflicting Hegemonic Interests: The Case of Korea. *International Critical Thought*. Volume 4, 2014 - Issue 1. - p. 53-66. <https://doi.org/10.1080/21598282.2014.878149>

51. Xiao Y. From “State and Society” to “Institutions and Life”: A Shift in the Study of Social Change in China. *Social Sciences in China*. Volume 36, 2015 - Issue 4. Pages 76-90. <https://doi.org/10.1080/02529203.2015.1088626>

52. Yongnian Z. Society Must Be Defended: reform, openness, and social policy in China. *Journal of Contemporary China*. Volume 19, 2010 - Issue 67. Pages 799-818. <https://doi.org/10.1080/10670564.2010.508579>

53. Yun H. A. The Singapore state takes charge: Strategizing for the new hi-tech service society. *European Planning Studies*. Volume 7, 1999 - Issue 2: Lessons in Planning and Development from South-East Asia. p. 189-205. <https://doi.org/10.1080/09654319908720511>

54. Zhang W. China’s future growth depends on innovation entrepreneurs. *Journal of Chinese Economic and Business Studies*. Volume 15, 2017 - Issue 1: China’s New Normal Economy. Guest editors: Jing Zhang and Jian Chen. – p. 19-40. <https://doi.org/10.1080/14765284.2017.1287540>

55. Zhao X., Zhang Ch. From isolated fence to inclusive society: the transformational disability policy in China. *Disability & Society*. Volume 33, 2018 - Issue 1. – p. 132-137. <https://doi.org/10.1080/09687599.2017.1375246>

56. Zheng Y. Society Must Be Defended: reform, openness, and social policy in China. *Journal of Contemporary China*. Volume 19, 2010 - Issue 67. - p. 799-818, <https://doi.org/10.1080/10670564.2010.508579>

57. Zhou W., Velamuri V. K. Key contextual success factors for employee innovative behavior: A study in a foreign manufacturing subsidiary in China. *Cogent Business & Management*. Volume 5, 2018 - Issue 1. – P. 147-177.

РОЗДІЛ III.

ПРАКСЕОЛОГІЧНІ ТА ФУТУРОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНИХ СУСПІЛЬСТВ СХІДНОЇ АЗІЇ

3.1. Потенціал інноваційних суспільств Східноазійського регіону у соціокультурній динаміці XXI ст.

У попередніх розділах ми проаналізували історичну генезу та сьогодення інноваційних суспільств у різних країнах Східної Азії. Водночас залишаються не з'ясованими питання пов'язані з їх майбутніми векторами розвитку. Постають проблеми чи надовго вистачить потенціалу інноваційних суспільств Азії, чи не поступляться вони західним моделям, яка їх цінність поза межами регіону, чи можна їх адаптувати до інших країн тощо.

Насамперед слід зазначити, що під впливом інновацій не лише матеріальна природа, але й людський розум зазнає певних змін. Адже саме в ньому здійснюється систематизація історичного досвіду, який потім усвідомлюється людиною, і виробляються комплекси схвалення або засудження нового. Ці комплекси втілюються в ритуалах і знаках, що мають відношення до втілення цих заборон в життя соціуму.

Існує складна система сприйняття інновацій людиною, що включає в себе фіксовані установки, локальні контакти і ментальні особливості, що символізують різні парадигми людського досвіду. В цілому, сучасні інновації відрізняються від добре знайомих моделей тим, що інтерпретації такого роду – які до цього вважалися помилковими, нині приймаються і схвалюються. І ніщо в природі чи суспільстві не здатне зупинити процес змін старих моделей та практик на нові, а самі ці зміни забезпечують сталий цивілізаційний прогрес людства.

Як зазначає С. Денежніков, «інновації розуміються як успішне застосування ідей і реалізація процесів для вирішення існуючих проблем, а

також відкриття нових можливостей, що передбачають знання, творче мислення, винахідливість і цілеспрямованість. Інновації здатні підвищувати рівень структурної організації та вносити зміни у процеси функціонування суспільства, а за наявності кризи вивести його зі стану крайньої нестабільності» [5, с. 231]. У регіоні Східної Азії відбувся цікавий феномен, коли держава та релігія спільно розширили цільову орієнтацію життєдіяльності суспільства, сприяючи підвищенню рівня його саморегулювання, але до певної міри політично коригуючи окремі форми його організації. У цих країнах – насамперед в Китаї та Японії – відбувається процес постійного моніторингу інновацій та контролю «керованих криз», їх прогнозування, аналіз причин і варіантів розвитку подій, періодичне оновлення понятійного апарату і правил. Процедури, які створюють умови для інновацій постійно оновлюються (зокрема, через аналіз впливу факторів середовища), а дослідження ефективності функціонування суспільства, відбуваються через призму швидкості та вектору протікання економічних і соціально-політичних процесів.

Із відомих сьогодні принципів виникнення інновацій, який подарувала світу Японія, найбільш помітний принцип верховенства плюралізму, який підтримується багатьма місцевими соціальними групами. Слід зазначити, що визнання усіма соціальними групами він отримав нещодавно. Але принцип верховенства плюралізму не строго відображає сутність соціальних відносин. У ньому немає місця пригнічення меншин і бідності – тільки рівні можливості для всіх. Еліта легко управляє більшістю, але абсолютно не може керувати меншинами. І це справедливо не тільки в соціальному плані – принцип верховенства плюралізму лежить в основі будь-якого об'єднання людей, де еліта має перевагу перед більшістю і тими, хто стає на її сторону. Але справедливо й те, що «в інноваційному суспільстві людина є активним творцем соціальної дійсності – вона творець і провідник нових ідей інноваційного суспільства. Однак, такі здібності з'явилися у людини не випадково. Подібні якісні зміни характеристик людської особистості

відбуваються завдяки трансформаціям її свідомості. Сучасна людина володіє інноваційною свідомістю – творчою свідомістю, здатною визначати цілі, мотиви, орієнтації, психологічні установки інноваційної діяльності й інноваційних змін» [5, с. 235].

Ми солідарні із попереднім автором, бо присутність інноваційної свідомості означає, що людина здатна самостійно генерувати та виділяти потужні інноваційні ідеї. У моменти найбільшої людської напруги, продукуючи в культурному просторі колосальні зміни суспільних орієнтацій, людина здатна долати конфлікти між новими й соціальними стереотипами. З цих конфліктів людини як енергії творчості й енергії творення складаються її поведінка та світогляд, ступінь розуміння світу та сучасної дійсності, здатність до пізнання та саморозвитку. Як художники, науковці та політики створюють інновації, так і будь-яка інша людина генерує ідеї, які пронизують її свідомість. Саме в такі моменти, коли творчість людини знаходиться на висоті, інноваційна людина бачить і чує те, чого немає або майже не видно іншим. У таких випадках інноваційна людина здатна передбачити та робити відповідні висновки.

Тому необхідно особливу увагу приділяти інноваційній роботі на різних рівнях суспільної організації - на керівних посадах або в управлінні інноваційною діяльністю в державному апараті, - і відповідним впливам на середовище. Як зазначає В. Кремень, «якщо ми говоримо про необхідність формування інноваційного середовища та адекватної йому інноваційної людини, то повинні враховувати, що наша діяльність у контексті виникнення нового, інформаційно-комунікативного способу розвитку, будучи все більш сфокусованою на роботі з інформацією і знаннями, з необхідністю знаходить нелінійний, інноваційний характер. Вона стає суб'єктно орієнтованою комунікативною діяльністю, спрямованою на утвердження практик обміну між людьми не тільки матеріальними предметами, речовиною та інформацією, а й почуттями, знаками, символами. Відповідно інформація і знання, протікаючи по мережах міжособистісної

комунікації, знаходять істотно нову якість, пов'язану з суб'єктивним переживанням, різного роду рефлексією – інтелектуальною, емоційною, психологічною» [15, с. 18].

У країнах Східної Азії принцип інноваційної культури розпочинається з сукупності орієнтованих на пізнання установок. Сьогодні завдяки синтезу традицій та ризику весь східноазійський культурний ландшафт стає прикладом абсолютної інноваційної культури для решти світу. З часом цей вплив буде лише посилюватися, адже разом із мінливим змістом приходить мінлива форма, яка здатна безкінечно адаптуватися до нових викликів. З цих інноваційних цінностей і треба скласти ранжир можливостей людини та суспільства. Це можна порівняти з географічною картою: чи можна визначити її реальне місце на Землі, якщо у неї немає назви, але її зміст зберігається в пам'яті? На цю тему різні дослідники пропонують свої критерії.

Наприклад, О. Старовойт вважає, що «як явище ціннісне й олюднене, інноваційна культура ґрунтується на широкому та глибокому осягненні суспільного життя. Але без пізнання осягнення суцього неможливе, а суть пізнання зводиться до складання гносеологічних образів. Сукупність знань, набутих людством, є важливою складовою виробництва та втілення інноваційної культури. У процесі набуття знань відбувається синтез почуттєвого й раціонального, інтуїтивного та усвідомлюваного, предметного та соціального, наукового та позанаукового пізнання» [29, с. 67]. Дійсно опис інноваційної культури має включати найменування культурного простору, в якому вона народилася, і відповідну йому форму наукового або позанаукового знання. Технічно цей критерій можна розглядати і як збірну форму інноваційного розвитку. Суть залежить від того, який тип взаємозв'язку має культурний простір. Але незалежно від напрямку розвитку інноваційної культури моделі ухвалення рішень залишаються, по суті, незмінними [69]. Вони зводиться до визначення норм, стандартів, стилістики, що генерують вигляд нової реальності. Так, основна технологія культурної

інновації в Сінгапурі – створення іміджу «відкритої» культури. Ми можемо оцінювати ступінь прогресу, скажімо, Сінгапуру чи Японії у світлі наявності деяких досягнень мистецтва, порівнюючи їх з цим «стилем в сьогоденні».

З іншого боку, Т. Соболев вважає, що «формування інноваційної культури пов'язане з розвитком творчих здібностей і реалізацією креативного потенціалу самої людини – її суб'єкта. Інноваційна культура віддзеркалює цілісну орієнтацію людини, закріплену в мотивах, знаннях, вміннях і навичках, а також в образах і нормах поведінки. Формування інноваційної культури ґрунтується на системі цінностей суспільства, які являють собою ряд ідей, часто неписаних, які обґрунтовують цілі суспільства. Поняття культурних цінностей ширше за формальне поняття цілей суспільства. Культура складається з правил, дотримання яких дає позитивний ефект. Цінності насамперед ґрунтуються на людських потребах. За своєю суттю цінності суспільства – це трансформовані потреби її людського (персонального) середовища, які залежать від конкретних людей. Так само і інноваційна культура суспільства залежить від інноваційної культури особистості, а її розвиток забезпечується, в першу чергу, розумінням її членами суті інноваційних процесів і своєї ролі в цих процесах» [28, с. 31]. Дійсно, соціальний контекст інновацій є суб'єктивним за своєю природою. Рух інноваційних процесів є економічним, культурним, соціальним, психологічним та соціальним фактором розвитку кожної культури окремо. Але глибинні інновації можуть здійснюватися тільки в тому випадку, якщо культури дозволяють себе змішувати (як це відбувається в Гонконгу чи Сінгапурі). І тільки цей вибір вирішує результат процесу соціальних перетворень.

На перший погляд здається, що інноваційна культура може бути у кого завгодно - наприклад, діджея, політика або інтелектуала. Насправді інноваційні процеси виникають не в еліті, а за рахунок зміни культури простого населення. Вони не можуть відбуватися, як висловлюються економісти «в бізнесі». Вони не виникають в «області мистецтва». Вони не

виникають у політиці, промисловості, науці. Вони можуть бути тільки в певних рамках суспільства – там, де діє соціально активна частина та вирішує, які винаходи і технологічні рішення прийдуть у рух.

Вище ми вже з'ясували, що інноваційна культура суспільства різниться географічно. У різних країнах вона залежить від різних чинників інноваційної культури, розуміння громадянами суті інноваційних процесів і своєї ролі в цих процесах. Один світ – це азіатська культура, де не можлива швидка мобілізація ресурсів через бажання «стабільності та порядку», що залежать від культурної ситуації, народу та інших чинників. Інший світ – європейський тип. Цей світ відрізняється від азіатського більшою любов'ю до ризику, що визначає особливості економічного розвитку і культури, і, крім того, специфіку соціальної організації.

Порівнюючи ці два світи, ми можемо стверджувати, що накопичений інноваційний досвід служить джерелом нової системи цінностей, що дозволяє бачити тенденцію перетворення суспільства в соціум, що володіє рисами інноваційної поведінки як в Європі та Північній Америці, так і в Азії. Означений досвід доводить, що сучасний азійський інноваційний процес є одночасно і інноваційною діяльністю, й інноваційними цінностями, що вигідно вирізняє його у порівнянні з іншими. З одного боку, це інвестиції в новітнє виробництво, яке має високу наукову ємність. З іншого боку, це процес, в якому нову культурну та інтелектуальну комунікацію в кожній новій ситуації можна розділити на групи цінностей і описати за допомогою категорії «інноваційна культура». Так, як пишуть дослідники, «у 1970 рр. в Японії концепцію технополісів сприйняли на державному рівні, була розроблена «стратегія технополісів» – свідоме використання наукового і культурного потенціалу в ім'я процвітання японської нації. Організацією простору роботи слугувала і концепція технопарків, що спираються на інноваційний прогрес та соціокультурний менеджмент. Взаємодія людина-природа знайшла своє відображення у понятті екополісу, що дозволяє сполучати переваги міського і сільського середовища. Проте тільки в

концепції «соціополісу» ліквідується роз'єднання між місцями роботи, відпочинку і дозвілля. Середовище проживання людини розглядається як єдине ціле, а робота як творчий акт. Креативне місто стає ареною публічного простору і місцем обміну між ідеями та інноваціями, а інноваційна (креативна) особистість об'єктом і суб'єктом креативного «міста» [30, с. 150].

На прикладі Японії ми можемо стверджувати, що саме сучасна культура є провідним споживачем інвестицій в інноваційних технологіях і тому їй нічого не загрожує у середньостроковій перспективі. Більш того, сьогодні все частіше стає очевидним, що нові технології використовуються не тільки для захисту від старого, від того, що прийшло з минулого, й для розбудови молодих культур, які весь час змінюються на протилежні. Навіть якщо ми говоримо про релятивізацію нових технологій, інноваційні культурні проєкти залишаються в нашій свідомості як мінімум в якості двох самостійних груп, які можна визначити як два ступені пріоритету сучасної культури.

По-перше, це релятивізація не нових технологій, а нових моделей поведінки. Соціальні проєкти перестають бути актуальними, коли в нову модель поведінки включаються жорсткі фізичні обмеження, які складно подолати, так як їх неможливо застосувати на практиці. Інноваційний проєкт, включений в таку модель поведінки, виявляється нецікавим для суспільства, тоді як інноваційний проєкт, включений в нову модель поведінки, може викликати інтерес. А чим цікавіше для суспільства, тим простіше перебудувати модель поведінки індивіда, і в такому випадку соціальний проєкт виявляється потрібним суспільству. Не секрет, що суспільство залучає нові способи поведінки набагато рідше, ніж існуючі.

По-друге, це релятивізація нових культур за допомогою інноваційної репрезентації. У цьому випадку відбувається поступова зміна символіки соціального феномена, що в результаті надає референтну модель соціальної інтерпретації, яка й транслюється через канали комунікації. В даному

випадку мова йде про створення нових соціокультурних моделей, які виявляються придатними для інноваційного розвитку сучасної людини.

Інновація, за другим підходом, є діяльність із створенню нових речей, які змінюють світ, в якому ми живемо, змінюють його складові елементи, змінюють людей. З іншого боку, терміном «інновація» зазвичай позначають діяльність, спрямовану на винахід нових понять, цілей, методів або ідеологій. Зважаючи на те, що в сучасній філософії немає чіткого термінологічного кордону між різними типами дискурсу, об'єктом філософської рефлексії є не окремі концепції інновацій, а сам інноваційний напрям думки, відображена в загальній історії суспільна ідея нового.

Як зазначає Т. Соболев, «...у філософії «інновацією» називають здатність вирватися за межі складного проблемного філософського мислення, бачити нові проблеми, шляхи, засоби їх рішення, цілеспрямовано впроваджувати в існуючу практику те чи інше нововведення, завдяки якому відбуваються позитивні зміни і досягається необхідний ефект. Інновація також включає в себе процес впровадження елементів однієї культури в іншу, соціально-культурний процес, який сприяє закономірним та різноманітним трансформаціям соціуму» [28, с. 30]. Саме таким чином здійснюється соціальне «зараження інновацією» і становлення нового культурного простору. Воно починається зі створення і взаємодії національних культур і локальних культур, що визначають подальший цивілізаційний вигляд соціуму в цілому. Оскільки процеси в суспільстві мають циклічний характер, селекція культурних стратегій здійснюється культурними інсайдерами, фахівцями з «культури інновацій» і підтримується її ідеологічними структурами.

Філософія інновацій в цьому сенсі об'єктивно важлива для розвитку економіки та культури, тому що дозволяє поглянути на людські перспективи, на стратегії влади, на перспективу регіонального та світового розвитку, на неминучість нерівномірного розвитку та культурного прогресу. Сучасна філософія має справу з інноваціями як частиною сучасного політичного

курсу, так що їх аналіз в цілому залишає відкритим питання про те, звідки беруться інновації, і що конкретно еліта в змозі змінити.

Відображення реального життя збагачується контекстуальною точністю, його складність пояснюється майже повною ізоляцією мислення від дійсного досвіду фактів. Тому переважний підхід, який ми зустрічаємо у вітчизняній літературі, пов'язаний з ще більшою часткою суб'єктивності, і будь-яке дослідження «філософії інновацій» можна розглядати як філософію «соціальної інновації». Більш того, сюди ж відносяться дослідження інноваційної особистості, оскільки будь-яка новизна виникає лише на фоні «старих» соціальних структур. Так, «...інновація реалізується на рівні кожного окремого громадянина у перетворюючому ставленні до життя, до власної ролі у суспільстві, у прагненні вдосконалення себе, міжособистісних стосунків, власної професійної діяльності тощо. Насиченість сучасного життя інноваціями майже в усіх галузях суспільства робить природним здійснення переходу категорії кількісного у категорію якісного» [28, с. 30].

Продовжуючи огляд східноазійських інновацій як філософського феномена слід зазначити ту закономірність, що серед простих репрезентацій нової інноваційної моделі у цих країнах, часто в ній виникають нові смислові ланцюжки, іноді вельми заплутані. Східноазійський підхід до інновацій означає, що будь-яка нова модель є продуктом існуючих концепцій, але вона ніколи не буде знаходитися в повній залежності від базового дискурсу. Так, хоча нові дискурси ніколи повністю не перекриваються з культурою, яка їх створила, але при цьому з'являються нові феномени сучасного технократичного суспільства. Така ситуація ставить соціальну філософію перед проблемою вибору: завданням інноваційної моделі є встановлення контакту з традиційною культурою, щоб гарантувати виживання в цій непростій ситуації або, як стверджують деякі сучасні філософи, інновації – не більше ніж соціальний акт, що сприяє нормальному життю. Остання позиція здається нам логічною, оскільки нею пояснюється здатність східної

цивілізації до постійного становленню нового, яка так приваблива як для соціуму, так і для індивіда.

Наша епоха – час нескінченних стрибків, і вся історія інновацій свідчить про це. Відзначимо досить цікаві збіги: поява нових індикаторів і комп'ютерних систем, поява нових мов і NBICS-технологій («Нано, біо, інфо, когні, соціо») – всі ці концепції з'явилися в реальності лише тому, що спочатку сформувалися в інформаційному просторі. Але такі збіги не дають права стверджувати, що всі інновації формуються одним і тим же технологічним або культурним сегментом суспільства. Ми можемо лише сказати, що найяскравіші з них виникають саме в інформаційному просторі.

О. Чумак стверджує, що «...у філософській інтерпретації інноваційна діяльність – це діяльність, в результаті якої народжується щось нове (новація), яке відзначається неповторністю та оригінальністю і якого до того не існувало в природі. Інновація – це результат незвичайного винахідництва, радикальної новизни. А результати такої діяльності в інноваційній сфері не тільки впливають на суспільство і НТП, але й випробують на собі зворотний його вплив, причому у будь-яких аспектах: науково-технічному, культурологічному, гносеологічному, соціальному, економічному та ін. Інновації виступають основним механізмом формування нових технологій, нових моделей поведінки, оновлення виробництва й організації знань, що створює передумови для пошуку альтернативних шляхів розвитку суспільства, яке знаходиться в стані нестабільності» [34, с. 162]. Дійсно, з точки зору синергетичного підходу, інновації сприяють розвитку економіки, а економічне зростання – феномен нелінійного характеру, в певних аспектах воно здатне направляти суспільний прогрес з однієї точки біфуркації до іншої. Інноваціями озброює себе будь-яка галузь, яка обслуговує розвиток і вдосконалення конкретних технологій, що робить інновації дієвим інструментом підвищення ефективності суспільного розвитку в цілому. Тому методи впровадження інновацій повинні бути пріоритетними, оскільки успіх і розширення інноваційного процесу обумовлений тим, наскільки добре ці

нововведення розроблені й опрацьовані, а тому визначаються рівнем відкритості інформації та рівнем професіоналізму.

Філософ В. Ільїн дотримується подібної точки зору: «чим відкритішою є система, тим більше вона схильна для прийняття інновацій. І навпаки – замкнена, локальна система більшою мірою не готова до ухвалення нею нових ідей. На вершині стабільності системи, коли її подальший розвиток втрачає сенс, вона стає надзвичайно чутливою до щонайменших флуктуацій, включенням випадковостей в хід процесу. У цьому плані будь-яка інновація (ідея, теорія, концепція та ін.) здатні ініціювати розпад навіть складної системи, порушити її структуру, вивести на інший рівень розвитку та складності» [10, с. 11]. Ми солідарні з цим дослідником, адже будь-яка серйозна ідея, кожне нове досягнення або винахід, переворот в політиці чи бізнесі можуть обернутися згубними наслідками для суспільства. Останнім часом до таких наслідків може призвести катастрофічний розрив між традиціями та інноваціями в будь-якій сфері – політичній, економічній, культурній тощо. Особливо небезпечна ситуація при створенні нової комерційної продукції. Деякі інновації можуть підірвати соціальні стереотипи та зруйнувати весь соціальний уклад. Технологічний сектор часто веде себе нелогічно і необачно, адже незважаючи на те що виробники технологій в сучасному суспільстві є найбільш конкурентоспроможною соціальною групою, вони постійно піддаються ціннісній аномії. Відбувається це через злиття «технологічного» і «інформаційного» секторів. Сьогоднішній технологічний розвиток, що викликає шок у суспільства, фокусується в основному на інформаційних технологіях, які в кінцевому рахунку і створюють промисловий продукт.

Ось чому в країнах Азії зростає роль гуманістично орієнтованої інноваційної освіти, яка зможе урівноважити технократичний бум. Як вірно зазначає Г. Москалик, нове століття є століттям освіти, що провокує завдання по створенню систем інноваційної освіти у окремих країнах, у центрі якої буде перебувати відповідальна та, одночасно, гармонійна особистість, здатна

до розв'язання як професійних завдань, так і глобальних завдань розвитку цивілізації – її мисленнєві патерни мають бути орієнтованими на дотримання етичних вимог глобальної цивілізації, а саме ж їх формування – виступати одним із пріоритетних завдань освітнього процесу, який має глибоку гуманістичну спрямованість [21, с. 362]. Програма гуманістично-орієнтованої інноваційної освіти, що формує професійно-творчий потенціал учнів та студентів, має будуватися на принципах інклюзії та відповідальності. Головною умовою створення такої програми є продумане формування педагогічних умов діяльності, які забезпечують цілеспрямовану вибірку найактивніших інноваційних робіт для реципієнтів освітнього процесу з урахуванням їх потенційної інтеграції в практичну діяльність. У свою чергу, методичні рекомендації щодо використання новітніх досягнень в освіті повинні включати рекомендації, адресовані вчителям та учням щодо вирішення проблем трансформації освіти: використання в системі освіти нових технологій, позиціонування нових засобів і форм діяльності, формування культурних ідентичностей і культурно-освітнього партнерства, а також правового регулювання освітніх інновацій. Реалізація та розвиток державної програми інноваційної освіти підвищить увагу влади до розвитку практичних знань і навичок інноваційної діяльності не лише у школярів, але й у дорослих та людей старшого віку, які не мають «випадати» з інноваційного прогресу.

Філософія інновацій східноазійського регіону включає в себе одночасно думку та її творення. Ідеї інновацій пов'язані з вибором, адже найсміливіші з них ставлять перед творцем завдання створювати нове суспільне життя. Наскільки людина усвідомлює свою інноваційну функцію? Яке завдання їй здається пріоритетним? Як сформулювати головне завдання інноваційної моделі? Ці питання виникають у зв'язку зі зростаючою життєвою активністю людини, адже створення інноваційного життя – це ризикована справа. Але якщо інноваційна робота добре виконана й дає позитивний результат, це ще не означає, що вона дасть довгостроковий

результат. Те, що ми виробляємо, засноване на «живих інноваціях», і вони продовжують удосконалюватися або гинути. Але чим більше з'являється робіт, де ставиться завдання створення інноваційного соціального життя, тим більше втягується в процес творець цього життя – творчий індивід. Чим складніша структура, на якій побудовано створюване нашим розумом, тим більше в цьому процесі творчого начала. Таким чином, творче начало є необхідною умовою будь-якої інновації. На наш погляд, основу успішної творчої діяльності можна вважати високу продуктивність. Розум повинен бути готовий працювати, адже рівень розвитку людини залежить, в першу чергу, від того, скільки творчих зусиль вона може докласти. Як зазначає І. Руденко, «...будь-яка інновація не може з'явитися сама по собі. Вона потребує творця як мислячого суб'єкта. Останній долучається до процесу творення завдяки наявності свідомості як здатності не лише відображати, а й перетворювати дійсність. Цілком зрозуміло, що нововведення не можна звести до спроб людини забути про свої буденні клопоти та негаразди. Хоча певний сенс має і цей фактор. Однак одна із основних першопричин для появи інновацій стоїть поруч із потребами людини. Вони є своєрідним каталізатором, котрий скеровує усі творчі сили особистості на вироблення нової якості, властивості речей, систем, технологій. Це суб'єктивна за своїм характером причина. Об'єктивною є постійно змінюване середовище, що оточує людину і суспільство (природне, соціально-економічне тощо). Останнє спонукає особистість на пошуки нових шляхів пристосування до нього» [27, с. 114].

Більшість дослідників схиляються до думки, що східноазійський досвід інноваційної діяльності може бути адаптованим до інших регіонів світу за певних умов. Східноазійська модель інновацій має на увазі створення вихідної концепції, структури цінностей, внутрішньої енергії та змісту, а також аналіз інформації про її наявність, результатом чого і буде сама інновація. Але ця структурна модель може бути адаптована до іншого

середовища за умови якщо більш проста інновація замінюється складнішою, більш комплексною.

Найважливішою частиною глобальної інноваційної технології можна вважати «інновацію людей», так як це не тільки перші кроки людства в напрямку прогресу, а й перше відділення окремої людини від великої гри, яку ми називаємо життям. Не існує будь-якої складної інновації, здатної вирости з нашої несвідомої культури, і не існує гарантії того, що вона з'явиться сама по собі. Тому, за окремими оцінками дослідників, сучасна інноваційна революція – це масове насильство над традиційною культурою. Суть технологій – повне відторгнення багатьох традиційних культур, а потім новий поштовх у повній їх модернізації. Але важливо те, як будуть проводитися ці процедури – авторитарно або демократично, як будуть укладатися внутрішні та зовнішні домовленості щодо того, коли і яким чином ці інноваційні процедури будуть проведені. І. Дутковський справедливо проблематизує: «...сучасне суспільство повинне сприяти вирощенню новаторів, яких, однак, не може бути надто багато. Проте, закономірним є питання: які психологічні причини сприяють їх появі? Можна стверджувати, що одна з них пов'язана з первинним відчуттям, що народилося у людини ще в дитячому віці – відчуттям своєї безпорадності і слабкості. Індивід не народжується досконалим. І сам факт його народження зумовлює це відчуття неспроможності, прагнення до виходу з якого, зрештою, стає найпотужнішим чинником, що підживлює психологічну настанову до адаптації та суперництва» [9, с. 34].

Дійсно, загрози які несе інновація без ціннісної основи є досить реальними, особливо це помітно у західному світі. Не сама по собі інновація є загрозою, а люди які використовують її в своїх примітивних інтересах. Тому Схід пропонує шлях інновацій, які засновані на цінностях. Весь розвиток суспільства стосується питання про доцільність виникнення будь-якого ноу-хау, чогось нового на основі існуючих традицій. І будь-яка інновація, що займається виключно виробленням нових предметів, створить

собі безліч супротивників і недоброзичливців (наприклад, лудитів). Критики не можуть бути лояльними по відношенню до інновацій, але сама побудова сучасного способу мислення є досить сприятливою для народження інновацій. Можна сказати, що існує певна «інноваційна мода», яка частково нейтралізує негативний контекст, яким традиціоналісти описують будь-які зміни. Не має сумнівів, що «...інноваційний прогрес несе в собі і нові джерела руйнування стійкої людської ідентичності. Для успішної реалізації інновацій у масовому масштабі потрібне звільнення людини в політичному та економічному сенсах, настанова на автономність розвитку, творчу свободу. Проте за усім цим приховується небезпека фрагментації людського співтовариства, дезінтеграції соціальної поведінки і цілісності духовного розвитку. Відмова від трансцендентної системи духовних цінностей, їх утилітаризація веде до руйнування як духовного, так і економічного і політичного просторів. Вакуум цінностей призводить до того, що створення зразків соціальної поведінки виявляється прерогативою політичних або духовних «маніпуляторів»» [9, с. 37].

Тут виникає безліч нових проблем, які успішно вирішуються в Китаї чи Японії, але які неможливо розв'язати у Європі чи США. Мова йде про комерційні принципи побудови інформаційного простору та егоїстичні механізми взаємодії учасників інноваційного процесу. На Заході вони побудовані на принципах індивідуальної користі та дикої конкуренції, а на Сході вони більш людяні – бо опираються на принципи поваги до традиції та користі для суспільства. Тому, запозичуючи східноазійську модель інноваційного суспільства, особливу увагу слід приділити поняттю мінливості соціального та культурного оточення. Виникає необхідність розробки прагматичної та позитивної парадигми, яка дозволить з ланцюга руйнівних інформаційних процесів вивести технологічний шлях поліпшення життя людей, налагодження гармонійного функціонування суспільства, а також розвитку культури, духовної і соціальної активності [70].

У зв'язку з цим дослідник І. Дутковський вводить поняття «інноваційна аномія». Це поняття, на думку науковця, «показує суперечливий характер розвитку соціокультурної інновації, протистояння між її соціальними і культурними елементами, яке проявляється в тому, що нав'язування в тій чи іншій формі інноваційного процесу, зміни, оновлення входить у протиріччя з ціннісними настановами індивідів, які покликані реалізувати це нововведення. Парадокс інновації з точки зору соціокультурного підходу полягає в тому, що саме нововведення, навіть якщо воно і є раціональним з точки зору технології соціального, наукового чи технічного процесу, може насправді дестабілізувати ситуацію у зв'язку з культурною і психологічною невідповідністю індивідів – суб'єктів цього процесу» [9, с. 38].

У сучасному західному суспільстві, що проходить стадію реформування з неминучістю виникають явні протиріччя між бажанням людини вижити та зростаючою тенденцією до остаточної втрати людської подоби, адже технократична цивілізація виявляється не в змозі задовольнити всі ці соціальні потреби. Питання в тому, що повинна робити цивілізована людина, і чим вона має займатися у такій ситуації, часто виглядає нерозв'язним за своєю складністю. Разом з тим вироблені в східній культурі уявлення про межі людської діяльності, як відносні, так й абсолютні, містять універсальний принцип, який передбачає і беззастережно визнає, що будь-яка діяльність людини, навіть на біологічних рівнях, повинна бути пов'язана з розвитком суспільства та природи в цілому.

У статті із промовистою назвою «Постнекласичний зміст гуманітарної інноватики: тоталогічний аспект», дослідниця Л. Теліженко зазначає, що «...в основі кризи, як і виходу з неї, знаходиться сама людина, яка потребує переорієнтації науки з техніко-технологічного пошуку дисциплінарного та міждисциплінарного характеру на гуманітарний пошук трансдисциплінарного характеру, на пізнання сутності людини як адекватній їй реальній єдино можливій спільній основі всіх сфер її знань і практичної діяльності. У інноваційному відношенні це, насамперед, означає раціональне

вирішення гуманітарних проблем не в площині зміни природи людини чи усунення будь-яких наслідків її нерозвинутості, а в площині саморозвитку людини, її виходу на більш високі щаблі еволюціонування, які пов'язані з новими життєвими смислами, цінностями, цілями тощо» [31, с. 98].

Одним із виходів може бути азійський підхід до інновацій. Говорячи про нього слід підкреслити один важливий момент. Традиційна східна культура входить в цивілізацію не як продукт цілеспрямованого творчого зусилля, не як продукт відбору, а як неминуче явище. Тому найбільш ефективними видами культурної діяльності в сучасній східній цивілізації є ті, які націлені на розвиток інноваційних феноменів. Іншими словами, спроба системного інноваційного проєкту передбачає пробудження культури та нарощування обсягів її відтворення. Наприклад, сьогодні вже досить очевидно, що нова технологія – це, у першу чергу, новий тип людської діяльності, коли на кошти та зусилля індивідуума вирішується важлива технічна проблема, яка нерідко не вирішувалася десятиліттями і навіть століттями. Про це красномовно свідчить величезна кількість нових технологічних проєктів ІТ сфері. З одного боку сучасне ІТ, це значне зростання прибутку, пов'язане з широкою інвестицією в інфраструктуру; з іншого – протягом багатьох десятиліть спостерігається відносно стабільне лідерство України у сучасному світовому ІТ.

Отже, східноазійський вимір інновацій має перспективи не лише в цьому регіоні, але й у глобальному вимірі. При такому підході головним завданням стає системне осмислення нової мови культури і вироблення нового звичаю – слова, яке повинно стати стрижнем нового колективного мислення, запорукою взаємозалежності ладу життя, його передбачуваності. Проте, не слід забувати про іншу сторону справи: правила гри мають дуже велике значення, так як тут наша свідомість впливає на поведінку всіх інших учасників системи. Як пише С. Корольова, «...інновація розглядається як впровадження нововведень, освоєння новини, відтворення процесу матеріалізації знання у вигляді методів, методик, у вигляді певних технологій

навчання. Системний підхід до інновації запобігає редукції її до часткової зміни. Адже остання може не тільки покращити, а й погіршити загальний стан системи» [14, с. 29].

Таким чином, виникає цілком правомірне запитання про те, як слід ставитися до інновацій у суспільній сфері. З одного боку, це культура східних традицій господарювання, тобто застосування традиційних методів як знаряддя збереження «існуючого стану справ». З іншого боку, це професійна діяльність, присвячена зміні стандартів, і в цьому випадку індивід повинен бути орієнтований на зміну шаблонів мислення.

3.2. Наука та освіта як ключові чинники інноваційного розвитку Східної Азії

Однією з визначальних характеристик будь-якої нації є розвинутість її наукової та академічної спільнот, що спираються на глибокі історичні традиції, мають продумане мотиваційне фінансування та широкі міжнародні зв'язки. І навіть кардинальні зміни у зовнішній політиці країн не можуть вплинути на процес подальшої потужної глобальної інтеграції науки та освіти. Як зазначила экс-прем'єр-міністр Великої Британії Т. Мей на початку 2017 р., вже після референдуму щодо Brexit, готуючись до виходу з ЄС, однією з головних цілей постає пошук згоди щодо співпраці з європейськими партнерами з основних наукових, дослідницьких та технологічних ініціатив [72].

Очевидно, що позиція будь-якої країни світу у світовому рейтингу досягнень значною мірою залежить від фінансування науки у абсолютних та відносних пропорціях. Зокрема, Т. Ратай приводить дані Інституту статистичних досліджень і економіки знань: «внутрішні витрати на дослідження і розробки розподілялися наступним чином за паритетом купівельної спроможності національних валют в млрд. дол.: США – 511,1, Китай – 451,2. І далі, з великим відривом: Японія – 168,6, Німеччина – 118,5, Республіка Корея – 79,4, Франція – 62,2, Індія – 50,1, Велика Британія – 47,2,

Бразилія – 41,1, Росія – 39,9. Суттєво розрізняються і щорічні витрати на одного дослідника: Швейцарія – 406,7 тис. дол., США – 359,9, Австрія – 303,2, Німеччина – 295,6, Китай – 266,6, Японія – 253,4 і Росія – 93,0. За питомою вагою витрат на науку у ВВП світовими лідерами є Ізраїль (4.25%), Республіка Корея (4.24%), Швейцарія (3.37%), Швеція (3.25%) і Тайвань (3.16%). США і Китай, які мають найбільший обсяг внутрішніх витрат на дослідження розробки займають, відповідно, 11-е і 15-е місця (2,74 і 2,12%). Четвірка провідних країн за кількістю дослідників виглядає таким чином: Китай (1692,2 тис. осіб), США (1380 тис. осіб), Японія (665,6 тис. осіб) та Росія (428,9 тис. осіб)» [26].

Дуже важливою є тенденція зростання кількості наукових дослідників. Зокрема, за даними Eurostat, «у 2005 р. у 27 країнах ЄС нараховувалося понад 1,3 млн. дослідників, в той час як в США – 1,4 млн., в Японії – 704 000 і в Китаї – 1,1 млн., а в країнах ОЕСР – 3,9 млн. На цей час попит на дослідників виявився нижчим у ЄС-27 (0,56% робочої сили), ніж у США (0,93%) та Японії (1,06%). Водночас кількість дослідників в країнах ЄС зросла з 964 000 у 1995 р. до 1,3 млн. у 2005 р., що складає у середньому + 3,0% на рік. За той самий період зростання становило 3,0% на рік у США, 0,5% у Японії, 7,9% у Китаї та 3,3% в країнах ОЕСР [56]. Проте країни ЄС останнім часом демонструють непогану динаміку зростання кількості дослідників. За даними Євростату у 2015 р. в 28 країнах ЄС нараховувалося 1,8 млн. дослідників, з яких 48% працювали у бізнесі, 39% – у сфері вищої освіти і 12% – в урядах» [62].

Сьогодні у зв'язку з пандемією коронавірусу, надзвичайно актуалізувалися питання, пов'язані з біохімічними процесами, охороною довкілля тощо. В науках про природу, в тому числі медичних дослідженнях на першому місці знаходяться США, на другому Китай, але його відставання від першої позиції швидко скорочується. У топ-10 також входять Німеччина, Велика Британія, Японія, Франція, Канада, Швейцарія, Південна Корея, Австралія [43].

Очевидно, що між обсягами фінансування, кількістю вчених, які займаються новими розробками та їхніми результатами немає прямої залежності. Стандартизація оцінок реальної «ваги» вчених у академічному середовищі постійно зростає і виходить за межі національного визнання. Відбувається потужна диференціація та універсалізація наукових здобутків кожного дослідника та наукових шкіл у глобальному масштабі [67]. Це усвідомили навіть ті країни, чий рейтинг інноваційної діяльності на даний момент доволі низький. Так в Стратегії наукового та технологічного розвитку Республіки Сербія на період 2016 – 2020 рр. зазначається необхідність покращання системи оцінок наукових досліджень [67]. При цьому враховуються відмінності, що існують у таких галузях науки, як: природничі науки, математика, медицина, соціально-гуманітарні та технічні науки, а самі зміни до системи оцінювання наукових досліджень включають: впровадження нових критеріїв результатів наукових досліджень, більш точне визначення вартості існуючих критеріїв та переатестації наукових журналів [67]. Особливо важливими вважаються публікації у журналах, що мають широке міжнародне визнання, а оцінка результатів у галузі технічних і технологічних наук, окрім наукових досліджень, включає в себе оцінку рівня патентів, нових або переглянутих технічних рішень та інші результати, які мають практичне застосування, наприклад, ліцензування патентів, передача технології, угоди щодо використання та розвитку технології, консультаційних послуг, створення технології компанії тощо [67].

Як показує аналіз цього документу, ключові показники ефективності наукових досліджень оцінюються за такими критеріями: кількість робіт на рік у рейтингових (індексованих наукометричними базами) журналах на 1000 дослідників; кількість та частка наукових праць відносно загальної кількості робіт у журналах з високим рейтингом (перші 10% та 30% журналів у цій галузі); кількість та частка національних видань у 20% найбільш цитованих публікації в цій галузі; кількість та частка монографій виданих закордонними

видавцями до загальної кількості монографій; Індекс Гірша – протягом тривалого періоду [67].

До цього додається актуальність наукових досліджень, яка складається з наступних показників: кількість патентних заявок / патентів чи інших форм інтелектуальної власності (внутрішні чи міжнародні); співавторство / винахідництво з дослідниками галузі чи державного сектору; експертиза з міжнародного або національного плану (з підтвердженням Наукового Комітету); участь у замовлених проєктах (вітчизняної чи іноземної сторони від громадських або донорських організаціях); частка проєктів, що реалізуються за участю приватного чи державного сектору; дохід від передачі знань; рівень інвестицій приватного сектору у впровадження новітніх технологій компаній; доходи, отримані завдяки дослідженням міжнародних або приватних організацій (національних та міжнародних) [67, с. 10-13].

Розуміння важливості наукових досліджень та перспектив їх втілення у новітні технології змушують країни світу все більше уваги приділяти системі підготовки наукових кадрів. Особливої уваги заслуговує розвинена форма підвищення кваліфікації (інколи, як в Україні), із присудженням окремого наукового ступеня, як постдокторантська підготовка. Вона реалізується в межах дослідницьких проєктів (індивідуальних чи групових), під час виконання яких, учасник програми здатен продемонструвати високий рівень дослідницької компетентності.

Зокрема, Ю. Нетребін приводить статистику, що «станом на 2017 р. в США нараховувалося понад 79 тис. постдокторантів, для яких основними науковими напрямками були природні, біологічні та медичні науки, а також інші сфери з високо розвинутими прикладними частинами. В Китаї інститут постдокторантури став потужно розвиватися з 1985 р. завдяки зусиллям лауреата Нобелівської премії з фізики Цунг-Дао Лі (Лі Цзундао). Реалізацією програм підготовки займаються центри двох типів. Перші формуються на базі університетів і інститутів (до 2018 р. їхня кількість складала 3 009); другі

– на базі організацій реального сектора економіки (3 727 станом на цей же рік). Якщо в 2009 р. сумарно існувало трохи більше 4 тис. таких центрів, а фактична кількість підготовлених постдокторантів складала 80 тис. чол., то у 2018 р. кількість діючих і тих, хто вже завершив підготовку досягло позначки у 200 тис. осіб» [22, с. 214].

Група авторів на чолі з Р. Афанасіяду та Ф. Банкстон провели опитування понад 13 тис. постдокторантів США з 52 державних та 1 приватного університету. З'ясувалася велика різниця між ними у оплаті праці в залежності від типу університету (від 27 тис. дол. до 56 тис. дол.), однак головним мотиваційним чинником виявилася можливість у майбутньому зайняти престижну посаду професора на умовах безстрокового трудового контракту [40].

Дуже важливою складовою наукових досліджень є надійність захисту інтелектуальної власності. На початку 2016 р. була надрукована п'ята (на даний час актуальна) доповідь світової юридичної фірми Тейлора Вессінга (Taylor Wessing) стосовно Глобального індексу інтелектуальної власності (The Global Intellectual Property Index) [71]. Відповідно до порівняльного аналізу 43 світових юридичних систем у сфері захисту інтелектуальної власності топ-12 світових лідерів виглядає так: Нідерланди, Німеччина, Велика Британія, Канада, Швеція, Норвегія, Нова Зеландія, Австралія, Сінгапур, Австрія, Ірландія, Франція, в той час, як Росія та Україна посіли 30 та 37 місце відповідно, КНР – на 39 місці [71].

Між країнами світу сьогодні також загострюється конкуренція щодо залучення кращих зарубіжних дослідників для участі у власних національних проєктах. Ця проблема постала актуальною ще у другій половині ХХ ст. Вже у 1962 р. Рада Королівського Товариства призначила комітет для вивчення відтоку вчених зі ступенем Ph.D. за межі Британії. За неповними даними виявилось, що з 1952 до 1961 р. такий науковий ступень отримали 8 537 осіб, з яких емігрували 1 136, в тому числі в США – 518, в Канаду – 242. Цей процес отримав новий термін «витік мізків» (brain drain) [46]. За даними 2011

р. у Великій Британії нараховувалося 33% дослідників з інших країн, у США та Швеції – 38%, Австралії – 45%, Канаді – 47% та Швейцарії – 57% [48, с. 7].

Як ми вже вказували у своїй статті «Якість освіти як каталізатор ефективності інноваційного поступу суспільства», політику залучення іноземних та повернення вітчизняних дослідників запроваджують майже усі розвинуті країни світу. У 2008 р. уряд Китаю оголосив План тисячі талантів: схему повернення до Китаю провідних вітчизняних вчених, науковців та підприємців, які живуть за кордоном. У 2011 р. ця практика поширилася, щоб охопити молоді таланти та відомих зарубіжних вчених. Таким чином за десять років вже було залучено понад 7 000 осіб. Для китайських вчених привабливим став сильний фінансовий стимул, для іноземців – можливість приєднатися до китайської системи, коли усунені основні адміністративні перешкоди [50].

Для привабливості перспективних науковців змінити країну для проведення досліджень використовуються різні механізми. Серед країн ОЕСР це: загальне фінансування, додаткові фінансові стимули та створення гідних умов для роботи; визнання дипломів та наукових ступенів; соціальна та культурна підтримка; візова та міграційна політика; створення міжнародного академічного середовища [65].

Для цього задіяні наступні інструменти: гранти для іноземних вчених з відповідними посадами та стипендії для студентів; взаємні угоди для визнання дипломів та наукових ступенів; допомога з переїзду та надання інформації; гранти для подружжя і родин; спрощення візових процедур; права на роботу після навчання; структура академічного календаря; правила, що стосуються свят, створення умов для опанування англійської та інших іноземних мов [65].

На сучасному етапі опанування англійською мовою стає імперативною умовою для кожного науковця. Серед сучасних учнів шкіл та студентів країн ЄС англійську мову вивчає 91%. Це абсолютно корелює з загальною

кількість наукових видань англійською мовою. І тільки дві країни (Бельгія і Люксембург), де переважна більшість школярів не вивчає англійську мову, однак вони наздоганяють це відставання у вищих [44]. Разом із тим, у вивченні англійської мови Україна не має позитивної динаміки.

Попри стратегічний курс на євроінтеграцію, країна залишається відокремленою від ЄС мовним бар'єром, в той час, як лівова частка українців не володіє найважливішим інструментом інтеграції в європейське співтовариство – іноземними мовами, що на практиці означає відсутність можливості як для отримання інформації про ЄС, так і здатності долучитися до європейського комунікативного простору: у якості порівняння можна навести наступні дані – англійською в ЄС сьогодні може спілкуватися більш ніж половина європейців – 51% (в Україні, за даними Інституту соціології НАН, тільки 1,3% населення) [25]. Дані цифри свідчать про не зовсім успішну державну політику щодо англійської мови, без якої ускладнений характер носять процеси міжнародної бізнес-комунікації, реалізація спільних наукових проєктів тощо.

Сьогодні наукові досягнення світового рівня, за виключенням певної частки суспільно-гуманітарних наук, можливі лише за умов презентації англійською мовою. Аналізуючи щорічну статистику публікацій у Web of Science та Scopus, легко дійти висновку, що у переважній більшості галузей частина англійських публікацій зростає, поступаючись національним мовам. І лише в галузі гуманітарних наук та мистецтвознавства частка неанглійських статей за період 2007 – 2016 рр. перевищує 26% [54]. Ми приєднуємося до висновків О. Москальової та М. Акоева, що «роль англійської мови в науці продовжує підвищуватися і максимальна концентрація публікацій на національних мовах фіксується в соціально-гуманітарних напрямках» [20].

У зв'язку з вищевикладеним виникає декілька питань. Легко діагностованою є тенденція до англійської публікаційної активності в природничих (хімія, біологія тощо), технічних (комп'ютерні технології,

радіоелектроніка, машинобудування тощо) та соціальних науках (економіка, соціологія тощо). Разом із тим, гуманітарним наукам доводиться стримувати тенденцію, прагнучи залишати власні напрацювання в межах національних мов з метою унебезпечення від втрати глибинної сутності сенсів та мовних оборотів, якими вони оперують.

Таким чином зростає розрив між здобутками науково-технічного прогресу та осмисленням його можливих катастрофічних наслідків. Експерименти у галузі біотехнологій, створення генно-модифікованих продуктів харчування, штучного інтелекту тощо вимагають випереджального прогнозу з боку гуманітарного знання. На тлі сучасної пандемії Covid-19 це постає особливо актуальним. Майже 40 років тому світ побачила футурологічна книга В. Поттер «Біоетика – міст у майбутнє». Дана праця дає дослідникам підґрунтя для усвідомлення значення цієї мультидисциплінарної дисципліни, зважаючи не тільки на історичний досвід, але, й враховуючи перспективи розвитку людської цивілізації.

Як пише М. Кисельов: «Екологічну кризу в сучасній літературі дедалі більше тлумачать не як кризу, зовнішню щодо людини, що стосується лише природного довкілля, а як кризу антропологічну, внутрішню, як кризу духовну (світоглядну та філософсько-ідеологічну). Тому наголоси при опрацюванні стратегій її подолання ставлять не лише на раціональному природокористуванні, контролі за технологіями та прийнятті законів на захист природного оточення, а й на формуванні нового ставлення до природи та адекватних моральних «людських якостей» (А.Печчеї)» [13]. Саме сталий розвиток виглядає теоретичним концептом, здатним збалансувати процеси цивілізаційного розвитку.

З цією проблематикою тісно пов'язані концепти подальшого розвитку освіти. Ми вважаємо, що вимога безперервної освіти протягом людського життя має стати категоричним імперативом для усіх країн світу. Вона повинна включати сімейне виховання, дошкільну освіту, навчання у школах різного рівня, вже не кажучи про вищу освіту та систему підготовки керівних

кадрів – державних управлінців. До цього слід додати систему робіт неурядових організацій, мас-медіа, синергетичний ефект впливу соціальних мереж тощо.

Як вказує К. Голдін: «Ретельно розроблена, спланована і опрацьована система освіти є ключовою у процесі розвитку людського капіталу. Витоки цього концепту, можна знайти вже в творах А. Сміта (1776 р.) та І. Фішера (1897 р.), хоча системно він почав розроблятися наприкінці 1950-х рр. завдяки працям Р. Солоу та Й. Мінсера» [47, с. 56-57]. На початку 1960-х рр. майбутні нобелівські лауреати у галузі економіки Т. Шульц [63] та Г. Бекер [41] зробили висновок, що економічне зростання країн значним чином залежить від рівня освіти. Зокрема, Г. Бекер встановив, що 25% приросту доходів в США на душу населення з 1929 по 1982 рік було пов'язано з покращанням шкільної освіти [Цит. за: 38].

На наше глибоке переконання, це обумовлено не тільки підвищенням якості підготовки майбутніх студентів, винахідників, раціоналізаторів на стратегічному рівні, але й відносно «дрібними» нововведеннями пересічних громадян, які сумарно забезпечують значений економічний ефект кумулятивного характеру.

Відтак, вже якість шкільної освіти опосередковано позначається на масштабах та глибині інноваційних процесів. При цьому підготовка школярів, як свідчать дослідження М. Барабера і М. Муршеда, «не залежить від рівня автономії закладів середньої освіти та кількості учнів у класах. Не на пряму вона корелює і з фінансуванням шкільної освіти. Зокрема, у США державні витрати на 1 учня з 1980 до 2005 р. зросли з урахуванням інфляції на 73%. А збільшення витрат з 1970 до 1994 р. в таких країнах як Бельгія (65%), Великобританія, Японія (77%), Німеччина (108%), Італія (126%), Франція (212%), Нова Зеландія (223%), Австралія (270%) лише незначним чином позначилися на якості шкільної освіти» [2, с. 9 – 10]. Це ж саме стосується заробітної платні вчителів. Головний висновок, який роблять дослідники: «результативність шкільної системи заснована на якості

підготовки вчителів, які в ній працюють. Автори вказують – найбільш ефективні системи шкільної освіти наймають вчителів з вищою по успішності третини випускників шкіл: з 5% кращих випускників в Південній Кореї, з 10% – Фінляндії, з 30% – у Сінгапурі та Гонконгу» [2, с. 17].

Відповідно до результатів за 2018 р. за програмою PISA, представленою ОЕСР, серед школярів перші місця з математики та природних наук впевнено займають представники азійських країн (Китай, Сінгапур, Макао, Гонконг, Тайвань, Японія, Південна Корея) [61]. Високі показники також демонструють учні з Естонії, Нідерландів, Фінляндії, Канади, Польщі [61]. Особливо вражаючим виглядає прорив у сфері освіти, що здійснений КНР. Зараз у освітній системі країни перебуває понад 260 млн. учнів та 15 млн. вчителів усіх рівнів у 514 тис. навчальних закладах. Закон про обов'язкову освіту було прийнято у 1986 р., а у 1995 р. набув чинності регламент про кваліфікацію вчителів. Міністерство освіти безпосередньо керує 32 освітніми організаціями та 75 університетами і має у своєму складі 27 департаментів. Департамент всебічної реформи, створений у 2012 р., розробляє стратегії та політику, допомагає реалізувати реформи, інспектує хід пілотних програм у сфері освіти [61].

Китайські інвестиції в освіту зростали у середньому на 19% щорічно за останні десять років і у 2012 р. її фінансування вперше перевищило 4% ВВП і утримується на цьому доволі високому рівні. Міністерство освіти визначило чотири пріоритетні напрямки: 1) сільські, віддалені, бідні та меншості райони; 2) первинна освіта у сільській місцевості, професійно-технічна та дошкільна освіта; 3) субсидії для студентів з бідних верств населення 4) створення якісної команди вчителів [45, с.14 – 16].

Таким чином, виникла тенденція поступового покращання освіти на усіх рівнях, від дошкільної, шкільної до вищої. Зміст освіти, в умовах сучасних цивілізаційних викликів та потреби нарощування інноваційного потенціалу, має отримувати випереджаючий характер. Разом із тим,

глобалізація загострює протиріччя у системі «загальний стандарт – індивідуальність».

Розвинені навички мислення, здатність до вирішення проблем у нестандартний спосіб, довіра до концепції пожиттєвого навчання тощо у поточних умовах мають універсальний статус, зважаючи на проголошення концепції навичок для XXI століття, які мають ключове значення для модернізації освітніх систем у всьому світі.

В контексті загально-цивілізаційних тенденцій, все більшої популярності отримує концепт «м'які навички» (soft skills), яким намагаються описати специфічні риси особистості, які є співмірними із викликами, які перед людиною створює динамічна соціокультурна реальність на початку третього тисячоліття. Дані навички є складовою образу людини майбутнього та сьогодення, а від того, наскільки вони вмонтовані у структуру особистості, залежить її відповідність сучасному духу епохи.

Використовуючи у соціо-гуманітарному дискурсі термін «м'які навички», дослідники намагаються концептуалізувати шляхи гармонізації технологічного та антропологічного розвитку. Дані навички не є «прив'язаними» до професійної діяльності індивідууму, вони є його особистісною ознакою. Станом на 2020 рік, цей концепт є важливим елементом глобальних та національних політик. Протягом останніх років, його можна зустріти у звітах Всесвітнього економічного форуму, стратегій ЮНЕСКО тощо.

М'які навички є предметом широкої дискусії в дисциплінарних межах філософії, соціології, психології, педагогіки, політичних наук тощо, виходячи із потреби забезпечення з їх допомогою сталого розвитку людства. Кожна із перелічених галузей відчуває соціальну відповідальність за свій перспективний внесок у їх розвиток та, відповідно, у забезпечення гармонійного розвитку цивілізації. Разом із тим, не стільки «зовнішні», освітні та інші впливи сприяють їх утвердженню, скільки внутрішня

усвідомленість та прагнення до участі особистості у цивілізаційних перетвореннях.

У сучасній літературі існує багато визначень soft skills, їхнього сутнісно-змістовного наповнення. Нам представляється правильним користуватися підходом Д. Пачаурі та Ф. Ядава, коли автори до переліку м'яких навичок відносять здатність ефективно працювати в команді, розвинені навички комунікації, орієнтованість на позиттєве навчання, підприємницькі здібності, високі моральні принципи, лідерські якості тощо [59, с. 22]. Усі вони формуються протягом життя, але найбільш предметно відточуються у вищих навчальних закладах.

Очевидно, що вища освіта існує не в вакуумі, і завжди залежала від значно значних макротенденцій, які відбуваються у світі. Експерти називають з них головні. У соціальній сфері це: благополуччя та психічне здоров'я; демографічні зміни; справедливість та відповідні практики. Технологічна складова буде обумовлюватися такою проблематикою: штучний інтелект: технологічні застосування та наслідки; цифрове середовище щодо навчання нового покоління (Next-Generation Digital Learning Environment – (NGDLE); питання щодо аналітики та конфіденційності.

Економічна проблематика буде визначатися ціною вищої освіти, майбутнім праці та навичок, змінами клімату, у питаннях вищої освіти значні зміни відбудуться у: складі студентства; альтернативних шляхів отримання освіти; он-лайн освіти [36, с. 5]. Політичні питання міністерство освіти будуть зосереджені на: зменшенні фінансування вищої освіти; ціні вищої освіти; політичної поляризації [36, с. 5].

В умовах глобалізації ефективність та якість вищої освіти стало ознакою здатності країни до сталого, насамперед, економічного розвитку. На тлі стрімкого зростання населення планети кількість молоді, що хоче здобувати вищу освіту, постійно збільшується. В країнах, які належать до Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), що об'єднує

34 розвинутих країни світу, їх частка перевищує 60%. За оцінками експертів, число молоді, що прагнуть отримати вищу освіту в світі, підвищиться з 97 млн. осіб у 2000 р. до 262 млн. осіб у 2025 р. [73].

Оскільки світова економіка вступила у новий етап жорсткої конкурентної боротьби, пов'язаної з впровадженням інновацій, до неї неминуче приєднуються національні системи освіти. Сьогодні ми можемо констатувати перерозподіл сфер впливу у сфері вищої освіти на глобальному рівні. У ТОП-25 провідних університетів світу крім традиційно авторитетних американських, англійських та швейцарських вишів нещодавно стрімко увірвалися 2 сінгапурських, 2 китайських та 1 японський. А у ТОП-50 з'являються також 2 університети Гонконгу, 5 – Австралії, 2 – Канади, 2 – Південної Кореї, 1 – Нідерландів [74]. Досвід США щодо ролі та відповідальності провідних університетів країни у просуванні нових інноваційних проєктів стає прикладом для інших країн світу. Відтак, новий імпульс отримає боротьба за найбільш креативний та розвинутий контингент студентів.

Насамперед, це стосується залучення до навчання іноземних студентів. Міжнародна мобільність студентів є найбільш поширеним і, ймовірно, найбільш потужним засобом інтернаціоналізації вищої освіти. Кількість іноземних студентів на початку XXI ст. збільшилося майже втричі рази і досягла 4,3 млн. осіб у 2011 р. А вже у 2014 р. була досягнута позначка понад 5 млн. осіб [57]. Відмічається, що найбільша кількість міжнародних студентів в світі нараховується з Китаю, Індії та Кореї. Серед загальної кількості студентів, що навчаються за кордоном, азіатські складають макуха 53% [57].

Не дивно, що найбільша кількість міжнародних студентів припадає на англомовні країни. У США, Великій Британії, Австралії, Новій Зеландії вони складають більше третини від загальної кількості. Незважаючи на втрату деяких позицій, США залучають до навчання 17% зарубіжних студентів. Проте, все більш популярними стають країни ЄС. Частка міжнародних

студентів, що навчаються в Великій Британії складає 13%, Франції – 6% і Німеччині – 6%. Конкуренцію останнім складає Австралія з показником у 6% [51, с. 1].

Сучасні європейські заклади вищої освіти є більш конкурентноздатними з точки зору вартості навчання, аніж їх американські аналоги. Незважаючи на те, що економічна криза призвела у багатьох країнах ЄС до скорочення інвестицій в сферу освіти, це підштовхнуло до пошуку шляхів більш ефективного використання наявних фінансових ресурсів. Частка громадського фінансування у переважній більшості європейських країн, як і раніше, залишається достатньо високою, а продумана й розгалужена система грантів, кредитів і стипендій значною мірою пом'якшує наслідки підвищення плати за навчання з сімейних бюджетів: зокрема, програма Erasmus + (2014-2020 рр.) є інтегральною, з бюджетом понад 14,7 млрд. євро, що сполучає переваги попередніх проєктів Erasmus (1987 р.) та Erasmus Mundus (2004 р.), і очікується, що це надасть можливість отримати гранти понад 2 млн. студентів, 450 тис. стажерам, 800 тис. педагогів, інструкторів та іншим фахівцям вищої школи. [24, с. 191].

Існують і певні глобальні тенденції, пов'язані з вищою освітою. У першу чергу вони стосуються змін у студентстві на різних рівнях аналізу. Так глобальний рівень народжуваності знизився на 50% з 1960 р., що потенційно призводить до зменшення кількості студентів та фіскальних викликів, особливо для менших та залежних від навчання установ. Збільшилася різноманітність студентів (за віком, етнічною приналежністю та іншими характеристиками), що вимагає переосмислення шляхів досягнення навчальних місій і вимагатиме нових акцентів на цілісний успіх студентів. За прогнозом у США кількість тих, хто навчаються коледжі знизиться на цілих 10% до кінця 2020-х. Сьогодні студенти становлять приблизно половину випускників середньої школи у США.

Слід визнати, що пандемія коронавірусу змінила навчання сотен мільйонів студентів по всьому світу. Але це відкриває нові можливості які

нещодавно розглядалися як суто теоретичні, тобто нові рішення для освіти можуть принести дуже потрібні нововведення. Зокрема, технологічні інновації в освіті можуть зменшити існуючі розриви у рівному доступі до неї. Насамперед, йдеться про розвиток онлайн-освіти. І тому вже є позитивні приклади. Зокрема, в Канаді, кількість студентів, що займаються онлайн збільшується приблизно на 10% щорічно останні п'ять років.

Пандемія COVID-19 значно трансформувала освітні практики, підвищивши інноваційний потенціал освітянських суспільств через об'єктивні чинники, у стислий період. Так, щоб уповільнити поширення вірусу, студенти в Гонконзі почали навчатися вдома в лютому через інтерактивні програми, а у Китаї 120 мільйонів студентів (учнів) отримали доступ до навчальних матеріалів через прямі телепередачі [68]. Ми стаємо свідками формування консорціумів та коаліцій, що складаються з різних зацікавлених акторів, включаючи уряди, видавців, освітян, професіоналів, технологічних операторів та операторів телекомунікаційних мереж, щоб використовувати цифрові платформи як тимчасове рішення кризи [68]. У країнах, що розвиваються, де освіта переважно забезпечується урядом, це може стати поширеною та потужною тенденцією до майбутньої освіти.

У Китаї Міністерство освіти зібрало групу фахівців для розробки нової хмарної платформи для онлайн-навчання та мовлення, а також для оновлення набору освітньої інфраструктури, якими воно керує разом з Міністерством промисловості та інформаційних технологій [68]. Аналогічно діє гонконгський форум readtogether.hk (China Daily video here) – консорціум, що складається з понад 60 освітніх організацій, видавців, засобів масової інформації та індустрії розваг, які надають понад 900 освітніх активів, включаючи відеоролики, розділи книг, інструменти оцінювання та послуги консультування безкоштовно., а його наміри – продовжувати використовувати та підтримувати платформу навіть після того, як пандемія піде на спад [68].

Зрозуміло, що пандемія вносить значні корективи у традиційні форми реалізації вищої освіти, а, навіть за умови стабілізації, виправданою можна вважати тезу, що вища освіта вже не буде такою, якою була до початку 2020 р. Відбудеться тектонічний зсув в бік реалізації онлайн-форм навчання, ревізії зазнають повсякденні практики студентів та викладачів у контексті нових гігієнічних вимог, принципів соціальної дистанції тощо [64].

Є цікаві перспективні напрацювання, які слід взяти на озброєння іншим країнам світу. За кілька років до пандемії у британській системі освіти почав розроблятися та імплементуватися на практиці новий філософсько-освітній концепт особистісної, соціальної, медичної та економічної освіти (PSHE). Відповідно до положень цього концепту, що був закріплений на законодавчому рівні, у освітньому процесі мають актуалізовуватися питання необхідності дотримання принципів здорового способу життя, вестись роз'яснювальна робота, щодо ролі здоров'я на якість життя та ступінь залученості у діяльності суспільства.

Дійсно, вищезазначена стратегія у близькій перспективі має принести британському суспільству економічні та інші «девіденти», в тому числі, в питанні реалізації інноваційних практик. [55, с. 3].

Таким чином, вищевикладене свідчить про потужний взаємозв'язок між наукою, освітою та інноваційною діяльністю у КНР та інших країнах Східної Азії. Отримання наукою статусу важливої продуктивної сили в глобальну добу має тріаду окремих чинників:

- по-перше, наука у цьому регіоні стала прагматично орієнтованою, знання виробляються щоб бути «спожитими»;
- по-друге, наукові знання втілюються в людському капіталі, що являє собою інтенсивний чинник економічного розвитку та розвитку суспільства загалом;
- по-третє, успіх інноваційної стратегії країн регіону полягає у стратегічному залученні бізнесу у інноваційні процеси за політичної підтримки правлячих еліт, зокрема, шляхом створення консультативних рад, професійних асоціацій тощо.

3.3. Досвід країн Східної Азії для розбудови інноваційного суспільства України

В умовах глобалізації інноваційна система, що здійснює інформаційне забезпечення країн, неминуче вступає в конкурентні відносини з традиційною державою. У різних країнах і регіонах світу існують різні моделі співіснування традицій та інновацій, що по-різному описують суспільний процес. Тому питання про роль держави в розвитку інновацій є далеко не вирішеним. Дослідники вказують, що «модель інноваційного розвитку, яка притаманна країнам Східно-Азійського регіону (Японія, Південна Корея, Гонконг, Сінгапур), істотно відрізняється від «євроатлантичної». Відмінною рисою інноваційного розвитку є те, що країни Східної Азії запозичують технології, так як у східно-азійському циклі практично відсутня стадія формування фундаментальних ідей і відсутня компонента фундаментальної і прикладної науки» [11, с.152].

Дійсно, важливо враховувати, що більшу роль в процесі формування і розвитку глобального інформаційного простору грає відношення нації до інновацій. З одного боку, в основі будь-якого глобального інноваційного проєкту лежить формування нових ідей. Тим самим закладається фундамент нової соціальної і технологічної реальності. З іншого боку, національні особливості завжди грають важливу роль у формуванні історичного досвіду.

З цього приводу дослідник Ю. Мазур зазначає: «шляхом власного досвіду в країнах Східної Азії була знайдена успішна сутнісна форма економічної та ненасильницької політичної модернізації, що базувалася на створенні економічної бази (із зовнішньою допомогою або спираючись на власні сили залежно від конкретних умов країни) та законодавчо вводячи економічний лібералізм, поступово проводячи широке, проте раціональне законодавче введення норм і правозастосування конституційного лібералізму, спонукання меритократії та формування на її основі ефективної бюрократії, із подальшою демократизацією залежно від здатності політичної

культури конкретного суспільства до поглинання та освоєння політичних змін» [17].

Філософія інновацій у різних азійських країнах має свої особливості. Наприклад, традиційна філософія Китаю свідчить, що великі зміни відбуваються тільки через зміни в національній ментальності. Інакше кажучи, в основу інноваційного проєкту закладаються чинники, що викликають трансформацію національної ментальності в зміні уявлень про світ. У Китаї, як і в більшості інших традиційних культурних осередків, інноваційний проєкт розроблений в філософському сенсі й виражається у формуванні уявлень про природу, людину та суспільство як закономірний історичний процес і певний шлях розвитку, що складається з двох складових. Одна з них охоплює наш досвід і розуміння світу, інша характеризує моральний і політичний аспекти того, що відбувається.

Важливою особливістю є те, що у країнах-членах Асоціації держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) помітним є вплив держави на інноваційний бізнес. Як зазначає Ю. Макуха, «курс на інноваційний розвиток реалізується через вироблення державної інноваційної політики. Вихідним пунктом слугує чітке усвідомлення цілей, яке знаходить відображення в державних програмах. При цьому реалізація програм здійснюються як за рахунок державних коштів, так і на основі використання інструментів частого та державного партнерства, яке грає істотну роль в переході до економіки знань. Отже, важливе значення в країнах АСЕАН приділяється формуванню інноваційного потенціалу. В цьому напрямку країни АСЕАН постійно нарощують обсяги фінансування науки та інновацій. Підвищилася увага до підготовки кадрів, яка включає в себе перенавчання та підвищення кваліфікації працівників, дистанційне навчання, стимулюванню розвитку освіти та промисловості. З метою підвищення якості освіти країни АСЕАН постійно нарощують витрати на освіту. В останні роки зростає і неухильно зростає їх частка у ВВП і вона навіть перевищує показники Японії, Республіки Корея і Китайської народної республіки» [18, с. 144]. Дійсно,

швидкість змін у цьому регіоні настільки висока, що виникає концепт «безупинна інновація», яка розуміється як «динамічна стабільність запущеного інноваційного підприємництва, основою якого є освоєння і утримання набутої технічної переваги» [6].

Тому доцільно оглянути досвід цих країн і подивитися, що цікавого може запозичити Україна, яка лише розбудовує власну стратегію інновацій. Важливо підкреслити, що інноваційна культура Сходу пройшла трансформацію протягом ХХ століття. Якщо на початку йшла мова здебільшого про наслідування західних моделей, то починаючи з 60х рр. минулого століття країни східного регіону перейшли на повноцінне виробництво нових продуктів та технологій у всіх галузях. Завдяки цьому східним країнам вдалося сильно розширити сферу свого впливу у світі.

Дуже характерним стало рішення великої проблеми – будівництво міст. Вони сприйняли власну культуру як засіб «створення» того, що вони назвали новою інноваційною культурою, яка брала свій початок на Заході, але була освоєна та поглинена Сходом. Виникнення мегаполісів, нових мобільних технологій і обчислювальної техніки стало для Сходу сферою діяльності, яка стала загально визнаною і значною вже в ХХІ столітті. Подібну думку поділяє Л. Марчук: «Інноваційні моделі, що використовуються в індустріально розвинутих країнах Південно-Східної Азії (зокрема, в Японії, Південній Кореї, Китаї, Тайвані), передбачають певну еволюційність інноваційних змін. На початкових стадіях інноваційних перетворень відбувається запозичення високих технологій, потім здійснюються їх удосконалення, а згодом країни продукують вже власні передові технології, завдяки яким перетворюються з імпортерів інновацій в їх експортерів» [19, с. 202].

Насамперед звернемось до досвіду КНР, як найбільшої країни регіону та одного із світових лідерів інноваційної економіки.

Ще донедавна в наукових джерелах України була поширена думка, що Китай не виробляє нічого нового, а лише копіює західні технології: «У Китаї використовується імітаційна модель інноваційного розвитку, яка базується на

активному імпорту зарубіжних технологій та їх промислового опануванні з метою випуску наукомісткої продукції. У країні створена струнка система централізованого управління, широко застосовується програмно-цільовий підхід щодо розробки науково-технічних програм, які є складовою частиною Державного плану розвитку Китаю. Особливістю інноваційних перетворень у цій країні слід вважати високий ступінь фахової підготовки наукового та управлінського персоналу, який попередньо набуває знань і досвіду у провідних зарубіжних компаніях» [19, с. 202].

Насправді, вже починаючи з 70-х рр. у Китаї інноваційні перетворення завдяки зусиллям партії та уряду перейшли на новий, кращий рівень, який нічим не поступається країнам заходу. Як зазначає О. Дроботюк, «китайська модель економічного розвитку зазнала низки трансформацій, еволюцію яких можна розподілити на три великі етапи: епоха прискореної індустріалізації та побудова соціалізму, ринкова трансформація і побудова соціалізму з китайською специфікою, інноваційна економіка і побудова соціалізму з китайською специфікою в нову еру» [7]. Як бачимо наразі Китай перейшов до інноваційного етапу розвитку.

Подібну думку поділяють й інші автори. Так, дослідник А. Бузаров зазначає у своїй роботі, що «економіка Китайської Народної Республіки є унікальним феноменом у світі. Якимось чином їй вдається поєднувати в собі елементи планової та ринкової економік, китайський прагматизм і західне марнотратство. Багато експертів в ній шукають сенс, логіку і часто не знаходять. Іноді економіка Китаю здається хаотичною і неструктурованою, проте вона дає результат, який впливає на геоекономічну ситуацію в світі» [3].

Значні зміни відбулися після 2007 року, коли XVII з'їзд Комуністичної Партії Китаю, як про це пише дослідник А. Шейко, «підкреслив актуальність і важливість активізації в КНР процесу формування національної інноваційної системи. Саме на цьому з'їзді було поставлено мету створення держави інноваційного типу. Як було зазначено на з'їзді, успішне

функціонування національної інноваційної системи вимагає наявності не тільки сильною науки і освіти, а й цілого комплексу інших інституційних умов: 1) Наявність конкурентоспроможного підприємницького сектору як основного генератора нововведень; 2) Інтеграція в глобальну інноваційну сферу як найважливіша умова розвитку національних галузей високих технологій; 3) Пріоритет державної політики в розвитку освіти, науки і технологій, створенні сприятливих інституційних умов для інноваційного зростання» [35].

Останнім часом цей процес в Китаї пішов випереджаючими темпами та виражається у формуванні особливої «китайської» моделі інноваційного суспільства. Модель сучасного китайського суспільства з опорою на традиційні народні практики по суті нічим не відрізняється від будь-якої аграрної культури, проте в сучасному Китаї за останні десять років число державних підприємств збільшилося в три рази, а кількість науковців – в 5 разів.

Це поєднання ринкових тенденцій в економіці з політикою комуністичної партії призводить до того, що в сфері інноваційних сферах (насамперед, машинобудуванні, приладобудуванні й інформаційних технологіях) створено сприятливі умови для відкриття нових міжгалузевих напрямків. Нові технології також проникають в сферу повсякденного життя китайців через рівні для всіх зони соціальної комунікації. Однак реалізація нових технологій вимагає значних зусиль і часу, а збільшення числа державних підприємств не призводить до зростання трудової активності, тим більше що витрати на них виявляються малоефективними. Крім того, багато наукових розробок все ще проводяться виключно за кордоном і китайський уряд активно працює щоб виправити цю ситуацію.

Як зазначає Л. Цимбал: «Більшість програм китайського уряду спрямовано на стимулювання інноваційної діяльності через підвищення фінансування, залучення інвесторів, сприяння патентній активності, підвищення рівня освіченості населення та повернення науковців, що

мігрували. Як показує статистика, така діяльність є досить успішною та ефективною. Інтелектуалізація економіки Китаю покладена в основу всіх основних державних програм і покликана вивести країну у світові лідери. Успішність такої програми не викликає питань, а досвід потребує подальшого вивчення всіх методів та інструментів, використаних в ході її реалізації» [33].

На сьогодні у КНР дуже висока якість підготовки у навчальних закладах, високий науковий потенціал, як за рахунок залучення вчених з інших країн, так і за рахунок власних наукових шкіл. Цьому сприяє поєднання високого рівня інноваційної культури з традиційними цінностями конфуціанства. Завдяки цьому у китайців з'являється точна і ясна картина того, що відбувається, вони можуть врахувати всі нюанси і стандарти культури того чи іншого регіону, і у них з'являється багато можливостей для наукових досліджень і публікацій. Так, за даними Л. Цимбал, «кількість наукових публікацій в Китаї значно зросла за останні 10 років. Кількість наукових публікацій та їх інноваційність вимірюється через міжнародні індекси: наукового цитування, Engineering Index та Conference Proceedings Citations Index-Science. Середньорічне зростання цих показників відбувається на 16,6%, 22,9% та 21,8% відповідно» [33].

Загалом, у сучасному Китаї дуже активно розвивається наука та вища освіта. Уже досягнута за останні десять років значна динаміка зростання виробництва наукомістких технологій. Цьому сприяє увага комуністичної партії до наукової творчості, яка по-справжньому піднімає рівень життя і рівень знань, і при цьому має широкий спектр застосувань. Вчені китайських університетів не тільки допомагають у будівництві радгоспів, шкіл, дитячих садків та інших державних організацій, а й забезпечують науковий супровід всіх реформ, які необхідні для життя населення Китаю. У кожному районі, в кожній провінції працює багато науково-дослідних інститутів і наукових лабораторій.

У зв'язку з цим обсяг наукової інформації в Китаї зростає зі швидкістю 15-20% в рік в порівнянні з 1970 роком. Варто наголосити, що розвиваються не лише державні, але й приватні заклади вищої освіти: «Зараз приватні коледжі та університети становлять понад чверть усіх вищих навчальних закладів Китаю, і вони зростають швидше, ніж державні. Залучаються і великі компанії. Наприклад, підрозділ Taobao Alibaba створив Університет Taobao, спочатку для підготовки власників електронного бізнесу, менеджерів та продавців. З часом він запропонує бізнес-освіту більше мільйонам онлайн-студентів» [37].

Як слушно підсумовує О. Дроботюк, наразі пріоритетом китайського уряду є «розвиток власних інновацій шляхом стимулювання фундаментальної й прикладної науки (як у дослідницьких інституціях, так і на виробництві та підприємствах), комерціалізація інновації в усіх галузях промисловості та сільського господарства, реформування системи захисту права інтелектуальної власності й нарощення обсягів патентування» [8].

Науково-обґрунтовані інновації приносять користь країні, оскільки сприяють переведенню її економіки в нове русло. Відмітною перевагою КНР є дбайливе ставлення до традиційної культури, що разом із титанічними зусиллями китайського народу, дозволило називатися великою інноваційною державою. Наприклад, КНР – одна з небагатьох країн, яка веде активну політику в галузі штучного інтелекту [74] і перша в світі на сучасному етапі починає розробку нового медичного програмного забезпечення [42]. Також Китай, плідно використовуючи досягнення західної науки, зміг досягти значних успіхів у розвитку нанотехнологій [39] та сучасного сільського господарства [49].

Таких прикладів можна наводити багато. Тут важливо зазначити, що інноваційна культура китайського суспільства переживає сьогодні період розквіту завдяки політичній підтримці уряду. Їй притаманні такі якості, як економічна стійкість, соціальна стабільність, швидке зростання виробництва,

високий рівень розвитку науки та освіти, венчурне підприємництво та бізнес-практики, гнучкість кадрової політики.

Зростання економічних показників Китаю перебуває у прямій залежності від зростання виробництва, яке є очікуваним результатом послідовної політики у сфері трудового законодавства, освіти на усіх рівнях, змін у соціальній культурі тощо. У своїй сукупності, ці кроки дозволили сформулювати та законодавчо затвердити положення державної політики у сфері розвитку інновацій, зкоординувати різні сфери соціокультурного та політичного буття китайського суспільства на засадах взаєморозуміння, співпраці, усвідомлення спільної національної мети.

Як зазначає М. Лазарчук, «значним внеском в розбудову Китайської інноваційної системи стало утворення спеціальних економічних зон (СЕЗ), які почали діяти з 1979 року після ухвалення відповідного закону. Найпершими і найбільш успішними з них є спеціальні економічні зони Шеньчжень, Чжухай, Шаньтоу і Сямень. Основою їхньої конкурентоспроможності стала не лише здатність самостійно розробляти нові технології, а, найголовніше, можливість швидко та ефективно впроваджувати їх у виробництво. Як показала практика, спеціальні економічні зони були засобом реалізації політики зовнішньої відкритості, яка сприяла переходу до нової економічної системи» [16].

Дійсно, вільні економічні зони – це напрямок розвитку технологічної економіки, який не є остаточно сформованим, але є важливим елементом і предметом подальшого дослідження в межах різних сучасних галузей знань. Тому концепція розвитку вільних економічних зон Китаю є надзвичайно цікавою і такою, що заслуговує вивчення теоретично та практично, в тому числі в Україні, де теж є досвід створення вільних економічних зон (правда, менш успішний, ніж у Китаї).

Аналізуючи сьогоdnішній Китай, окремо слід вказати на прогресивний досвід такої його адміністративної частини як Гонконг, який довгий час розвивався автономно. Так, як вказує А. Хімченко, ще «наприкінці 1960-х

рр., промисловою радою Гонконгу була розроблена концепція технологічного розвитку, в основі якої була покладена ідея про необхідність запозичення, удосконалювання й дифузії закордонних технологій, а не власних винаходів. У 1998 р. створюється Комісія з Інновацій та Технологій, головним завданням якої була розробка державної політики в області науково-технічного та інноваційного розвитку. У 1999 р. за рішенням уряду Гонконгу був організований Фонд інновацій і технологій Гонконгу, який був створений для фінансування конкретних проєктів. Цього ж року у систему наукових і інноваційних фондів Гонконгу входять Фонд прикладних досліджень та Рада з професійного навчання. Особлива увага стала приділятися програмам доведення досліджень до стадії комерціалізації» [32, с. 49-50].

У Китаї, як і в більшості інших традиційних культурних осередках, інноваційний проєкт розроблений в філософському сенсі та виражається у формуванні уявлень про природу, людину та суспільство як закономірний історичний процес і певний шляху розвитку, що складається з двох основних складових. Одна з них охоплює наш досвід і розуміння світу, інша характеризує моральний і політичний аспекти того, що відбувається. Узагальнено особливості інноваційної культури КНР полягають у наступному:

- По-перше, в сучасному Китаї зріс інтерес до інноваційних можливостей національних інвестицій починаючи з 70-х рр. ХХ століття. Інновація стала культурною необхідністю і знайшла статус пріоритету китайської держави.
- По-друге, за останні двадцять років в Китаї пройшли значні економічні реформи, які створили умови для розвитку науки, освіти, нових технологій і стартапів. Їх слід визнати значними та важливими досягненнями розвитку китайської економіки, особливо в області інформаційних технологій.
- По-третє, по ряду важливих показників інноваційний фактор у Китаї досяг свого оптимуму. Завдяки великому зростанню зацікавленості уряду стосовно вирішення проблем народу. Поряд з інноваційними технологіями китайська

економіка поступово переходить на новий рівень ефективності, зростання інвестицій відбувається практично постійно.

- По-четверте, відзначається зростаюча культурна мобільність китайського народу, що сприяє ефективному використанню внутрішніх ресурсів країни, в тому числі інтелектуальних. У зв'язку з цим в Китаї, затребуваність нових ідей і досвіду в сфері соціальної динаміки необхідна як ніколи, адже метою є рівномірний поступальний розвиток всього матеріального і духовного багатства народу.
- По-п'яте, сформована до теперішнього часу практика дозволяє залучати висококваліфікованих фахівців з країн третього світу. Розвиток кадрів і залучення в інноваційну економіку окремих елементів традиційної національної культури вимагають серйозного наукового та технологічного супроводу. А ріст можливостей в реальному секторі економіки вимагає реформування системи забезпечення освітнього процесу.

Для України інноваційний досвід КНР має унікальний потенціал як в економічній, так і в політичній сфері. «Китайський економічний, технологічний та інноваційний успіх полягає в системності державної політики та здатності гнучко реагувати на зміни, ризики й глобальні виклики» [8]. Евристична модель поєднання традицій та інновацій, з одного боку, сформована довгим і плідним спілкуванням Китаю зі східноєвропейськими народами, а з іншого – зачіпає інтереси українського народу, що дозволить ширше розгорнути проекти співпраці та соціальних трансформацій.

Описуючи відносини України та Китаю на сучасному етапі А. Бузаров наголошує, що «китайці добре орієнтуються в ситуації в Україні і знають про конфлікт з Росією. Звичайно, вони намагаються не зачіпати цю тему, але виступають за те, щоб Китай розвивав відносини і з Україною, і з Росією. Китайці і далі зацікавлені інвестувати в Україну, але їх лякають три речі – постійна зміна законодавства, зміна політичних режимів і надмірна корупція. Вони не розуміють, чому її не можна побороти або хоча б зменшити. У

самому Китаї за економічні злочин, включаючи корупцію, давно не розстрілюють, однак покарання за подібні діяння досить суворі і в останні роки там ведеться безпрецедентна боротьба з нею» [3].

Досвід інновацій Китаю дозволяє Україні ширше використовувати її традиційні унікальні можливості в економічному та геополітичному аспектах і сприяти мобілізації ресурсів обох країн в їх стратегічних проєктах. Це дозволяє здійснити інтеграцію китайського та українського ринку й зробити останній більш конкурентоспроможним за кордоном. Окрім того, винятково важливе значення має міжнародне співробітництво між Китаєм і Україною, пов'язане з відновленням геополітичної рівноваги.

Вже зараз є приклади, коли активізується співпраця китайських та українських науково-дослідних і виробничих фірм, що позитивно впливає на ринок товарів і послуг в обох державах. Це стосується металургійної промисловості [66], торгівлі [58], системи охорони здоров'я [52] та багатьох інших галузей.

Далі звернемося до досвіду інноваційної діяльності Японії, як однієї із країн великої сімки. У японському інноваційному проєкті розвитку суспільства співіснують ринкові механізми та різні форми державної підтримки, що дозволяє домогтися значних результатів у соціально-економічному розвитку. В Японії заохочується науково-технічний прогрес, в той же час витрати на його фінансування і розвиток розглядаються як інвестиції у зміцнення національної економіки. Виходячи з цих принципів, до складу японської національної інвестиційної політики входить фінансування різноманітної інноваційної продукції.

Воно включає різноманітні проєкти з метою підвищення ефективності та значущості інновацій в таких галузях: телекомунікації, електроніки, робототехніки, нанотехнологій, виробництва лазерів, ІТ-бізнесі тощо. Виробництво цих інноваційних продуктів стає дедалі масштабнішим, а витрати на їх виробництво, навпаки, знижуються. Як зазначає І. Гайда, «суть японської моделі інноваційної політики полягає у визначенні пріоритетних

напрямів інноваційного розвитку та наданні їм значної державної підтримки. В Японії на державному рівні визначаються конкретні технологічні переваги, які повинні бути досягнуті, здійснюється стимулювання їх подальшого розвитку з метою переведення на нові технології всього народного господарства» [4, с. 69].

Дійсно, якщо подивитися на інноваційний ландшафт Японії з точки зору філософії, то його можна розділити на три основні категорії: економічні, культурні та соціальні феномени. Крім того, слід розрізняти громадський і індивідуальний рівень інновацій. Тому політика Японії будується на трьох принципах: державної інноваційної підтримки, корпоративного інвестиційного бюджету та соціальних інвестицій. Японія має два тренди, які об'єднують кілька напрямків.

У першу чергу, мова йде про активний рух за державну інноваційну підтримку, в другу – за корпоративний інноваційний бюджет. У першу групу відносяться наукові дослідження, розробки, вдосконалення, конструкторські розробки та пропозиції стратегічної спрямованості, в яких зацікавлена держава. До другої групи інвестуються капітали корпорацій як, наприклад, фінансова допомога корпорації «Міцубісі» у проєктуванні космічного корабля «Crew Dragon», здійснення комерційних проєктів у суднобудівній промисловості тощо.

О. Кваша стверджує, що «модель інноваційного процесу в Японії заснована на лідерстві великих корпорацій, які володіють значними ресурсами й інтенсифікують інноваційний процес. Характерними рисами японської моделі є значна державна підтримка, співпраця державних структур і корпорацій, налагоджена система комунікацій та обміну інформацією, кооперація і конкуренція корпорацій на різних етапах інноваційного процесу. Особливістю є те, що модель ґрунтується на розвитку прикладних наукових досліджень, на основі яких створюються унікальні зразки нових високоякісних продуктів та технологій у сфері high-tech» [12, с. 152].

Ми можемо частково погодитися з цим автором адже, як уже було сказано вище, в Японії існує тенденція до інтеграції різного роду наукових і прикладних напрямків. Ця тенденція настільки сильна, що в деяких галузях, наприклад в області технологій машинобудування, електроніки та побутової техніки, у японських фірм практично немає конкурентів.

Філософія інновацій в Японії – це пошук концепцій, які здатні вирішувати проблеми економіки, політики та суспільства із застосуванням технології «ноу-хау», ставлячи під сумнів існуючі доктрини та методи управління країною. В Японії вирішення проблеми обов'язково має ґрунтуватися на науково обґрунтованих концепціях, які довели високу ефективність на практиці. Тільки такі реформи уряд може визнати важливими для країни.

Починаючи з 2013 року, коли була затверджена нова державна політика стимулювання розвитку країни «стратегія відродження Японії» [23] було визначено, що сучасне японське суспільство має бути побудоване на синтезі традицій та новизни, при чому цей синтез має бути на науковій основі, а економічні новації, в основу яких закладено принципи ноу-хау, повинні бути доповнені елементами культурної політики. Метою має стати розвиток ринкової економіки шляхом інтеграції всіх традиційних інститутів країни сонця, що сходить.

І. Гайда відзначає, що «головною рушійною силою інноваційної діяльності в економіці Японії є використання компаніями інновацій в конкурентній боротьбі з метою підвищення рівня їх конкурентоспроможності. Саме такий децентралізований «попит на інновації» дає змогу побудувати цілісну національну інноваційну систему, в якій забезпечується взаємодоповнюваність бюджетного та корпоративного фінансування науково-технічної та інноваційної діяльності» [4, с. 74]. Це дійсно так, адже перевага компаній із альтернативними технологіями очевидна.

Чим вищими є темпи розвитку технологій у Японії порівняно з іншими країнами «великої сімки», тим менш критичним є сировинний сектор з точки зору пріоритету в процесі формування політики. Як результат, японська економіка була стала відкритою для світових тенденцій в галузі інформаційних технологій, що становить близько 25% провідних компаній у світі.

На підставі співвідношення між розмірами японської економіки та абсолютним використанням технологічних інновацій, як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі, є підстави думати, що Японія перетвориться на суспільство, яким керують технологічні компанії. Так, «в Японії підтримка інноваційного розвитку здійснюється за допомогою «японських сюданів», які демонструють усьому світу високу ефективність. Особливістю сюдану є те, що головні фірми створюють під своєю егідою спільні підприємства і розробляють спільні інвестиційні проекти для проникнення у нові сфери. Це дає змогу, об'єднуючи фінансові та інші ресурси і ділячи ризик, готувати прориви в нових напрямках тоді, коли потреба в них стає нагальною» [12, с. 153].

Ще донедавна вважалося, що «у Японії застосовується модель 'наздоганяючого розвитку'. Завдяки жорсткому державному регулюванню та міцній інституційній базі країна за короткий період часу перетворилася з імпортера інновацій на одного з лідерів світового інноваційного розвитку. Цьому сприяло також масштабне застосування податкових пільг, пільгового кредитування, сприятливий митний режим щодо імпорту високотехнологічної продукції, новітнього обладнання, купівлі патентів і ліцензій. Конкурентоспроможними виявилися великі інноваційні підприємницькі структури – седани, побудовані за принципом вертикальної інтеграції у промисловості та об'єднані з банками, інвестиційними, страховими компаніями та універсальними торговими фірмами. У Японії створено 19 науково-технологічних центрів на зразок 'Силіконової долини' у США. Тут побудована сучасна технологічна інфраструктура, функціонують

великі телекомунікаційні мережі, активізується діяльність щодо комерціалізації результатів наукових розробок, масштабним і динамічним є ринок нових товарів» [19, с. 202]. Як бачимо, Японія за останні 30 років здійснила стрибок із статусу відтворення і наслідування США до рівноправного партнера і світового лідера у багатьох високотехнологічних сферах, які ми згадували вище.

Загалом філософія інновацій у Японії має такі особливості.

- По-перше, головне правило – не захоплюватися ідеальністю. У кожного різні таланти та потреби. Інноваційне бачення компанії не повинно визначатися необхідністю виробляти найбільші продукти, у той же час важливо мати можливість адаптуватися до змін тенденцій.
- По-друге, Японія - країна, яка «шукає інновації». Інноваційні галузі, що мають надзвичайно високі темпи зростання (ІТ, біотехнології, штучний інтелект, робототехніка тощо), визнані та заохочені урядом. Керівнику інноваційного підприємства дозволено зберігати монополію на управління підприємством. Однак цей принцип не слід застосовувати в тому сенсі, що монополія надається новатору назавжди.
- По-третє, сприяння приватній ініціативі та участі громадськості. Японія рівно підтримує як традиції, так й інновації у підприємстві. Різні види приватного бізнесу відкриті для громадян різного віку. Крім того, існує високий рівень венчурної підприємницької діяльності у машинобудуванні, медицині, фінансах, сфері послуг, сільському господарстві та інших сферах.
- По-четверте, у Японії вважають, що ризики не повинні виходити з-під контролю. Якщо вони є, компанії можуть зазнати збитків, особливо побоюються ризику завдати шкоди репутації компанії.
- По-п'яте, інновації стають доступними для всіх учасників: самозайняті люди, стартапи, малі та великі фірми. Уряд та інші зацікавлені сторони можуть долучитися до процесу. В Японії існує повсюдна «економіка користувачів», заснована на «спільному використанні», в якому спільні інноваційні зусилля приймаються та заохочуються.

- По-шосте, фірми, які мають соціальну відповідальність, знаходять свій власний «інноваційний ринок» і пропонують недорогі або безкоштовні послуги в соціальних цілях, таких як надання допомоги дітям, людям похилого віку, особам з інвалідністю тощо.

Для українського суспільства інноваційний досвід Японії цікавий, оскільки більшість із проблем, які успішно пододала «країна сонця, що сходить» характерні сучасній Україні. Цей досвід показує можливості стати демократією західного типу та відійти від спадку Української Радянської Соціалістичної Республіки. Прорив у процесі міжнародної інтеграції може відбутися лише в тому випадку, якщо Україна зможе організувати власну зовнішню політику - не лише щодо наших відносин з Європейським Союзом, але і з високорозвиненими східними країнами, однією із яких є Японія.

Далі перейдемо до огляду Південної Кореї, яка є одним із лідерів інновацій не лише в азійському регіоні, а й у глобальному вимірі. Філософія інновацій Південної Кореї передбачає, що всі верстви суспільства повинні прагнути створити якісний кінцевий продукт. Інновації, як правило, є ланцюжком змін, що йде від першого елемента – мети до останнього – її досягненого результату.

Тому південнокорейські стартапи рухаються вперед із баченням майбутньої величі та сподіваннями на подальше вдосконалення продукту. О. Кваша слушно зазначає, що «як приклад інноваційного розвитку групи країн Східної Азії варто відзначити Південну Корею, де основними агентами економічного зростання вважають великі промислові групи. Держава активно підтримує їх прагнення диверсифікувати свою діяльність на основі наукомістких технологій, щоб підвищити частку експорту в загальному обсязі своєї продукції» [12, с. 153].

Дійсно, у цій інноваційній державі створено унікальну промислову, технологічну та інноваційну зони, що дозволяє корейцям використовувати різні ресурси. Державне фінансування та внесок великих бізнес-груп паритетні, якщо йдеться про високотехнологічні галузі. У цій країні роль

держави також помітна, і вона здебільшого прагне сприяти місцевому економічному розвитку з метою розробки конкретних планів (як частина бізнес-моделі «хліб і масло»).

Як зазначає І. Баланчук, «тільки протягом одного покоління економіка Південної Кореї пройшла неймовірну трансформацію від однієї з найбідніших країн світу до однієї з найбагатших. Інновації та технології стали ключовими факторами, які лягли в основу конкурентоспроможності південнокорейського експорту і стимулювали стрімке економічне зростання країни в останні десятиліття» [1, с. 50].

У цій роботі ми повинні підкреслити, що нововведення минулого та сьогодення Південної Кореї зумовлені не лише діями уряду, але й загальною соціальною згуртованістю корейського суспільства, яке в свою чергу базується на релігійних цінностях протестантизму. Ми стверджуємо, що, хоча відкритість суспільства є необхідною умовою для розвитку країни, більшу частину значних економічних та соціальних змін у повоєнний час можна віднести до культурного консерватизму корейського суспільства та широкого визнання системи «трьох вір» – традиційний буддизм, конфуціанство та християнство (протестантизм). Саме остання через етику сприяння діловому життю стала ґрунтом для інноваційного розвитку південнокорейського соціуму.

Хоча релігійні цінності не є головним фактором розвитку інновацій у Кореї, але вона відіграє помітну роль на тлі інших соціальних факторів, таких як працьовитість народу, підприємливість, здатність йти на ризик, що в комплексі сприяло сильній системі венчурного капіталізму цієї країни. Водночас система вищої освіти в Кореї ще слабка, особливо в галузі науки та техніки. У цій країні система вищої освіти має дуже мало можливостей надати потужну академічну підтримку ученим та студентам, тому уряд всіляко сприяє залученню інтелектуальних ресурсів із-за кордону.

Також Південна Корея за останні два десятиліття довела, що її інноваційні системи не потребують величезних інвестицій, бо можуть бути

адаптовані таким способом, який не лише підтримує корпоративні інновації, але й сприяє розвитку усіх галузей промисловості Південної Кореї, успішно рехаючи країну вгору у списку інноваційних держав світу на початку третього тисячоліття.

Корейський досвід показує, що залучення людей в інноваційну діяльність та управління людьми - найважливіша сторона життєдіяльності суспільства й економіки в цілому. Тому проведення моніторингу інновацій є надзвичайно важливим етапом в житті будь-якої держави. Будь-який орган державного апарату або будь-яке суспільне утворення зобов'язане мати свій моніторинг інновацій. Як слушно зазначає С. Денежніков: «Інноваційне суспільство як соціокультурна система володіє потенціалом розвитку, життєвими циклами, за допомогою яких реалізується потреба в періодичному оновленні, яке стає всезагальною закономірністю суспільства та його систем. Процес оновлення суспільства тісно пов'язаний з явищем власної межі інноваційного суспільства. Соціальна межа інноваційного суспільства проявляється за відсутності узгодженої єдності технічного й гуманітарного розвитку у вигляді небезпеки збільшення масштабів і кількості техногенних катастроф. У результаті цього може з'явитись інформаційна межа різноманітності та складності системи, що тягне за собою неефективне використання технологій, зростання бідності й соціальну напруженість» [5, с. 234-235].

Сказане повною мірою стосується Південної Кореї, адже основою корейського інноваційного «буму» є система грантів і пільг для малого бізнесу, особливо для стартапів. Щоб отримати «інноваційний» кредит для малого бізнесу, підприємець має створити власну невелику компанію. Як тільки невелика компанія створює 50 000 південнокорейських вон доходу, уряд дає їй позику на рік. Якщо він заробляє більше грошей, йому дозволяється продовжити позику. Якщо протягом наступних трьох років він не заробить більше грошей, позика припиняється.

Ця система працює досить добре, проте І. Баланчук слушно вказує, що «система грантів і пілг у Південній Кореї неоднозначна, але доводить свою ефективність. Потрапляючи в технопарк або інкубатор, стартап отримує величезну кількість пілг і грантів, і він не зобов'язаний їх виплачувати, якщо його компанія стане успішною. Якщо ні – доведеться повернути. Причому існують градації. Якщо стартап провалюється зі своєї вини, то всі суми державної підтримки потрібно повернути в бюджет. Якщо повернути не виходить, засновники стартапу потрапляють у чорні списки і вже не зможуть претендувати на державну підтримку. Якщо ж стартап провалюється з вини контрагента, наприклад університет не зміг провести необхідні дослідження або зібрати прототип, то держава може пробачити такий борг. Це дуже азійський підхід. І фактично це ручне управління інноваціями в країні – через такі коридори проходить величезна кількість молодих компаній» [1, с. 52].

Для України досвід Південної Кореї може бути цікавим, оскільки обидві країни мають багато спільного та побудовані за схожою системою. Подібно до Кореї, Україна також зазнала зростання рівня підприємництва в останні 20 років. Але успіх Південної Кореї зумовлений особливим суспільством, нетерпимим до корупції та олігархічних організацій. Багато людей з робітничих, нижчих і середніх класів відчують свою залученість до розбудови нової країни, на відміну від України, яка потерпає від корупції, а населення зневірилось у тому що патріархально-олігархічну структуру можна подолати в принципі.

Філософія інновацій в Україні за корейським зразком повинна базуватися на принципах креативної економіки. Наприклад, технологічна трансформація в Кореї під керівництвом Korea E-Power дуже ефективно сприяє використанню відновлюваних джерел енергії та зменшує розрив із китайською технологією, яка має найвищий відсоток невідновлюваних джерел енергії. Виробництво та впровадження технологій відновлюваної енергії швидко зростало протягом останніх двох десятиліть. Які провідні

компанії України займають помітну нішу у креативній економіці світу? Питання риторичне. Отже, це хороший резерв для розвитку України, який ще не використовується.

Філософія інновацій в Україні також повинна базуватися на відновленні військово-промислового комплексу в часи, коли існує реальна потреба захищати власну країну. Друзі України, такі як Корея, дають хороші приклади як саме це має відбуватися при зміні ринкового порядку та зміні пріоритетів суспільства. Українська стратегія інновацій повинна базуватися на визнанні можливостей та викликів глобального світу, а не лише локальних проблем.

Україні за зразком Кореї доцільно, наприклад, вдосконалити юридичні процедури та усунути адміністративно-бюрократичні структури, особливо у нових наукоємних галузях – машинобудуванні, верстатобудуванні, приладобудуванні, сфері розробки високотехнологічного обладнання, агробізнесі, розробці програмного забезпечення тощо.

Далі коротко звернемось до досвіду Сінгапуру, який є одним з п'яти засновників Асоціації держав Південно-східної Азії та одним із світових лідерів у сфері інновацій. Ця невелика місто-державка демонструє, як розумні політичні ідеї та рішучі дії можуть призвести до величезної трансформації в структурі та управлінні суспільством.

Як зазначає А.Хімченко, «становлення інноваційної системи в Сінгапурі датується 1990-ми роками ХХ століття. У 1991 році національною радою з економічного розвитку була створена національна рада з науки та технологій, що разом здійснюють інвестування в розробку продукції та послуг на базі генерованих ідей. Серед особливостей інноваційного розвитку Сінгапуру слід виділити такі: імпорт зарубіжних вчених, як пріоритетний напрям розвитку та активізації інноваційних процесів в економіці; інновація, насамперед, пов'язана із людьми, що її генерують; програми, що спрямовані на розвиток та реалізацію інновацій фінансуються державою; значний розвиток прикладних досліджень у сферах біології, медицини, генетики,

інформатики та ін.; стимулювання процесу створення малих та середніх фірм, що сприяє адаптації та розвитку інновацій» [32, с. 48-49].

Перетворення Сінгапуру з торгового центру в центр інновацій розпочалося з прориву у галузі транспорту. Давню, громіздку транспортну систему було замінено на найсучасніші швидкісні види транспорту. На сьогодні найпопулярнішим видом транзиту тут є чотирисмуговий монорейковий шлях. Було потрібно три десятиліття зусиль, але Сінгапур став одним із найрозвиненіших міст на планеті. Наразі Сінгапур є пулом для ідей та інновацій, що забезпечується кількома чинниками.

По-перше, в місто з'їжджається величезна кількість талановитих людей – науковців, інженерів, бізнесменів. У середньому до Сінгапуру щохвилини приїжджають три людини. Цей показник збільшиться протягом наступних двох років ще удвоє. У Сінгапурі дуже молоде освічене населення, бо і з 80-х рр. XX ст. Сінгапур робив ставку на залучення іноземних талантів.

По-друге, у цій азійській країні (як і в інших, які ми аналізували) існує потужна державна підтримка інновацій в бізнесі, в технологіях, у культурній сфері. Прийняті урядом Сінгапуру законодавчі акти надали перевагу підприємцям, які не бояться ризикувати та починати нову справу. До цього існувала ситуація схожа на українську, коли у Сінгапурі можливості для ведення бізнесу підривалися складним політичним середовищем і були прикладом того, як бюрократичні норми можуть стримувати економічне зростання. У Сінгапурі вчасно зрозуміли, що законодавча база може завдати більше шкоди, ніж користі й максимально скоротили кількість регуляторних актів, водночас посиливши відповідальність за правопорушення.

По-третє, Сінгапур має глобально орієнтовану систему освіти. Такі навчальні заклади, як Національний університет Сінгапуру, активно беруть участь у зрощенні інновацій. Цей університет залучений у багатьох проєктах з питань інноваційної освіти у Сінгапурі, який здійснюється Сінгапурським проєктом партнерства у галузі освіти, і керується Центром науки та техніки Гонг Лім. Центр науки та техніки Hong Lim (HLSC) створений для

підвищення рівня науково-технічної освіти, розробки навчальних планів з наукової освіти для загальноосвітніх шкіл та ліцеїв тощо. Однак, дослідницький сектор Сінгапуру все ще сильно залежить від іноземних технологій. Національний університет Сінгапуру – це, мабуть, найбільший експортно-орієнтований університет в Азії.

По-четверте, ця країна є унікальною бізнес-екосистемою, що дозволяє реалізовувати найризикованіші бізнес ідеї. Однак, успіх у сфері інновацій вимагає сміливості та креативного мислення, які можуть суперечити традиційним східним соціальним нормам – дисципліни, слухняності, ієрархічності. Це знову актуалізує фундамент нашого дослідження: питання про те, чи може інноваційна економіка поєднуватися з традиційними цінностями Сходу. Аналіз практичних кейсів у Сінгапурі дозволяє дати ствердну відповідь на це питання.

По-п'яте, Сінгапур залишається світовим «торговим центром» з різноманітними торгівельними можливостями. До цього варто додати можливості, які дають міжнародні фінансові інструменти МВФ, Світового Банку тощо.

Звичайно є й суперечності на шляху створення інноваційного суспільства у Сінгапурі. Так, важко знайти баланс крихтих доходів новаторів з потребами багатьох сінгапурців, які намагаються звести кінці з кінцями, і не дивно, що так багато стартапів провалюються. Щомісяця починають працювати більше 30 000 підприємців, але лише 10-15% працюють більше 1 року, тому розпачу не бракує. Зіткнувшись з бюрократією, браком ресурсів та фіскальною політикою, у багатьох ранніх підприємців-новаторів не має іншого вибору, як закритися.

Для України досвід інноваційного суспільства Сінгапуру цікавий в розрізі побудови невеликих локальних вільних економічних зон, наприклад у таких містах як Одеса. Такі економічні центри за типом Сінгапуру зараз виникають по всьому світу у відповідь на сучасні виклики глобальної економіки в деяких країнах, тому для України цей шлях має початися із

усунення законодавчих і бюрократичних перешкод для започаткування інноваційних стартапів. Саме іноземні інвестиції у такі точкові центри як Одеса (за моделлю Сінгапуру) цілком можуть стати «точкою росту» української економіки та врятувати Україну від економічної кризи та політичного хаосу.

Таким чином, аналіз потенціалу інноваційних суспільств Східноазійського регіону у соціокультурній динаміці XXI ст. виявив провідну роль держави і урядової політики у створенні та запровадженні інновацій, які постійно розширюють цільову орієнтацію життєдіяльності суспільства, сприяючи підвищенню рівня його саморегулювання, але до певної міри політично коригуючи окремі форми його організації. У цих країнах – насамперед в Китаї та Японії – відбувається процес постійного моніторингу інновацій та контролю «керованих криз», їх прогнозування, аналіз причин і варіантів розвитку подій, періодичне оновлення понятійного апарату та правил.

Інноваційний досвід країн Східної Азії показав, що вона є синтезом західної моделі ризик-орієнтованого підприємництва та традиційних східних цінностей, в тому числі філософсько-релігійних – конфуціанство в Китаї, протестантизм – у Південній Кореї. Виявлено, що процес становлення нового полягає в тому, щоб створити нову філософську категорію, а потім запропонувати її в якості соціального та релігійного орієнтира, з яким інновація може бути прийнята як елемент національної культури.

Вивчення в межах нашого дослідження досвіду на прикладі інвестиційних проєктів Китаю, Японії, Південної Кореї та інших східних країн показує, що впроваджувана в суспільстві культура пов'язана з релігійною системою, і вона відіграє важливу роль у формуванні ідентичності індивіда. Подібний приклад інноваційної свідомості пропонує нам протестантизм у Південній Кореї та конфуціанство у Китайській Народній Республіці.

Особливе місце в структурі соціального протікання інновацій азійського регіону займає коло успадкованих ідей і суспільних принципів. Як засіб відтворення на основі успадкованих ідей і принципів інновації взаємодіють між собою, що включає взаємні компіляції та модифікації. При цьому, як правило, змінюються лише правила компіляції, а самі принципи абсолютно не змінюються. Оскільки успадковані ідеї і принципи – основні закони соціального розвитку, ці елементи культури завжди володіють абсолютним статусом. Вони не можуть бути зламани, змінені або замінені інакше як з дозволу правлячих еліт.

Висновки до третього розділу

У розділі здійснено спробу філософської антиципації (передбачення) майбутніх векторів розвитку цих країн у глобальній конкуренції із західною моделлю інноваційності. Особливу увагу звернено на роль освіти та науки як ключового чинника інноваційного розвитку, а також показано механізми імплементації окремих прогресивних елементів в Україні. Досвід східноазійських країн показав, що соціальний контекст інновацій є суб'єктивним та відкритим за своєю природою.

Рух інноваційних процесів є економічним, культурним, соціальним, психологічним та соціальним фактором розвитку кожної культури окремо. Але глибинні інновації можуть здійснюватися тільки в тому випадку, якщо культури дозволяють себе змішувати (як це відбувається в Гонконгу чи Сінгапурі). І тільки цей вибір вирішує результат процесу соціальних перетворень.

Східноазійський підхід до інновацій означає, що будь-яка нова модель є продуктом існуючих концепцій, але вона ніколи не буде знаходитися в повній залежності від базового дискурсу. Так, хоча нові дискурси ніколи повністю не перекриваються з культурою, яка їх створила, але при цьому з'являються нові феномени сучасного технократичного суспільства. Така

ситуація ставить соціальну філософію перед проблемою вибору: завданням інноваційної моделі є встановлення контакту з традиційною культурою.

Виявлено, що інновації можуть нести загрозу, якщо розробляються і запроваджуються без ціннісної основи, особливо це помітно у західному світі. Не сама по собі інновація є загрозою, а люди які використовують її в своїх примітивних інтересах. Тому Схід пропонує шлях інновацій, які засновані на цінностях. Весь розвиток суспільства стосується питання про доцільність виникнення будь-якого ноу-хау, чогось нового на основі існуючих традицій.

Виявлено, що провідну роль у створенні та запровадженні інновацій відіграє держава та урядова політика, які постійно розширюють цільову орієнтацію життєдіяльності суспільства. Вважається, що інновації можуть нести загрозу, якщо розробляються і запроваджуються без ціннісної основи. Не сама по собі інновація є загрозою, а люди які використовують її в своїх егоїстичних інтересах. Тому Східна Азія пропонує шлях інновацій, які засновані на цінностях. Весь розвиток суспільства стосується питання про доцільність виникнення будь-якого ноу-хау, чогось нового на основі існуючих традицій.

Доведено, що у східноазійському регіоні, як і в більшості інших традиційних культурних осередків, інноваційний проєкт виражається у формуванні уявлень про природу, людину та суспільство як закономірний історичний процес і певний шляху розвитку, що складається з двох основних складових. Одна з них охоплює наш досвід і розуміння світу, інша характеризує моральний і політичний аспекти того, що відбувається. Це дає підстави стверджувати, що в середньостроковій та довгостроковій перспективі інноваційний потенціал та вплив країн регіону будуть постійно зростати.

Отримання наукою статусу важливої продуктивної сили в глобальну добу має тріаду окремих чинників:

- 1) наука стала прагматично орієнтованою, знання виробляються щоб бути «спожитими»;
- 2) наукові знання втілюються в людському капіталі, що являє собою інтенсивний чинник економічного розвитку та розвитку суспільства загалом;
- 3) успіх інноваційної стратегії країн регіону полягає у дієвій політиці співпраці бізнес кол із представниками держави, які носять партнерський характер, та реалізуються шляхом створення консультативних рад, професійних асоціацій тощо.

Результати цієї політики можна побачити хоча б на основі аналізу розвитку вищої освіти. Так, за даними Академічного рейтингу університетів світу у топ-100 у 2005 році було 5 університетів з цього регіону, а в 2020 – вже 11. При чому, 6 закладів вищої освіти – з Китаю, тоді як у 2005 році вони не були представлені. Це показує як швидко можуть відбуватися зміни інноваційного середовища за умови цілеспрямованих зусиль державної політики, а також взаємозалежність формування «soft skills» та підвищення ролі науки.

Також показано, що в українському суспільстві існує достатній потенціал інноваційності, який, однак, гальмується такими негативними явищами як корупція та непотизм у кадровій політиці. Тому, доцільно вдосконалити юридичні процедури, усунути адміністративно-бюрократичні перепони та рішучіше боротися з корупцією (як це зроблено в Китаї), розвивати креативну економіку (Південна Корея, Японія) тощо. Необхідно створювати вільні економічні зони (Сінгапур, Тайвань) тощо. Досвід східноазійських країн показав, що соціальний контекст інновацій є суб'єктивним та відкритим за своєю природою.

Рух інноваційних процесів є економічним, культурним, соціальним, психологічним та соціальним фактором розвитку кожної культури окремо. Але глибинні інновації можуть здійснюватися тільки в тому випадку, якщо культури дозволяють себе змішувати (як це відбувається в Гонконгу чи Сінгапурі). І тільки цей вибір вирішує результат процесу соціальних

перетворень. Східноазійський досвід показує, що на початку XXI ст., залучення людей в інноваційну діяльність і управління людським потенціалом – найважливіша сторона життєдіяльності держави та суспільства в цілому.

Україні на шляху до інноваційного суспільства доцільно, за зразком Китаю, вдосконалити юридичні процедури, усунути адміністративно-бюрократичні перепони та рішучіше боротися з корупцією. Філософія інновацій в Україні за південнокорейським зразком повинна базуватися на принципах креативної економіки. Досвід інноваційного суспільства Сінгапуру цікавий для України в розрізі побудови невеликих локальних вільних економічних зон.

Загалом, прорив у процесі міжнародної інтеграції може відбутися лише в тому випадку, якщо Україна зможе організувати власну зовнішню політику – не лише щодо відносин з Європейським Союзом, але й у відносинах із високорозвиненими країнами Азії – Китаєм, Японією, Південною Кореєю та Сінгапуром.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ

1. Баланчук І.С. Досвід інноваційного розвитку Південної Кореї і його адаптація в Україні. *Наука, технології, інновації*. 2018. № 3 (7). С. 50-55.
2. Барбер М., Муршед М. Как добиться стабильно высокого качества обучения в школах. Уроки анализа лучших систем школьного образования мира. *Вопросы образования*. 2008. № 3. С. 7-60.
3. Бuzаров А. І. Деякі зовнішньополітичні орієнтири Китаю після 19-го всекитайського з'їзду КПК. *Україна–Китай* N4(10) 2017, <https://sinologist.com.ua/buzarov-deyaki-zovnishnopolitychni-oriyentyry-kytayu-pislya-19-go-vsekytajskego-z-yizdu-kpk/>
4. Гайда І. О. Загальні принципи та методи стимулювання державної інноваційної політики Японії. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. Серія : Економічні науки. 2015. № 2. С. 69-76. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_2015_2_12
5. Денежніков С. С. Інноваційні запити сучасного суспільства. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 4. С. 230-239. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2015_4_29
6. Дрига С. Г. Макроекономічні чинники становлення та розвитку системи інноваційного підприємництва. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*, 2009, №3, С. 120-125.
7. Дроботюк О. В. Еволюція моделі економічного розвитку КНР. *Україна–Китай* N17(3) 2019, <https://sinologist.com.ua/drobotyuk-o-v-evolyutsiya-modeli-ekonomichnogo-rozvytku-knr>
8. Дроботюк О. В. Еволюція моделі економічного розвитку КНР. *Україна–Китай* N17(3) 2019, <https://sinologist.com.ua/drobotyuk-o-v-evolyutsiya-modeli-ekonomichnogo-rozvytku-knr/>
9. Дутковський І. Соціокультурні і ціннісні чинники інноваційної діяльності. *Людинознавчі студії. Філософія*. 2013. Вип. 28. С. 30–44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lstudf_2013_28_5

10. Ільїн В. В. Концепт інновації в парадигмі синергетики. *Вісник Національного авіаційного університету*. Серія : Філософія. Культурологія. 2008. № 2. С. 9-11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnau_f_2008_2_4
11. Кваша О. С. Інноваційний розвиток економіки України: світовий досвід та рекомендації для України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2016. Вип. 6(1). С. 150-154. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2016_6%281%29_37
12. Кваша О. С. Інноваційний розвиток економіки України: світовий досвід та рекомендації для України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2016. Вип. 6(1). С. 150-154. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2016_6%281%29_37
13. Кисельов М.М. Біологічна етика в системі практичної філософії. URL: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/bioetica/Kiselev.htm>
14. Ковальова С. Б. Інновація в суспільній перспективі. *Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут"*. Філософія. Психологія. Педагогіка. 2010. № 2. С. 29-34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_fpp_2010_2_5
15. Кремень В.Г. Інноваційна людина як мета сучасної освіти. *Філософія освіти*. 2013. № 1. С. 7-22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhilEdu_2013_1_3
16. Лазарчук М.О. Соціально-економічні реформи в Китаї: генезис та чинники. *Вісник Міжнародного слов'янського університету*. Сер. : Економічні науки. 2013. Т. 16, № 1-2. С. 117-124. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VMSU_econ_2013_16_1-2_19
17. Мазур Ю. В. Цивілізаційне підґрунтя формування політичних інститутів в країнах Східної Азії. *Проблеми міжнародних відносин*, 2013. №7, С. 108-121.

18. Макуха Ю. В. Модернізація і регіоналізація у Південно-Східній Азії: методологічний аспект. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2017. Вип. 24(2). - С. 143-151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2017_24%282%29_20
19. Марчук Л. П. Зарубіжні моделі інноваційного розвитку економіки: вибір для наслідування. *Економіка і регіон*. 2011. № 2. С. 200-204. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econrig_2011_2_43
20. Москалёва О.В., Акоев М.А. Публикации на разных языках в индексах цитирования, или есть ли шанс у русского языка в науке? URL: <http://www.unkniga.ru/kultura/8295-publikatsii-na-raznyh-yazykah-v-indeksah-tsitirvaniya-est-li-shans.htm>
21. Москалик Г. Філософія впровадження інновацій в інформаційно-комунікативному середовищі освіти. *Гілея: науковий вісник*. 2014. Вип. 89. С. 357-363. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2014_89_88
22. Нетребин Ю. Ю. Зарубежный опыт постдокторской подготовки исследователей. *Управление наукой и наукометрия*. 2019. Т. 14. № 2. С. 204-223.
23. Нихон сайко сэнряку (Стратегия возрождения Японии). URL: http://www.kantei.go.jp/jp/singi/keizaisaisei/pdf/saikou_jpn.pdf
24. Пашко П.В., Мандрагеля В.А. Деякі питання удосконалення системи освіти в Україні в контексті світових тенденцій. *Освіта і суспільство*. Рада ректорів Київського вузівського центру. Київ, 2018. С. 189-196.
25. Пелагеша Н. *Lingua franca для глобального світу*. URL: http://gazeta.dt.ua/EDUCATION/lingua_franca_dlya_globalnogo_svitu.html
26. Ратай Т. В. Рейтинг ведущих стран мира по затратам на науку. *ИСИЭЗ*, 24 июля 2018. URL: <https://issek.hse.ru/news/221864403.html>
27. Руденко І. М. Інновації: сутність і процес становлення. *Філософські обрії*. 2010. Вип. 24. С. 110-120. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FiloFilo_2010_24_11

28. Соболь Т. В. Інноваційна культура як основа розвитку сучасного суспільства. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія*. 2014. Вип. 4. С. 29-32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_FP_2014_4_9
29. Старовойт О. В. Духовний контекст інноваційної культури. *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2015. Вип. 5-6. С. 66-74. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Multi_2015_5-6_9
30. Старовойт О. В. Концепція інноваційної особистості як соціокультурного феномену. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2017. Вип. 69(1). С. 147-152. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpvgvzdia_2017_69%281%29__23
31. Теліженко Л. В. Постнекласичний зміст гуманітарної інноватики: тоталогічний аспект. *Totallogy-XXI. Постнекласичні дослідження*. 2013. № 30. С. 96-111. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/totallogy_2013_30_5
32. Хімченко А., Махнович О. Активізація та розвиток інноваційних процесів в країнах світу: ретроспектива та сучасний стан. *Економіка та держава*. 2013. № 12. С. 47-51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2013_12_12
33. Цимбал Л. І. Інтелектуалізація економіки Китаю: інноваційний та людський потенціал в умовах глобалізації. 2015. URL: <https://sinologist.com.ua/wp-content/uploads/2016/06/%D0%A6%D0%B8%D0%BC%D0%B1%D0%B0%D0%BB.pdf>
34. Чумак О. В. Соціально-філософський аналіз поняття "інновація" та "інноваційна діяльність". *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2009. Вип. 36. С. 152-165. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpvgvzdia_2009_36_16
35. Шейко А. Національна стратегія інноваційного розвитку Китаю. *Актуальные вопросы и организационноправовые основы международного сотрудничества в сфере высоких технологий*. Матеріали VIII

Международной научно-практической конференции К.: ГП «Укртехинформ», 2013. С. 157–161.

http://www.nas.gov.ua/siaz/Ways_of_development_of_Ukrainian_science/article/14066.2.1.014.pdf

36. 2020 EDUCAUSE Horizon Report. Teaching and Learning Edition – Louisville, CO: EDUCAUSE, 2020. 58 p.

37. Abrami, R. M., Kirby, W. C., & McFarlan, F. W. Why China can't innovate. *Harvard business review*, 2014, 92(3), P. 107-111. URL: <https://hbr.org/2014/03/why-china-cant-innovate>

38. Amadeo K. Human Capital and How It Shapes America's Future. *The Balance*, August 12, 2019. URL: <https://www.thebalance.com/human-capital-definition-examples-impact-4173516>

39. Appelbaum R. P., Parker R., & Cao C. Developmental state and innovation: nanotechnology in China. *Global Networks*, 2011. № 11(3), p. 298-314. <https://doi.org/10.1111/j.1471-0374.2011.00327.x>

40. Athanasiadou R., Bankston F., Carlisle M., Niziolek C., McDowell G. *Assessing the landscape of U.S. postdoctoral salaries*. bioRxiv, December 3, 2017. URL: <https://www.biorxiv.org/content/10.1101/227694v1.full>

41. Becker G.S. *HUMAN CAPITAL A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education THIRD EDITION*. URL: https://www.academia.edu/35396287/HUMAN_CAPITAL_A_Theoretical_and_Empirical_Analysis_with_Special_Reference_to_Education_THIRD_EDITION

42. Changai H., Xing M., Yang C., Zhang M., & Yang D. Function assessment of APP software in China for seeking medical advice. *Chinese Journal of Medical Library and Information Science*, 2014. № 2, p. 7-10. <https://doi.org/10.3969/j.issn.1671-3982.2014.02.002>

43. Crew B. The top 10 countries for scientific research in 2018. *Nature Index*, 1 July 2019. URL: <https://www.natureindex.com/news-blog/top-ten-countries-research-science-twenty-nineteen>

44. Devlin K. Most European students learn English in school. *Pew Research Center*, 9 April 2020. URL: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2020/04/09/most-european-students-learn-english-in-school/>
45. *Education in China: A Snapshot*. OECD, Paris: Cedex 2016. 68 p.
46. *Emigration of Scientists from the United Kingdom*: Report of a Committee Appointed by the Council of the Royal Society. Royal Society of London. Committee on Emigration of Scientists from the United Kingdom, 1963. 32 p.
47. Goldin C. Human Capital. In: *Handbook of Cliometrics*. Heidelberg, Germany: Springer Verlag, 2016. P. 55-86.
48. Guthrie S., Lichten C., Corbett J., Wooding S. *International mobility of researchers. A review of the literature*. RAND Corporation, Santa Monica, Calif., and Cambridge, UK, 2017. 51 p.
49. Huang J., Ding J. Institutional innovation and policy support to facilitate small-scale farming transformation in China. *Agricultural Economics*, 2016. №47(S1), p. 227-237. <https://doi.org/10.1111/agec.12309>
50. Jia H. China's plan to recruit talented researchers. *Nature*, 17 January 2018. URL: <https://www.nature.com/articles/d41586-018-00538-z>
51. Katsarova I. *Higher education in the EU*. Approaches, issues and trends. European Parliamentary Research Service, March 2015. 35 p.
52. Kutia S., Chauhdary S. H., Iwendi C., Liu L., Yong W., Bashir A. K. Socio-Technological factors affecting user's adoption of eHealth functionalities: A case study of China and Ukraine eHealth systems. *IEEE Access*, 2019, №7, 90777-90788.
53. *Life lessons: PSHE and SRE in schools*. Fifth Report of Session 2014–15. House of Commons, Education Committee, 11 February 2015. URL: <https://publications.parliament.uk/pa/cm201415/cmselect/cmeduc/145/145.pdf>

54. Liu W. The changing role of non-English papers in scholarly communication: Evidence from Web of Sciences three journal citation indexes. *Learned Publishing*. 2017. № 30 (2). P. 115-123.

55. Lordan G., McGuire A. *Widening the High School Curriculum to Include Soft Skill Training: Impacts on Health, Behaviour, Emotional Wellbeing and Occupational Aspirations*. Bonn: Institute of Labor Economics, June 2019. 61 p.

56. Mogue rou P., Di Pietrogiacomo M.P. Stock, Career and Mobility of Researchers in the EU. European Commission, Joint Research Centre, Institute for Prospective Technological Studies. URL: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC46823/jrc46823.pdf>

57. *OECD Education at a glance 2013 Highlights: How many young people enter tertiary education?* 2013. 79 p. URL: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/9613041e.pdf?expires=1479642347&id=id&accname=guest&checksum=7A4866211D5719361A523B7B7FA2E7B42>

58. Oleksii O. The Ukraine and China international trade cooperation: impact on the Ukraine trade deficit. *Journal of life economics*, 2014. № 2. URL: <https://journals.gen.tr/jlecon/article/download/17/8/33>

59. Pachauri D., Yadav A. Importance of Soft Skills in Teacher Education Programme. *IJERT*. March 2014. Volume 5 (1). P. 22-25.

60. Perkins D. *Making Learning Whole: How Seven Principles of Teaching Can Transform Education*. Harvard: Jossey-Bass, 2010. 272 p.

61. *PISA 2018 Results Combined Executive Summaries* Volume I, II & III. OECD, 2019. URL: https://www.oecd.org/pisa/Combined_Executive_Summaries_PISA_2018.pdf

62. *R & D Personnel Statistics Explained*. Eurostat, 17 March 2017. URL: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/R_%26_D_personnel#Researchers_and_R.C2.A0.26.C2.A0D_personnel

63. Schultz T. W. Investment in Human Capital. *The American Economic Review*. 1961. Vol. 51. No. 1 P. 1-17.
64. Schwartz H.L. Coronavirus Will Require Changes in Schools When They Reopen to Protect Students. *RAND Corporation*, 16 April 2020. URL: <https://www.rand.org/blog/2020/04/coronavirus-will-require-changes-in-schools-when-they.html>
65. *Science, Technology and Industry Outlook 2014*. / Paris: OECD, 2017. URL: http://dx.doi.org/10.1787/sti_outlook-2014-en
66. Shevyakov O., Krupskiy O. P., Slavskaya Y. A. Ergonomic provision of modernizing management processes of metallurgical production in Ukraine and China. *Науковий вісник Національного гірничого університету*. 2017. № 1. С. 134-143. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvngu_2017_1_23
67. *Strategy on Scientific and Technological Development of the Republic of Serbia for the period 2016-2020*. Ministry of Education, Science and Technological Development of Republic of Serbia. Belgrade, 2016. 50 p.
68. Tam G., El-Azar D. 3 ways the coronavirus pandemic could reshape education. *World Economic Forum*, Global Agenda, 3 March 2020. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2020/03/3-ways-coronavirus-is-reshaping-education-and-what-changes-might-be-here-to-stay/>
69. Terepyshchyi S. Modern Theories and Models of Decision Making at Education Policy. *Gileya: Scientific Bulletin*, 2015, Volume 96. P. 334-339.
70. Terepyshchyi S., Khomenko H. The Dialectics of Humanism and Pragmatism as a Basis for the Formation of Higher Education Strategy Development. *Ukrainian Policymaker*, 2019. Volume 5, P. 98-107. URL: <https://doi.org/10.29202/up/5/11>
71. *The Global Intellectual Property Index*. 5th report. Taylor Wessing URL: https://united-kingdom.taylorwessing.com/documents/get/576/gipi5-report.pdf/show_on_screen

72. The Government's negotiating objectives for exiting the EU: PM speech', Prime Minister Theresa May, 17 January 2017. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/the-governments-negotiating-objectives-for-exiting-the-eu-pm-speech>

73. The state of international student mobility in 2015. ICEF Monitor, 5 November 2015. URL: <http://monitor.icef.com/2015/11/the-state-of-international-student-mobility-in-2015/>

74. *University Ranking. QS World University Rankings 2020*. URL: <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2020>

75. Zhu, J., Huang, T., Chen, W., & Gao, W. The future of artificial intelligence in China. *Communications of the ACM*, 2018. №61(11), p. 44-45. <https://doi.org/10.1145/3239540>

ВИСНОВКИ

Дослідження інноваційних суспільств Східної Азії в умовах сучасних соціокультурних викликів, дає підстави зробити низку взаємопов'язаних висновків:

1. *У ході обґрунтування теоретико-методологічних засад дослідження концепцій інноваційного суспільства виявлено* тріаду соціокультурних форм існування інновацій: 1) процес об'єктивної саморегуляції, що включає тип суспільних відносин із визнанням свободи як цінності; 2) регулювання процесів розвитку інноваційного суспільства його інститутами, зокрема державою; 3) свідоме саморегулювання особистістю свого інноваційного потенціалу. Доведено, що у філософському розумінні інноваційна культура виступає особливою формою складної взаємодії на різних рівнях (особистісний, організаційний тощо), яка ефективно реалізує механізми оновлення ціннісних та інших складових буття суспільства. Спираючись на ідею соціального прогресу, інноваційна культура продукує значні зміни у формах та результатах соціальної взаємодії. Цінності інноваційної культури постають діалектичною єдністю національних та загальнолюдських. Вони неможливі як без цінностей конкретної культури (китайської, японської, корейської та ін.), так і без глобальних (планетарних) аксіологічних орієнтирів. Показано, що інноваційна культура буде виступати рушійною силою прогресу людства лише у випадку, коли її творчий потенціал не суперечить загальній системі цінностей, які вироблялися впродовж історії людської цивілізації.

2. *Визначення сучасних методологічних підходів дослідження інноваційних суспільств* дозволило запропонувати авторську типологію форм існування інновацій: 1) *інноваційність як ідеал* (у цьому розумінні, інновації можуть бути як представленими у соціальній практиці, так і бути її

перспективними явищами); 2) *інноваційність як норма* (прагматична імплементація інноваційних ідей у площину науково-технологічної та суспільної практики, у домінуючий тип культури, в економічну свідомість, у переважний спосіб ведення бізнесу тощо); 3) *інноваційність як індивідуальна якість особистості* (орієнтованість на нове у громадських і політичних справах, у суспільному житті тощо).

3. *Проаналізувавши аксіологічний зміст принципів інноваційного суспільства Китаю, з'ясовано, що вони є синтезом цінностей західної моделі ризик-орієнтованого підприємництва та традиційних східних цінностей, в тому числі, релігійних. Процес становлення нового полягає в тому, щоб створити нову філософську категорію, а потім запропонувати її в якості соціального і релігійного орієнтира, з яким інновація може бути прийнята як елемент національної культури. Вивчення досвіду на прикладі стратегій розвитку інноваційності Китаю показує, що впроваджувана в суспільстві культура пов'язана з етико-релігійною доктриною конфуціанства, зокрема вона відіграє важливу роль у формуванні ідентичності індивіда, який володіє специфічним алгоритмічним мисленням. Обґрунтовується теза, що Система Соціального Кредиту, яка застосовується в Китаї, відображає гармонію соціального та індивідуального, адже оцінювання показників повсякденного життя індивіда здійснює штучний інтелект за спільними критеріями, що визнані справедливими більшістю сучасного китайського суспільства. Потужна державна політика, співпраця уряду та бізнесу спрямовані на перехід від концепції «Made in China» до «Created in China».*

4. *Дослідивши особливості інноваційних суспільств Японії, Південної Кореї, Сінгапуру, Тайваню та Малайзії, доведено, що ці традиційні суспільства, обравши шлях на оновлення, в основі змін артикулювали людину. Так, у Південній Кореї важливою передумовою нової інноваційної архітектури суспільства постала етична доктрина протестантизму, яка легітимізує у суспільстві інноваційно-підприємницький тип мислення. Відмічені сутнісні зміни в адаптивних практиках, у практиках*

життєдіяльності, які свідчать про поширення необхідності інновацій у суспільній свідомості. Завдяки цілеспрямованій політиці держави в ментальності населення та матриці соціальних практик поняття «інновація» втратила пейоративне значення, яке мала в традиційному суспільстві. Інноваційне суспільство у країнах цього регіону формується як результат системної політики держави із примноження інтелектуального капіталу нації шляхом освіти та професійної підготовки. Разом із тим, наявні також і національні відмінності в цих країнах: якщо Південна Корея зосередила увагу на мультикультурному організаційному капіталі, а Японія – на соціальному, то Малайзія та Тайвань зробили ставку на споживчий капітал. Щодо Сінгапуру, то ця країна пріоритетним визначає інвестиції в розвиток людського та інтелектуального капіталу.

5. *Антиципація потенціалу інноваційних суспільств Східної Азії у соціокультурній динаміці XXI ст. виявила, що провідну роль у створенні та запровадженні інновацій відіграє держава та урядова політика, які постійно розширюють цільову орієнтацію життєдіяльності суспільства, сприяючи підвищенню рівня його саморегулювання, але, до певної міри політично коригуючи окремі форми його організації. У цих країнах – насамперед в Китаї та Японії – відбувається процес постійного моніторингу інновацій та контролю «керованих криз», їх прогнозування, аналіз причин і варіантів розвитку подій, періодичне оновлення понятійного апарату і правил. Це дає підстави стверджувати, що в середньостроковій та довгостроковій перспективі інноваційний потенціал та вплив країн регіону будуть постійно зростати.*

6. *Аналіз ролі освіти та науки у інноваційних суспільствах східноазійського регіону продемонстрував, що за останні десятиріччя процес перетворення науки в значний трансформаційний чинник здійснювався у трьох взаємопов'язаних векторах. По-перше, наука стала прагматично орієнтованою, результати наукових досліджень та розробок швидко втілюються в техніці та технологіях, тобто наука стає продуктивною силою*

економіки і драйвером інноваційного суспільства. По-друге, наукові знання відповідним чином пов'язані із кадровим потенціалом, окремих цінностях та світогляді особистості. Освіта, творчі здібності, духовний розвиток стають основою економічного росту, а особистісна орієнтація науки – виробничою силою. По-третє, успіх інноваційної стратегії країн регіону полягає у вдалому поєднанні діяльності політичного лідерства та ефективної співпраці з бізнесом, а саме комерціалізації науки та технологій. На державному рівні значна увага приділяється стимулюванню комунікації та колаборації наукової спільноти, створені ради та консорціуми взаємодії науковців, представників бізнес-структур та виробничої галузі.

7. Дослідження особливостей застосування досвіду країн Східної Азії для розбудови інноваційного суспільства в Україні показало, що тут доцільно, за зразком Китаю, вдосконалити юридичні процедури, усунути адміністративно-бюрократичні перепони та рішучіше боротися з корупцією. Філософія інновацій в Україні за південнокорейським зразком повинна базуватися на принципах креативної економіки. Досвід інноваційного суспільства Сінгапуру цікавий для України в розрізі побудови невеликих локальних вільних економічних зон, наприклад, у таких містах як Одеса. Загалом, прорив у процесі міжнародної інтеграції може відбутися лише в тому випадку, якщо Україна зможе переосмислити вектори зовнішньої політики, гармонізуючи відносини з Європейським Союзом, та ініціюючи плідну міждержавну співпрацю із високорозвиненими країнами Східної Азії (Китаєм, Японією, Південною Кореєю, Сінгапуром та іншими), які мають дещо недооцінений потенціал станом в українських стратегіях станом на сьогодні. Разом із тим, перенесення досвіду інноваційних суспільств має носити виважений характер, спираючись на конкретні культурологічні дослідження, адже інновації значною мірою детермінуються аксіологічними чинниками, які є відмінними у різних культурах.

Додаток А

Список публікацій здобувача

1. Gao W. Innovative society: a social credit system in China. *Освітній дискурс: збірник наукових праць*. 2019. Випуск 18 (11-12). С. 50-59. DOI: 10.33930/ed.2019.5007.18(11-12)-4
2. Гао В. Концепт «інновація» у європейській інтелектуальній традиції та азійських соціокультурних практиках. *Грані*. 2019. 22(12). С. 30-38. DOI: 10.15421/172003
3. Гао В. Якість освіти як каталізатор ефективності інноваційного поступу суспільства. *Освітній дискурс: збірник наукових праць*. 2020. Випуск 22 (4). С. 54-66. DOI: 10.33930/ed.2019.5007.22(4)-5
4. Gao W. Socio-cultural determinants of Malaysia and Singapore innovative development. *Skhid*. 2020. No. 3 (167). P. 16-20. DOI: 10.21847/1728-9343.2020.3(167).206739
5. Гао В. Інноваційне суспільство Японії: культурні передумови та стратегії становлення. *Slovak international scientific journal*. 2020. №38. Vol.1, С. 46-50.
6. Гао В. Сучасні виклики інноваційному розвитку Європи та світу: уроки для України. *Традиційні та інноваційні підходи до наукових досліджень: матеріали міжнародної наукової конференції (Т. 2), 10 квітня, 2020 рік*. Луцьк, Україна: МЦНД. С. 119-121.
7. Гао В. Інноваційне суспільство Південної Кореї: соціокультурні чинники виникнення та розвитку. *Гуманітарний корпус: [збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії]*. Випуск 33 (том1). Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2020. С. 26-29.
8. Weizhen Gao. Концепт соціальної інновації у сучасному соціально-філософському дискурсі. *Collection of the scientific materials "Global Versus National Perspectives in International Relations"*. Lviv – Olsztyn, 2020. С. 168-171.

Відомості про апробацію результатів дисертації

1. VIII Міжнародна науково-практична конференція «Формування духовної безпеки особистості в умовах сьогодення: виклики і проблеми» (24 травня 2017 р., м. Київ).
2. Міжнародна наукова конференція «Традиційні та інноваційні підходи до наукових досліджень» (10 квітня 2020 р., м. Луцьк).
3. II Міжнародна науково-практична конференція «Наукові пошуки: актуальні дослідження, теорія та практика» (30 квітня 2020 р., м. Київ).
4. Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Молода наука – 2020: соціально-освітні розвідки» (20 травня 2020 р., м. Київ).
5. Міжнародна наукова конференція «Контроверза глобальної та національної перспектив у міжнародних відносинах» (25 червня 2020 р., м. Львів).